

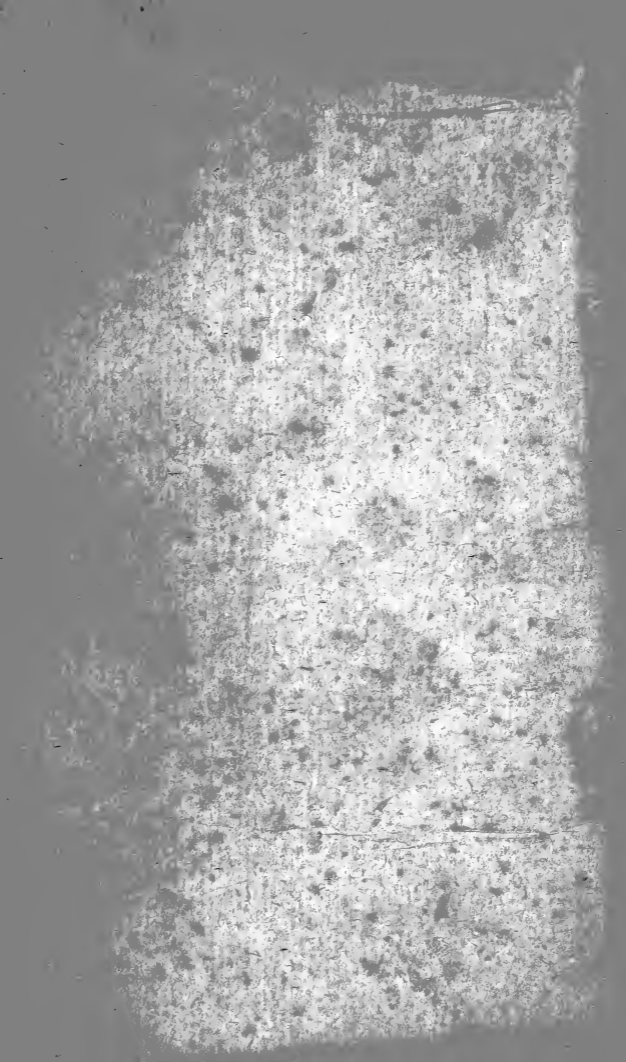
John Adams
Library.

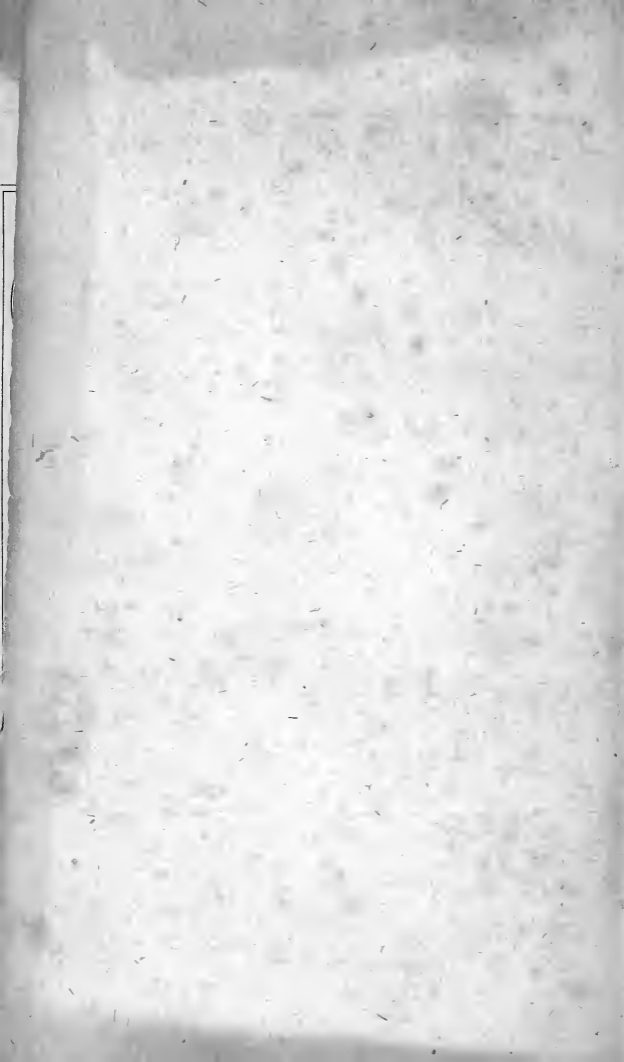

IN THE CUSTODY OF THE
BOSTON PUBLIC LIBRARY.

SHELF N^o
ADAMS
264.18

SYNOPSIS
METAPHYSICAE,
ONTOLOGIAM
ET
PNEUMATOLOGIAM
COMPLECTENS.

EDITIO QUINTA.

GLASGUAE,
IN AEDIBUS ACADEMICIS
EXCUDEBANT ROBERTUS ET ANDREAS FOULIS
M.DCC.LXII.

x^x ADAMS 26K.18

CAPITUM ARGUMENTA.

P A R S I.

CAP. I.	D E Ente et communibus rerum attributis. Metaphysica quid sit. Ontologia et Pneumatologia	Pag. 1
1.	Entia qua ratione innotescunt	2
2.	Ens, Essentia, Existentia conjugata	3
	Quid Essentia et Existentia	4
	Quatuor Existentiae indicia	5
	Rerum Essentiae quales	ib.
3.	Actus et potentia	6
4.	Nulla Idea Ente generalior	7
	Relationes, possibilia, impossibilia. Denominaciones Externae. Negationes et privationes. Entia rationis. Radix possibilitatis	7, 8, 9
5.	Sola Entis Idea est absoluta	10
CAP. II.	D E Axiomatibus Metaphysicis	11
1.	Axioma quid. quo sensu innatum	ib.
2.	Nullum principium omnium primum	12
3.	Axiomata indubitabilia	13
	Non in Deo cernuntur	ib.
	Axiomata parum utilia	ib.
	Duo utiliora	14
CAP. III.	D E proprietatibus Entis	16
1.	Unitas, Identitas, diversitas	ib.
	Mentium, Idearum	17
	Individuationis principium	18
	Rerum Corporearum	ib.
2.	Veritas Logica et Ethica	ib.
	Metaphysica	19

3.	Bonitas sive perfectio	19
	Physica, et Moralis	ib.
	Perfectiones absolutae, et secundum quid	21
4.	Ubi et Quando, an omnibus conveniant	ib.
	Variarum sententiarum	23
	Quando permanens et successivum	24
CAP. IV. Entis divisiones		26
1.	Independens et dependens	ib.
	Dependentiae indicium	27
2.	Ens necessarium et contingens	ib.
	Necessitas Interna et Externa	ib.
3.	Ens simplex et multiplex	29
4.	Finitum et infinitum	30
	De infinitis quaestiones	ib.
5.	Causa et Causatum	31
	Causae Logicae, morales &c.	33
	Materiales, formales, finales	34
	De Efficientibus axiomata	35
	De Effectibus	36
	Nulla causarum series infinita	37
6.	Causae rationales, necessariae et contingentes	38
	Libertas quid sit	39
7.	Substantiae et accidentia	41
	Qui veri modi	42
	Substantiae corporeae et cogitantes	ib.
CAP. V. De Categoriis		44
1.	Substantia	ib.
2.	Quantitatis genera, magnitudo, eaque triplex	45
	Tempus	ib.
	Verae quantitates incertae	46
	Numerus	ib.
3.	Qualitates, Motus et Cogitatio	48

Quies et Figura	48
Gravitas et cohaesio	49
Omnis Qualitas subiecto congrua.	ib.
4. Relatio non est res externa	51
Non vanae earum Ideae	ib.
Numerorum Relationes clarissimae	52
5. Actio et passio	ib.
Quid Lex Naturae	53
6. Reliquae categoriae	ib.

P A R S II. D E M E N T E H U M A N A .

CAP. I. D E A n i m i v i r i b u s , p r i m o d e i n t e l - lectu	55
1. Spiritus Substantia cogitans	ib.
2. Intellectus et voluntas	56
Sensationes earumque Causae	57
3. Directae et reflexae	ib.
Externae, et qualitates Primariae et Secun- dariae	58
Gratae, molestae et mediae	ib.
Ideae comitantes Duratio et Numerus	59
Aliae visu et tactu sensibiles	ib.
Omnium causa Deus	60
Mens in iis actuosa	ib.
Boni et mali prima notitia	61
4. Sensus interni sive conscientia	ib.
Ideae horum abstractae	62
5. Sensui reflexo grata <i>Novitas, amplitudo, si-</i> <i>militudo, sonorum concentus, omnisque i-</i> <i>mitatio, et rerum cognitio</i>	62, 63
Sensus communis, et affectuum contagio	63
Decori et honesti	64
haec vis innata	ib.

	Sensus Laudis et Vituperii	65
	Sensus ridiculi	66
6.	Memoria, Ratio et imaginatio	ib.
	Idearum conjunctiones	68
7.	Bonum sensu judicatur	ib.
	Quae voluptates praecipuae	69
8.	Habitus	70
9.	Judicia abstracta et absoluta	ib.
	Quomodo penes nos	71
CAP. II.	De voluntate	73
1.	Appetendi vis duplex. appetitus sensitivus	74
2.	Appetitus rationalis	ib.
	Res mixtae quae appetuntur	75
3.	Libertas quid	76
	Quale imperium in appetitus	79
	Gaudia, moerores	80
4.	Appetitus sensitivus et passiones	ib.
	Causa vitiorum	82
5.	Motus benigni, tranquilli aut perturbati	ib.
	Instinctus naturales	85
6.	Sensus molesti antecedentes aut subsequentes	86
	Imperium in passiones	ib.
7.	Passiones haud inutiles	87
CAP. III.	An Spiritus sit a corpore diversus	88
1.	Variae sententiae. notitia nostra exigua	ib.
2, 3.	Ingens affectionum disparitas et repugnantia	89, 90
4.	Res eas esse diversas ostendit sensus internus	91
5, 6.	Res cogitans est simplex et actiuosa; corpus concretum et iners	92
7.	Nulla spirituum generatio aut corruptio	94

Locus spirituum	ib.
CAP. IV. De animi corporisque conjunctione, et statu separato	96
1, 2. Animi imperium in corpus suum, et cum eodem conjunctio	96, 97
3. Immortalitas a Deo pendet Eam exigit Dei Justitia	98 99

P A R S III. DE DEO.

T heologia naturalis quid sit	102
CAP. I. Ostenditur Deum esse	103
1, 2. Ex mundi fabrica Duplex agendi genus	104 ib.
3. Deum esse docent, Corpora coelestia et ipsa terra	105 106
4, 5. Animantium structura et generum conservatio	107 108
6. Idem docent animi partes	109
7. Diluuntur argumenta contraria	111
8. Aliae plures rationes. aliquid aeternum est et primum Materia non ens primum Sententiarum comparatio	112 113 115
9. Argumenta Cartesii	ib.
CAP. II. De Attributis naturalibus	117
1. Attributa quae innotescant. Communicabi- lia et incommunicabilia	117, 118
2, 3. Independentia, necessitas, et Unitas	118
4, 5, 6. Infinitas. Deus Spiritus, simplex Immutabilis	119, 120 ib.
7. Immensus, aeternus	ib.

8.	Incomprehensus	122
CAP. III.	De attributis intellectualibus	124
1, 2.	Deus vivens, omnipotens, omniscius. Ideae divinae	ib.
3.	Scientia infinita. <i>Simplicis Intelligentiae, visionis, media</i>	125, 126, 127
CAP. IV.	De voluntate Dei	130
1.	Voluntas Dei qualis. beatitudo non pendet ab externis	ib.
	Bonitas gratuita. Voluntas libera	130, 131
2.	Constat Deum esse bonum, ex mundi fabrica	133
	et felicitatis exsuperantiâ	134
	De origine mali	136
	Deus optimus	138
3, 4.	Justitia, Sanctitas, Veritas	138, 139
CAP. V.	De operationibus Dei	141
1.	Operationes Quales	ib.
2.	Ex bonitate fluunt	142
	Creatio prima et secunda	ib.
	Conservatio	143
3.	Dei providentiâ reguntur omnia	ib.
	Nulla de Decretorum ordine Quaestio movenda	145
4.	Quî regantur libera	ib.
5.	Jus imperii divini	148
6.	De Theologia revelata	149
	Unde ei Fides	150

METAPHYSICAE SYNOPSIS.

PARS I.

DE ENTE ET COMMUNIBUS RERUM ATTRIBUTIS.

CAP. I.

DE ENTE.

HAUD incommoda apud antiquos erat PHILOSOPHIAE partitio, in NATURALEM sive PHYSICAM, quae omnes continebat scientias speculativas, de rebus sive corporeis, sive incorporeis; MORALEM, Ethicam, scilicet et Politicam; et RATIONALEM, quae Logicam complectebatur, et Rhetoricam. Omnem postea de 'communissimis rerum attributis,' de Deo et Anima cognitionem, a Physicae finibus ad Metaphysicam, relegaverunt Aristotelici; qui METAPHYSICAM appellarunt 'scientiam de Ente' *Metaphysica quid sit.* 'quod a materia est abstractum:' atque in ea, omnem doctrinam de attributis communissimis, de generalioribus Entis divisionibus, de Deo et Mente humana, contineri voluerunt.

PARS I.

*Ontologia et
Pneumatolo-
gia.*

Recentioribus quibusdam arrisit alia veteris Physicae descriptio. ONTOLOGIAM, quam dicunt, 'scientiam statuunt de ENTE et communissimis rerum attributis;' nimis quidem exilem: deinde PNEUMATOLOGIAM tradunt; doctrinam, nempe, de Deo et Mente Humana; et PHYSICAM, parcius acceptam, quae est 'scientia de corpore.' Illarum brevem exhibentes synopsis, ad minus generalia, a generalioribus, progredimur.

*Entia qua
ratione inno-
tescunt.*

I. QUAMQUAM rem nullam attingere valeat mens nostra, nisi Ideae sive notionis cujusdam, aut propriae, aut analogicae, interventu; cum non ipsae Res, sed Ideae, aut Notiones, proxime menti objiciantur: Idearum tamen plurimas, ad res externas, tanquam earundem imagines aut repraesentationes, referre cogimur ab ipsa natura. 'Sensationis praeteritae memoriam' retinemus, certi omnino eam antea existisse; ejusque debilem quandam Ideam ubi volumus nos revocare posse, quando non amplius manet ipsa SENSATIO. Suppetit hinc certissimum indicium, Ideas quasdam esse rerum aliarum repraesentationes. Sui insuper retinet quisque CONSCIENTIAM, aut sensum istiusmodi, qui eum haud dubitare finit, an idem maneat hodie, qui heri fuerat, mutatis utcunque, aut aliquamdiu cessantibus cogitationibus: ne-

que dubie ad sese refert priores suas sensatio- CAP. I.
 nes, judicia, affectus et motus quoscunque quorum retinet memoriam. Hinc etiam Rei verae,
 ab Idea quavis diversae, suppeditatur notio aut informatio. A natura item, simili impellimur ratione, species quasdam visu aut tactu perceptas, ad res plane externas, quarum sint imagines, referre. Quae omnia monstrant, Res esse veras, ab Ideis diversas, iisdemque subjectas; quae Idearum objecta vulgo appellantur.

Quum autem Idearum interventu res innotescant, Ideisque voces adjungamus, quae earum vice in sermone fungantur; sedulo in omni Philosophia cavendum est, ne ea quae Ideis aut vocibus tantum conveniunt, rebus etiam externis, aut Idearum Objectis tribuamus. Quae in re Scholasticorum incuria miras plane dedit in Metaphysica turbas.

II. ENTIS 'Idea generalis et abstracta est *Ens, Essentia, et Existentia, sunt conjugata.*
 'omnino simplicissima, omnem respuens definitionem:' quae cum in omni alia idea involvatur, de aliarum omnium objectis univoce praedicari potest. Omnis igitur verae propositionis affirmantis objectum est aliquid quod vere est aut existit, eo tempore quod respicit propositio. ESSENTIA et EXISTENTIA, sunt voces Enti conjugatae; idem fere in Abstracto significantes, quatenus ad objecta referuntur,

PARS I. quod ipsum Entis nomen. Neque ulla intelligi potest Essentia in ipsis rebus, quae non existat; neque Existentia est quiddam in ipsis rebus Essentiae superadditum. Quum autem Rerum Naturas aut Essentias, nobis repraesentare videantur nostrae ideae, complicatae praesertim, et multiplices quae attributa notiora, ‘qualitates sensibiles, potentias et relationes,’ continent; complicatas hasce Ideas Essentias appellamus; quaeque solis ideis conveniunt, rebus ipsis saepe temere adscribimus. Quumque istiusmodi Ideas ipsa sibi saepe formet mens, nulla re externa excitante, ex simplicibus quas antea acceperat Ideis, quamvis satis novit nullam iisdem tunc temporis rem externam respondere; incaute sibi finxerunt quidam, ‘Essentias quasdam, easque aeternas, fuisse sine existentia;’ siquando autem subnascatur Res istiusmodi ideae similis, tunc censent Existentiam Essentiae supervenientem, veram Rem efficere, sive Ens reale. Atque hinc, Essentiam et Existentiam dixerunt Essendi Principia, sive Entis constitutiva. Quicquid vero Essentiam habet veram, eodem tempore habet Existentiam, eodem sensu quo habet Essentiam, aut quo est Ens, aut Aliquid.

Quid Essentia, quid Existentia.

NON tamen omnino eadem significant hae voces: **Essentia** enim, ‘**primaria Rei attributa**

denotat; qualia in Ideis complicatis junctisque contineri solent, etiam ubi nullum est objectum. 'Existentiæ notio semper est simplex; quæque necessario menti suggeritur ab omni sensatione; atque ab illa sui conscientia, quæ omnem cogitationem comitatur. Eandem etiam suggerunt sensationes, quæ natura duce, externas res tanquam veras depingere videntur: cum nemo sentiens dubitet an ipse sentiat, aut sit; atque num res corporeæ veræ sint paucos dubitare finit ipsa naturæ vis. Generales hæc et abstractæ essentiæ, et existentiæ notiones, sunt simplices; Essentiæ singularis, aut minus generalis Idea sæpe est complicata; Existentiæ semper est simplicissima; includens solum confusam ad temporis partem aliquam, rationem; a qua omnis essentiæ notio est sevocata.

CAP. I.

Res existere cernuntur vel sensu interno, *Quatuor ex-* quo modo quisque se esse novit; vel sensu *existentiæ In-* interno, qui naturali vi, alias quoque res esse fati *dicia.* cuique affirmat; vel Ratiocinatione ex effectis, causis aut adjunctis sensu quovis cognitis; vel denique testimonio.

Quamvis intimæ rerum naturæ sive essen- *Rerum essen-* tiæ nos lateant; varias tamen certa naturæ *tiae quales.* lege, in nobis excitant ideas; quarum primarias quasdam, inter se necessario connexas, rei- que objectæ semper convenientes, aut ipsa po-

PARS I. *tius* attributa his ideis repraesentata, rei essentiam appellamus. Horum attributorum, in ipsa re non aliud alio prius aut posterius; in nostra tamen cognitione saepe aliter se res habet; atque pro varia inquirendi via, varie. Unde unius ejusdemque rei plures possunt esse Definitiones, prout ex hoc aut illo attributo caetera eruntur: quarum tamen aliae aliis longe commo-
diores.

Actus et Potentia.

III. **NULLA** in re magis vocibus abutuntur scholastici, quam in doctrina de Actu et Potentia, quibus vocibus plurima confuse subjiciunt. Actus Physicus, qui est vis agendi, vel est primus vel secundus. Actus primus ipsa est agendi vis; Actus secundus, ipsa actio. Potentia Physica activa sive actuosa, est ipse actus primus: Potentia passiva, est posse pati; sive ea rei mutabilitas naturalis, unde naturae actuosae vi obnoxia est, ut per eam varie mutari possit.

‘Actus metaphysicus est ipsa rei existentia,’ et nonnunquam ‘qualitas quaevis ipsam perficiens,’ praecipue agendi vires. Potentia huic opposita, dicitur ‘rei non existentis possibilitas;’ aut rei existentis status naturae alicui actuosae ita obnoxius, ut alio atque alio modo mutari possit. Deus igitur Ens primum, aliorum omnium Creator et Rector, nullique mu-

tationi obnoxius, dicitur Actus purus: caetera autem omnia dicuntur, a primo, fuisse in potentia: cui quum supervenit Actus, facta fuerunt Entia realia, aut vera. In hoc ipso vero statu manet aliquid potentiale, quod vi Dei varie mutari possint aut destrui. His vocibus confusis non aliud subest, quam quod Ens primum sit aeternum sine initio, omnique perfectione absolutum et immutabile, nullique obnoxium; caeterorum omnium ideas formari potuisse antequam ipsa fuerant: quumque sint, tamen potentia Dei mutari posse. Perperam hinc dixeris, 'actum et potentiam' esse Entis principia.

CAP. I.

IV. VOCIBUS omnino abutuntur qui sibi fingunt Ideam aliquam esse Ente magis generalem Imaginabile quod vocant, est vera notio, cui forte nullum est objectum. Quocumque autem sensu dixeris imaginabile aut aliquid, eodem sensu dicas Ens verum, five de Ideis loquere, five rebus subjectis. Neque medium est ullum inter 'Ens et merum nihil.' Quae recensentur, sunt 'Relationes, Possibilia, Impossibilia, Denominationes externae, Privationes, Negationes et Entia Rationis.'

*Nulla Idea
Ente generalior.*

RELATIONES sunt notiones quaedam, ex duarum rerum contemplatione ortae, quibus nullum est objectum diversum ab ipsis rebus comparatis, earumque affectionibus, et actioni-

Relationes.

PARS I. bus; quae omnia perspecta, suggerunt rationis aut habitudinis, quae inter res intercedit, notionem. Res comparatae dicuntur TERMINI, quorum alter est SUBJECTUM seu RELATUM, alter CORRELATUM. Comparandi causa, alterutrius actio forte aliqua, aut qualitas, aut affectio, cujus uterque participat, dicitur FUNDAMENTUM. Relationes sunt verae Ideae, quarum objecta extra mentem ex variis rebus verissimis constantur; non vero aliquid a fundamento et terminis diversum.

Possibilia. POSSIBILIA sunt 'termini, aut Ideae complicatae, quarum partes inter se conveniunt.' Ubi nullum est objectum, dicuntur pure possibiles. Verae sunt Ideae, quibus nihil veri respondet.

Impossibilia. IMPOSSIBILIA sunt 'termini complicati, quorum partes seorsim notant Ideas ita sibi invicem contrarias, ut conjungi nequeant.' Verae sunt voces, veras Ideas separatim significantes, et nihil amplius.

Denominatioes externae. DENOMINATIONES EXTERNAE sunt 'adjectivae voces passive significantes, veram actionem aut qualitatem, in aliquo oblique et confuse connotato, repraesentantes;' in Latino sermone tamen, non conjunctae cum substantivo nomine ipsius agentis, aut illius cui inest ea qualitas.

NEGATIONES et PRIVATIONES sunt 'vo-

ces, notantes loquentis sententiam, aut notiam, quod certa res non habeat qualitatem quandam veram.' Quae si huic rerum generi naturalis fit, vox eam abesse notans, dicitur PRIVATIO; sin secus, NEGATIO. Neutrius ulla vera est actio, affectio, aut praedicatum.

CAP I.

*Negationes,
et Privationes.*

ENTIA RATIONIS sunt vel Ideae quibus nullum est objectum; quae ENTIA RATIONIS SUBJECTIVE dicuntur: vel 'termini complexi, quorum partes inter se pugnant; quae sunt ENTIA RATIONIS OBJECTIVE. Haec omnia sunt vel verae Ideae, vel verae saltem voces: Objecta ipsis propria nulla sunt.

Entia Rationis.

V. In celebri illa quaestione, an RADIX sine causa POSSIBILITATIS in rebus intrinsicis sita sit, an vero extrinsecus accedat; vel quaeritur 'Ubinam sit potentia quae cuivis Ideae Objectum efficere valeat conveniens?' Quae certe in solo Deo est reperienda: vel potius quaeritur, 'Quonam criterio novimus huic termino Objectum effici posse congruum, illi non posse?' Hoc criterium in ipsis terminis petendum; quorum si partes inter se constant, sunt possibiles; cum apud Deum sit omnis potentia: sin secus, sunt impossibiles; vel potius, termini nihil significant. Frustra vero rogares, num istiusmodi termino posset esse res subiecta; cum termini nihil significant nisi Idearum inter-

Radix Possibilitatis.

PARS I. ventu: hujusmodi autem termino ex pluribus
 ~~~~~ nominibus concreto nulla subest Idea.

Quae autem fieri possint, vel non fieri, vix nostri est iudicii certo statuere; cum pro ingenii nostri tenuitate, saepe nos lateat ea inter terminos magis complicatos repugnantia, quae haud illum lateret qui pleniorum haberet rerum notitiam. Ubi vero fatis apparet repugnantia, recte pronunciamus terminum esse Impossibilem.

Praeter Entis Ideam omnes aliae relativae. VI. DE Entis Idea hoc monemus, eam solum esse prorsus absolutam: caeterasque omnes, five substantiarum, five modorum aut attributorum qualiumcunque, aliquam sui Objecti ad alia habitudinem aut relationem, vel distincte et clare, vel confuse et obscure, in se involvere; quod singulas percurrenti facile patebit.

CAPUT II.

DE AXIOMATIS METAPHYSICIS.

AXIOMATA METAPHYSICA dicuntur *Axioma* ' Propositiones generalissimae, per se per-*quid.*
spicuae, atque immutabiles.' Neque quidem
omnis propositio per se perspicua est Axioma,
nisi sit immutabilis; neque omnis immutabilis
est per se perspicua.

Haec Axiomata ideo dixerunt antiqui innata. *Quo sensu innata,* quod hominibus naturale sit ea intelligere; *nata sunt.*
quum eam rationis habeant vim, quae omnes
fere ad earum notitiam perducet. Innata au-
tem, recentiores quidam ea tantum dicunt, quae
a primo animi ortu nota erant et observata.
Hoc sensu non sunt Axiomata haec innata;
quum illorum termini generalissimi serius omni-
no in mentibus oriantur, post plures demum I-
dearum singularium comparationes, qualitati-
bus eas a se invicem discriminantibus sepositis.
Neque quia omnes hisce Axiomatis prompte as-
sentiant, efficitur ea a primo fuisse cognita, aut
menti a primo impressa. Assentiuntur enim om-
nes propositioni cuiusvis, etiam singulari, de re
quavis sensibili quae objicitur; ubi manifesta est

PARS I. inter Subjectum et praedicatum, connexio, vel
 repugnantia: Ideas autem singulares et sensibiles,
 hi authores innatas esse nolunt.

Nullum principium omnium primum. II. NULLUM est humanae cognitionis principium omnium primum. Plurima enim axiomata pariter per se innotescunt, ut etiam propositiones plurimae minus generales: atque in omni demonstratione aut syllogismorum serie, terminus quisque extremus semel reperiri debet in propositione aliqua per se evidenti, alioquin nulla erit rationis conclusio.

Veritatis criterium. De veritatis criterio frustra laborarunt quidam; quum non alia reperiunda sit praeter ipsam rationis facultatem, aut menti congenitam intelligendi vim.

Veritates aeternae. Effata per se evidenter, ut etiam veritates demonstratae, ideo dicuntur aeternae et immutabiles, quod quocumque demum tempore mens quaelibet ad eas considerandas se converterit, eum cernet inter subjecta et praedicata, vel nexum vel repugnantiam, quae in propositione enunciatur. Neque hujus nexus aut repugnantiae alia causa quaerenda, quam quae ipsas Ideas formavit: quum in ideis quibusdam, aliae ita necessario sua natura implicentur, ut sine iisdem distincte et plene intelligi nequeant. Unde neque potentia Dei mutabilis est istiusmodi propositionum veritas; quum intelligi aut cogitari

nequeat subjectum, quin et simul praedicatum CAP II.
includat.

III. De his Axiomatis quemquam serio posse *Indubitabili-*
dubitare, non est credibile. Si quis de omni-*lia.*
bus dubitaret, is certe semper haereret. Neque
hoc effatum, 'ego cogito,' quamvis omnium
propositionum Absolutarum prima sit, alii cui-
vis eruendae inferviret, apud eum qui de Axio-
matis dubitaret; ne quidem, ad hoc ipsum col-
ligendum, quod ipse sit. Multo minus ad con-
clusiones Abstractas valebit haec propositio ab-
soluta. Ex abstractis enim solae oriuntur con-
clusiones Abstractae, et ex Absolutis Absolu-
tae.

Quantumvis autem de horum Axiomatum *Non in Deo*
veritate communis sit omnium consensus, ut eti-*cernuntur.*
am de veritatibus omnibus demonstratis, apud
eos qui demonstrationes capiunt; minime som-
niandum est, omnes eam veritatem unicam in
natura quadam communi contemplari, tanquam
modum quendam ipsi inhaerentem. Ubi enim
multi ideas habent prorsus similes, licet non e-
asdem, similes etiam cernent inter eas nexus et
cognitiones: unde tantum efficitur omnes simi-
li rationis vi esse instructos.

Nec minus errant qui tanti haec faciunt Ax- *Axiomate*
iomata, ut necessaria censeant, aut utilissima, in *parum uti-*
omni rerum cognitione. Singulares enim et mi-*lia.*

PARS I. nus generales propositiones, priores innotescunt; etiam citra Axiomatum opem; licet eorum subsidio, veritates antea cognitae aliis facilius exponantur.

Axiomata omnia per se innotescunt, ubi animus se ad ea contemplanda converterit. Neque ex Inductione nascitur ipsis fides; quae omnis ea ratione subnixae parum firma esset futura, quam tamen cernimus firmissimam.

Duo utiliora.

IV. INTER Axiomata metaphysica praecipue utilia sunt haec duo, omnino verissima, ubi de rebus subjectis loquimur, non de Ideis. ‘Omne Ens existit, et, soli Enti vera qualitas, aut affectio, aut actio, est tribuenda.’ Horum ope, tollitur confusio Metaphysicae solennis; ubi quae Ideis aut vocibus sunt propria, rebus extra mentem adscribuntur. Huic malo praecideretur saepe occasio, si quis hoc sibi in Metaphysicis imperaret, ut ‘nomini cuius adjectivo suum adjungeret substantivum,’ quamvis Latini sermonis ratio hoc non exigat.

Ex his Axiomatibus, hoc assequimur Corollarium: ‘Omnes propositiones abstractas et affirmantes, ubi de rebus, non Ideis agitur, esse hypotheticas;’ ubi intelligitur Existentia obiecti, tanquam conditio antecedens, sine qua non sunt verae.

Frustra hic loci congeruntur Axiomata quae

dam alia. ‘Impossibile est idem simul esse et
 ‘ non esse : quodlibet est vel non est : totum est
 ‘ majus sua parte : quae conveniunt in uno ter- *Caetera pa-*
 ‘ tio conveniunt inter se :’ et similia plura : *rum utilia,*
 quorum alia nullum praebent usum ; alia haud *aut parum*
 fatis communia, ut omni rerum generi conveni- *communis.*
 re possint ; quaedam tamen axiomata haud in-
 utilia * deinceps tradenda.

* Vid. Cap. IV. 5. de
 Causis. Locum de Axi-
 omatis eorumque utilita-
 te, nuper persecutus est

Wolfius in Ontologia,
 diligentia quae quibus-
 dam obscura videbitur.

DE PROPRIETATIBUS ENTIS.

ATRIBUTA ENTIS communissima sunt. Ideae quaedam in ipsa Entis notione involutae et implicatae, quae cum ipso Ente reciprocantur, et de omnibus ejusdem inferioribus praedicari possunt.

Attributa Entis recensentur haec tria; **UNITAS, VERITAS, BONITAS**; quibus adjungunt quidam connexionem aliquam cum Spatio et tempore: sive **UBI, et QUANDO**.

Unitas, Identitas, Diversitas. **UNITAS** vel Specifica est, vel Numerica. prior dicenda potius est Similitudo; posterior, Identitas. Unitas Numerica satis nota definitionem respuit. Neque alium praebet usum scho- lasticorum de Unitate doctrina, quam ut corri- gat ipsorum de naturis universalibus errores. Unitatem dicunt proprietatem, ‘qua Ens est ‘ indivisum in se, et divisum ab omni alio.’ Quod nihil aliud sonat, quam quod nihil sit plura sui ipsius. Nulla autem de Identitate mo- veri potest quaestio nisi ubi duae occurrunt Ide- ae aliqua ratione diversae; ubi saltem res quae- dam diversis observata erat temporibus, aut in diversis locis. Temporis vero, et Spatii partes quaevis, ab omnibus aliis Spatii et Temporis

partibus sunt manifeste diversae, licet omnes sint simillimae. Si quidem dispares aut dissimiles sint rerum Ideae; res simul eandem excitantes planissime novimus esse diversas.

CAP III.

De IDENTITATE autem oriuntur quaestiones, ubi agitur vel de ipsa mente, vel de Ideis, vel de rebus corporeis. Mentem suam eandem manere, sibi conscius est quisque, repetentia illa, sive Perceptione Interna, certissima, at infababili, qua novit suam mentem a mente quavis alia omnino diversam esse. Alteram vero mentem diversis temporibus observatam, esse eandem, argumentis tantum Probabilibus colligimus; quae tamen ad certitudinem proxime aliquando accedunt. Ubi diversis temporibus revocatur similis omnino Idea, Judicium, Sensatio, mentisve motus aut affectio quaelibet, ex ipsis temporibus diversis, discrimina quaedam haec repetita capiunt; ut vix eadem dici possint cum prioribus, quibus sunt simillima. vix tamen tanta est haec diversitas, quanta inter corpora, eodem tempore diversa occupantia loca; aut corporis ejusdem motus prorsus similes diversis temporibus repetitos. Rerum corporearum; licet simillarum, vera apparebit diversitas, si in eodem tempore diversa loca possideant: sine quo indicio, haud argumentis certissimis constabit de corporum similibus diversitate;

Mentium, Idearum.

PARS I. Quae autem similia sunt corpora, aut dissimilia,

 Idearum ope quas excitant dijudicandum erit.
Individuationis Principium. Haecenus de indiciis unde identitatem cernimus aut diversitatem. Si quaeratur de causa cur res sit una, aut de Individuationis principio in re ipsa: non aliud assignandum, quam ipsa rei natura existens. Quaecunque enim causa rem quamlibet fecerat aut creaverat, eam unam etiam fecerat, aut individuum, quo sensu volunt Metaphysici. hujus tamen Unitatis plura sunt genera.

Aut rerum corporea-rum.

Res corporea ideo saepe dicitur una eademque, quod omnes materiae partes easdem manere judicemus: quae Substantiae UNITAS dicitur. Corpora autem organica et arte facta, quaedam; ubi non curant homines Materiae Identitatem, eadem dicuntur manere, ubi similis prorsus manet coagmentatio, aut structura artificiosa iisdem usibus idonea; licet indies mutetur materia, novis partibus in locum priorum succedentibus; quod omni corpori animato, iisque quae gignuntur e terra, contingere cernimus.

Veritas apud Logicos et Ethicos.

II. VERITAS, apud Logicos et Ethicos, aliquid utile, et cognitione dignum, sonat: apud Metaphysicos, non aliud, quam ‘ quod res quaeque talis sit, qualem Deus omniscius eam esse judicat; aut, quod vere sit id ipsum quod

‘ est.’ VERITAS LOGICA est ‘ propositionis CAP III.
 ‘ convenientia cum rebus ipsis.’ ETHICA,
 ‘ cum mentis sententiis.’

VERITAS Metaphysica apud quosdam scrip- *Veritas Me-*
 tores claros, idem sonat quod Naturae Constan- *taphysica.*
 tia, Stabilitas, aut metaphorica quaedam Solidi-
 tas et Amplitudo: quo sensu, quod Infinitum,
 est etiam verissimum; Finita quaeque minus ve-
 ra; eorum saltem Veritas arcis inclusa est limi-
 tibus, ultra quos nihil veri habent. Ex verae
 qualitatis cujusque notione, ad gradum ejus-
 dem altissimum, generali quadam et obscura no-
 tione attingendum, facile mens affurgit; atque
 in proclive est credere, aliquam esse naturam ea
 perfectione summa et absoluta praeditam.
 Quod ad durationem attinet et extensionem,
 vix ac ne vix quidem se cohibere potest mens,
 quin sine ratiocinatione credat aliquid esse et
 immensum et aeternum.

III. Hoc solum sensu dici possunt omnia BONA, *Bonitas sive*
 quod Deum omnia consilio optimo constituisse *Perfectio.*
 credamus, in fines praestantissimos, quibus om-
 nia aptissime inserviant: aut quod nulli rei de-
 sint sua attributa essentialia, quae metaphysicis
 Perfectiones dicuntur: quod cur Bonitas dicen-
 da sit, aut quid afferat ad rerum cognitionem,
 nemo facile dixerit. PHYSICAM habere Bo- *Perfectio*
 NITATEM dicuntur ea, ‘ quae naturam quam- *Physica.*

PARS I. ‘ vis percipientem beatam faciunt et confer-
 vant; eique sine detrimento sunt grata.’ Res
 item viventes et sensu praeditae, ratione sui di-
 cuntur Perfectae, cum eas habent affectiones et
 vires, quibus se ipsae beatas facere aut servare
 possunt. Istiusmodi rerum genera alia aliis per-
 fectiora, quo plures habent sensus viresque sub-
 limiores voluptates percipientes. quarum ubi
 nulla alicui deest, quae in hoc rerum genere re-
 periri solent; dicitur Perfectionem partium pos-
 sidere: quae quo majores sunt, eo graduum
 Perfectione praestat. Aliorum vero habita rati-
 one, censentur Res vita, sensu, et rationis viri-
 bus praeditae MORALITER BONAE ‘ ideo prae-
 cipue quod eas habeant vires, et eam simul
 voluntatem constantem, aut Indolem, quibus et
 possint, et velint aliorum felicitati inservire.’
 Omnes enim eas sibi appetunt vires; eam indo-
 lem in alio laudant; eam sensu interno experi-
 retur quisque, sibi sua facta, consilia et volun-
 tatis recolenti, fore laetissimam*.

*Bonitas Mo-
 ralis.*

Quum autem plurima sint rerum viventium
 genera, diversis praedita sensibus, qui ex rebus
 longe diversis voluptatem capiunt; non eadem
 vires in omni Rerum genere Perfectiones cen-
 sendae: quae uni generi utiles sunt et jucundae;
 alteri inutiles forent et pestiferae: Quaeque rei

* Vjd. Partis II, C. I. 5. de recti et decori sensu.

uni, summam quam capere possit, beatitudinem efficiant, eas alterum genus admittere non potest; aut, si admitteret, vilissimam ei voluptatem ministrarent. hinc orta est Perfectionum divisio in ignis, quod 'quaedam naturam quamcunque iis ornatam, beatam efficiant, nullamque imperfectionem includerent;' aliae vero, 'naturis tantum humilioribus prodesse possint, imperfectionem involventes, eique medelam afferentes aut levamen.' Hae dicuntur PERFECTIONES RESPECTIVAE, aut, Secundum Quid; illae, vero, dicuntur PURAE ET ABSOLUTAE.

CAP III.

*Perfectiones
absolutae, et
secundum
quid.*

IV. INTER Entis attributa communissima, viris quibusdam doctissimis annumerantur 'nexus quidam cum Spatio et Tempore;' quae veras res esse contendunt, si modo ulla nostris Ideis sit fides. vera videntur habere attributa: utrique sua propria est extensio, seu quantitas, in infinitum porrecta: utrique suae sunt partes immutabiles; quae, licet Res a se diversas sibi coexistere seque penetrare sinant, nullis tamen ejusdem secum naturae partibus sunt penetrabiles. Mutua inter Spatium omne et Tempus intercedit habitudo aut connexio: quum tempus quodvis idem sit in omni Spatio; et Spatium quodvis idem manere in omni Tempore videatur: cum utriusque parte aliqua connectuntur

*Ubi, et
Quando, an
de omnibus
praedicari
possint?*

PARS I. Res fere omnes : eorum ope cernitur Rerum simillimarum diversitas verissima, cum partes Utrumque habeat omnino diversas : sine Utroque intelligi nequit Motus, ejusve Velocitas : Diurnitas autem praecipuum dat voluptati omni, aut dolori, ad vitam, vel beatam, vel miseram, momentum : sine utroque intelligi nequit mundus corporeus, aut ulla corporis affectio. Sine Tempore esse nequeunt mentis humanae affectiones ullae, aut actiones ; quae tamen neutiquam cum Spatio videntur connexae. Neutrius pars aliqua sine reliquis esse potest ; vel interire reliquis manentibus. An tamen sint Res per se a Deo affectae ; quo mundum corporeum et res successivas efficere possit ; an Dei infiniti Modi infiniti, haud facile est certo aliquid statuere. Prior tamen sententiae, utcunque ita obscura ut mentis aciem fugiat, vero similior videtur ; quia utrunque ex partibus constat vere diversis. In Tempore durare videntur omnia nobis nota, omnesque rerum affectiones : Temporis notio quaedam, omnem comitatur perceptionem, aut affectionem, cujus ipsa mens est conscia. In Spatio, existere videntur sola corpora, eorumque affectiones ; non vero affectiones illae quae spiritibus videntur propriae : unde et facilius animo fingimus, nullum fuisse aliquando Spatium extensum, antequam Deus mundum effecerat.

corporeum; Durationem vero sive Tempus, CAP III.
 vel initium habuisse, vel finem habiturum, vix,
 ac ne vix quidem, fingere possumus. Quam
 autem connexionem cum alterutra habeat Na-
 tura Divina, plane nescimus.*

Philosophi quidam antiqui et Spatium et *Sententia*
 Tempus credidisse videntur notiones quasdam *priori di-*
 nobis prorsus necessarias, quibus tamen nihil *versa.*
 externum responderet, magis quam Numero-
 rum ideis. Spatium voluerunt esse magnitudi-
 nis corporeae ideam, aliis omnibus corporum
 affectionibus detractis; Tempus item, Conti-
 nuationis sive successione, quam in animi moti-
 bus, aut in cogitationum serie observavimus, i-
 deam similiter abstractam. Numeris quinetiam,
 magnitudinem quandam aut quantitatem, par-
 tesque et relationes, pariter ac Spatio et Tem-
 pori, ascribi; quum tamen fateantur omnes,
 nullum esse extra mentem Numerum a rebus
 numeratis diversum. Hac tamen ratione neuti-
 quam rem expediemus: nemo necessario nu-
 merum sibi fingit ultra res quasque numeratas

* Hac de quaestione
 consulantur, Lockius in
 tentamine de intellectu
 humano, Henricus Mo-
 rus in Encheirid. Me-
 taph. Cudworthius in

Systemate intellectuali;
 S. Clericus, in Epistolis
 ad Leibnitium, viri om-
 nes clarissimi, doctissimi,
 aliique scriptores satis
 noti.

PARS I. porrectum, imo cunctis rebus numerandis a
 motis superstitem; nemo numerum veris rerum
 externarum qualitatibus per se implicatum.
 Neque rerum situs, motusve, aut ipsam cogita-
 tionum successione, aut denique rerum alia-
 rum cum Tempore et Spatio Coexistentiam,
 quae dicitur, intelligere potest quisquam, nisi a-
 liquid veri extra mentem his ideis respondeat.

Quantumvis autem haec duo res verae esse
 credantur, nulla videtur causa cur magis unius
 rei credantur attributa quam alterius cujusque
 quae simul extenditur et durat. Neque ideo
 recte colligimus utrumque increatum esse et ae-
 ternum, quod neutrum cogitando mens amove-
 re valeat: quum non magis a corporea natura
 colores amovere possunt qui visu gaudent; qui-
 bus tamen ideis nihil externum in ipsis rebus si-
 mile est. Magnum autem est discrimen inter
 necessariam quandam mentis impulsione ad
 quaedam sibi repraesentanda, et certam rationis
 conclusionem quod haec vere sint. Nullus qui-
 dem est in Philosophia locus ubi magis appareat
 ingenii humani imbecillitas, in iis comprehen-
 dendis quorum continuus fere est usus, quaeque
 semper in omnium sermone versantur, quam in
 hoc ipso loco de Spatio et Tempore.

*Quando per-
 manens et
 successivum.*

Inani voce, sine ullo scientiae augmento, fo-
 nare videntur scholastici quum τὸ Quando divi-

dunt in Permanens seu Simultaneum et Successivum; illud soli Deo ascribentes; ut etiam, quum $\tau\delta$ Ubi dividunt in Circumscriptivum, quod corporibus convenit; Definitivum, quod spiritibus creatis; et Repletivum, quod soli Deo, sine ulla extensione, omnia loca per essentiam replenti, adscribunt: quae intelligentiae nostrae vim et notionem fugere videntur.

Qui autem viri docti fidenter contendunt axiomatis in philosophia necessarii loco habendum, ‘ Quod nullibi est non est,’ ut etiam, ‘ nihil agere potest ubi non est per essentiam;’ videant ipsi, an $\tau\delta$ ‘ alicubi esse,’ idem sonet quod vel ‘ per omne spatium diffundi,’ quod ‘ soli infinito convenit,’ vel ‘ per spatii partem diffundi,’ quod solis figuratis et extensis conveniet; atque an non utrumque rem exigat ex partibus, utcunque connexis, constatam: deinde, numnam horum alterutrum mentis qualitatibus, aut actionibus, judiciis, ratiocinationibus, amori, odio, desideriiis, gaudiis, moeroribus, conveniat. Videant etiam, numnam verborum involucris decipiantur; quod per adverbia Ubi, Usquam, Quando, nominum Temporis, et Spatii extensi, usum vitare satis habeant.

DE ENTIS DIVISIONIBUS PRAECIPUIS.

Entis Dependētia, aut independētia; haec, perfectio summa.

ENTIS prima divisio est in **DEPENDENS**, si-
ve factum; et **INDEPENDENS**, quod a
nullo factum aut creatum erat. Independentia,
perfectionem arguere videtur, Absoluta, absolu-
tam: Respectiva, respectivam. Immo Indepen-
dentia absoluta et plena perfectionum infinita-
tem arguere videtur: cum intelligi nequeat,
Rem omnino primam, cujus natura nullius ar-
bitratu limitata aut circumscripta fuerat, vel u-
num quemvis prae alio finitum perfectionum
modum possidere; vel ad unius generis perfec-
tiones restringi, ne alias etiam possideat. Sum-
mam ergo perfectionem habet, quod omnino
primum est, unde et alia omnia orta.

Haud recte videntur viri quidam docti suam
de Independentia sententiam exposuisse, quasi
ulla naturae primae perfectio aut attributum,
ipsi naturae causa fuerat aut ratio cur existerit;
cum illa omnem essendi, ut vocant, et causam et
rationem respuat. Neque in natura quam non-
dum repraesentavimus existentem, intelligi po-
test attributum quodvis, aut interna quaevis Ne-
cessitas, hoc efficiens aut exigens ut ipsa res exi-
stat.

Concludunt igitur Metaphysici; 'eam om- CAP. IV.

'nem NATURAM esse DEPENDENTEM, cui ne-
 'cessarius est omnino modus aliquis, ex certo *Dependentia*
 'modorum genere, si modo omnium modorum *ae indicium.*
 'istius generis pariter sit capax.' Si enim fin-
 geretur esse independens; unum aliquem, ex
 hypothese, modum habuerat, ante ullam causae
 cujuscunque actionem aut electionem: hic igitur
 unicus modus cum rei istius natura aut es-
 sentia, prae reliquis ejus generis modis, magis
 erat connexus: aliorum igitur ejusdem generis
 modorum non pariter capax esset, nec eos quos-
 vis pariter admitteret. Corpus autem omne a-
 liquem locum, aliquam figuram, statumque i-
 tem vel motum necessario habet; neque sine
 hujusmodi affectionum aliqua esse potest: ad
 omnia tamen loca est indifferens; omnes figu-
 ras, et motum omnem vel quietem, pariter re-
 cipit: res igitur est dependens et effecta.

II. PRIORI affinis est alia ENTIS divisio in *Ens necessa-*
 NECESSARIUM et CONTINGENS, sive potius *rium et con-*
 VOLUNTARIUM. NECESSARIUM est 'quod *tingens.*
 'non a voluntate pendet;' estque terminus vo-
 luntario aut precario oppositus.

Necessitas alia est Interna, quae et Antece- *Necessitas*
 dens dicitur, in ipsa rei natura sita; qualis inter *interna et*
 terminos abstractae propositionis sive evidentis, *externa.*
 sive demonstratae, reperitur connexionis Neces-

PARS I. tas; quae absoluta etiam dicitur, in omni loco
 et tempore eadem manens: alia est Externa Ne-
 cessitas, Subsequens, sive Hypothesica, quae
 rem aliam prius positam, aut hypothesein, ne-
 cessario consequitur. **PERCEPTIO** dicitur **NE-**
CESSARIA, 'quae nobis vel invitis obvenit;'
VOLUNTARIA, contra, 'quam mutare, prae-
 'pedire, aut sistere possumus. **JUDICIUM** est
 'NECESSARIUM; cum ea est objecti natura,
 'quae a nulla causa ita mutari possit, ut judi-
 'cium non sit verum:' aut, cum ea 'cernitur
 'terminorum connexio, aut repugnantia in
 'propositione declarata, quae compertum fa-
 'ciat, propositionem semper fore veram.' Haec
 propositionum abstractarum necessitas, in omni
 loco et tempore eadem manet: atque argumen-
 ta quibus ostenditur, per metaphoram dicuntur
 causae; Causae scilicet cognoscendi. **ESSENDI**
NECESSITAS, unde Entia dicuntur necessaria,
 notat Existentiam a voluntate non pendentem:
 quae si ab humana voluntate non pendeant, re-
 spectu Hominum dicuntur haec Entia Necessa-
 ria. Si a nulla omnino voluntate pendeat Ex-
 istentia, dicitur **NECESSITAS ABSOLUTA**;
 quum scilicet, res illa intelligitur ab aeterno
 per se fuisse, atque adeo stabilis et perfecta, ut
 neque sua sponte intereat, neque ulla aliena vi
 perire possit. Eadem etiam dicitur Necessitas

intrinsicus; distincta a necessitate extrinsecus **CAP. IV.**
 proveniente, et ex hypothesi; quum res ideo
 tantum sunt necessariae, quod pendeant ab im-
 mutabili Dei voluntate, vel sequantur necessa-
 rio ex aliis rebus prius positis. Ex rei autem
 cujuscvis necessitate absoluta colligi tantum po-
 test, eam esse aeternam per se: vix tamen inde
 erui posse videntur alia ejus attributa, aut per-
 fectiones; nisi Necessitatem Judicii confunderet
 quisquam cum Necessitate ipsius Rei. Neque
 ullum Rei attributum ipsum subiectum antece-
 dere, aut ei esse rationem effendi, dicendum
 est.

III. Entia dividuntur in **SIMPLICIA** et *Ens simplex*
MULTIPLICIA. Simpliciora sunt Animi sive *et multiplex.*
 Spiritus; de quibus alias: eorumque is sim-
 plicissimus qui non modo partium omnium ex-
 pers est, verum omnes suas virtutes cum natu-
 ra ita necessario connexas habet, ut ei nihil ad-
 ventitium obtingere possit, nihil novi obvenire.
 Multiplicia vel sunt Composita, ubi partes na-
 turali quodam nexu aut unione junguntur,
 qualia sunt corpora animata et vegetantia. alia
 pure multiplicia, ut acervus: aut moles corpo-
 rea nuda cohaerendi vi praedita; quae hac sola
 ab Ente per aggregationem distinguitur; cui
 tamen non deest sua unitas metaphysica.

IV. ALIA est ENTIS Divisio; in FINITUM,

PARS I. et INFINITUM. Finitum ex ipso nomine patet.

 In finitum est, 'quod omni finito majus;' aut, *Finitum et* 'quod omnem ad finita respuit habitudinem fi-
In finitum. 'nitam.' Finita apparent omnia quae sensu percipiuntur. Infinitatis notionem acquirimus, non solum ex eo, quod in certis rebus, Numeris, nempe, Magnitudinibus, et Tempore, mens semper progredi possit; videatque in addendis novis partibus, in Idea augenda, aut amplificanda, ut etiam in quantitate quavis dividenda, ubi ad partes prorsus minimas perveniri nequit, mentis progressum impediri non posse; quae Infinitas, quibusdam potentialis dicitur: verum praecipue, quod in spatio contemplando, cernat mens, nullibi fines intelligi posse, ultra quos non porrigatur; quodque certissimum sit aliquid semper fuisse sine initio; et durationem praeteritam fuisse infinitam. Hanc Infinitatis notionem, ad longe alias res transferimus; ad Potentiam, nempe, Sapientiam, et Bonitatem; cum tanta haec esse volumus, quanta omnino esse possunt.

*De Infinitis,
quaestiones
difficiles.*

De INFINITIS, plurima acriter agitantur. Haec videntur verosimilia: 'PLURES ejusdem
' generis Res infinitas undequaque, vix esse
' posse. INFINITUM, infinito, qua ratione est
' infinitum, magis esse non posse. INFINITA,
' prout infinita sunt, multiplicari non posse;

‘ nec, ad partes finitas, ullam habere posse rationem finitam; quamvis res una ratione infinitae, alia finitae, multiplicari et dividi possint, si modo ullae sint Res istiusmodi.’ In hisce quaestionibus, quae mentis nostrae vires omnino superant, si quis morari velit, eum tantum fructum capiet, quod suae tenuitatis magis sibi conscio ingenii arrogantia omnis retundetur.

CAP. IV.

V. ALIA ENTIS Divisio est, in CAUSAM et CAUSATUM. *Causa et causatum.* Idea Potentiae, Vis, Efficaciae, Actionis, Causalitatis, est simplex; quae oritur cum cernimus, ex rerum quarundam vicinia, earumve motu, aut in alias res impulsu, novos in nobis sensus, et in rebus istis aliis motus novos, aut formae mutationes, continuo sequi. Immo, nostri propositi conscii experimur, conatu nostro Ideas in mente varie mutari, et in corporis nostri membris motus excitari. In hisce autem eventibus, non solum cernimus mutationem expetitam sequi; verum ipsam percipimus animae nostrae aliqualem Energiam, sive efficaciam. Actionis igitur aut Efficientiae notio, simplicioribus plane annumeranda, notat aliquid longe diversum, ab eo quod res aliae earumque mutationes alias subsequantur; aut quod haec illam tempore antecesserat, aut antecedere solita sit: quantumvis nos saepius

PARS I. non aliud habeamus Efficientiae indicium. Cognitis deinde corporum affectionibus iis quae sensus feriunt, duritiae, nempe, inertiae vi, gravitate, mobilitate, et figura; ex ipsa harum qualitatum vi et natura colligere possumus, quasnam mutationes, in aliis rebus, aut in se, corpora, quibus insitae sunt hae qualitates, motu suo aut conflictu efficere possint. Quum vero causarum naturae nobis parum sint perspectae, exigua etiam est efficientiae notitia, et saepius rerum usu et experientia, quam certis ratiocinationibus intelligimus, quales effectus ex datis quibuscunque causis sint sperandi, aut ex quibus causis dati effectus orti sint. Tanta quidem hac de re hominum est ignorantia, quod quamvis vere nos aliquid in cogitationibus nostris immutandis, atque in desideriis et appetitionibus, agere conficimus; incerta tamen est omnis alia hominum efficacia, vel in ipsis corporibus suis movendis et regendis; de quo alias*.

Corporum vires.

Quod ad eas quae aliis corporibus tribuntur vires aut attractus, ex quibus oriri videntur Gravitas, partiumque Cohæsio, Elasticitas, aliaque ejusmodi, an eae ipsis corporibus necessario per se insint, aut cum materiae inertia cohaerere possint; an contra,

* Vid. Partis II. c. IV. 1.

* continua naturae longe disparis et incorporeae vi, rato quodam ordine, secundum certas leges efficiantur; in eo disputant viri doctissimi: quo modo, etiam de motus inchoati continuatione, ejusque post corporum conflictus communicatione. Quae praecipue ad vim quandam et consilium naturae a corpore longe diversae, confugiendum esse docent argumenta, in eo fundantur; quod aliae atque aliae innumerae naturae leges longissime diversae constitui potuisse videantur, atque sine ulla repugnantia intelligi, pariter ac illae quae cum summa omnium salute et utilitate obtineri videmus.

De Causis Logicis, quae cognoscendi dicuntur, quales sunt praemissae conclusionum; aut Metaphysicis, quae ab effectis non vere distinguuntur, qualia sunt attributa facilius cognita, unde alia oriri videntur, nihil hic dicendum. Causae Morales vocantur, quae pro suis voluntatibus, aut animi affectionibus, ea egerint aut omiserint, unde boni aliquid aut mali, vel sponte et sua natura, vel aliarum causarum qualiumcunque quas incitaverint, aut cohibere neglexerint, interventu nasciturum, provideri licuerat. Negationibus igitur et Priva-

Causae Logicae, morales, &c.

* Hac de re consulatur Malebrancius, et Newtonici quidam.

PARS I. tionibus suae non desunt causae morales magis
 quam rebus veris.

Causae Materiales et Formales, impropriae. Quae dicuntur CAUSAE MATERIALES, FORMALES, et FINALES, hoc nomen per metaphoram sortiuntur; sola EFFICIENS proprie dicitur CAUSA. Materia nihil agit; licet ex ea, aut in ea Causa vera aliquid efficiat. Forma non efficit, verum effecta est.

Causae Finales. FINIS est ‘res quaedam grata et expetita, cujus consequendae spe incitatur Agens ad agendum;’ voluptas forte, aut ea quae Voluptatem praebent. Voluptas non per se quicquam agit; ejus tamen spes et appetitio hominem movet, ut velit ea agere, quae voluptati consequendae videntur idonea.

Qui igitur propter Finem agit, prius illi notus erat Finis, et desideratus: insita illi erat φιλοτιμία, sive suae felicitatis appetitio; aut, benigna quaedam animi erga alios affectio. Immo qui finem sui causa expetit, illi res expetita sensu quodam, omnem ratiocinationem praecedente, grata erat constituta; non enim de Finibus ultimis, aut tantum de subsidiis, aut Mediis quae dicuntur, locus est ratiocinationis. Si quis autem alterius gratia rem expetat, in eo etiam necessario praecesserat affectus aliquis benevolus erga illum cujus gratia rem cupit. FINIS ULTIMUS est ‘quicquid propter se est expeten-

‘dum:’ Unde, cuius homini sunt plures Fines CAP. IV.
 ultimi; inter quos quidem fieri potest contentio,
 aut comparatio, ut sciri possit, quisnam majus
 habeat ad vitam beatam momentum. In ea
 contentione, exiguus est ratiociniis locus: cum
 quaestio sensu potius dirimenda sit, vel externo,
 vel interno, qui doceat, quaenam maximam
 praebent voluptatem: vel, rerum usu, qui mon-
 strent quaenam sint voluptates stabiles magis et
 diuturnae.

De CAUSIS EFFICIENTIBUS haec tradun- *De efficien-*
 tur Axiomata, vera omnino, aut vero simillima. *tibus axio-*

‘1. Omnis causa est Res vera sive existens. *mata.*

‘2. Omnis causa suo effectu prior est, si non

‘Tempore, saltem Natura.’ id est, ut illa exi-

stat, non exigitur rei effectae existentia; haec

autem existere nequit, si non existat causa. Res

enim vi effectrici praedita, non ab effectu suo

pendet; licet Causae denominationem ab ef-

fectu fortiatur. ‘3. Nulla res sui est Causa.

‘4. Neque plures res sibi mutuo sunt Causae:’

sive, ‘in causis non est circulus.’ ‘5. Ubi pri-

‘mum agit Causa, sine ullo temporis interval-

‘lo, verus ejus effectus existit;’ licet non to-

tum illud eventuum systema, quod longa forte

actionum serie efficere statuerat. ‘6. Nulla est

‘in re facta vera praestantia seu perfectio, quam

‘non possidebat ipsa Causa;’ si non simili mo-

PARS I. do, praestantiore tamen, aut saltem aequali.

7. 'Nihil quicquam aget *Causa* quaevis, quae
 ' neque per suam indolem, et naturam, nec
 ' praesentem dispositionem in datis quibusvis
 ' adjunctis, ad hoc prae alio efficiendum, ad
 ' nunc agendum potius quam cessandum, de-
 ' terminata est, sed utrique parti indifferens
 ' manet.' Haec, assensum nostrum rapere vi-
 ' dentur, per se, sine ulla ratiocinatione.

*De effecti-
 bus.*

Ex his colligunt *Metaphysici*. 1. 'Rei fac-
 ' tae aut creatae durationem continuam, aequae
 ' ac primam existentiam, *causae effectricis* vir-
 ' tuti acceptam esse referendam; sive exigatur
 ' continua *causae actio*; sive tanta rei creatae
 ' tributa sit a primo naturae stabilitas, aut per-
 ' fectio, ut pro tempore statuto durare possit.
 ' 2. Nullus effectus, saltem nullus qui ab hu-
 ' mana vi pendet, diutius manet quam donec
 ' causa operatur. Non mirum hoc videbitur ei,
 qui hominum efficaciam perspexerit; quae om-
 nis, solis cogitationibus et affectionibus suis va-
 rie mutandis, et motibus in corpore suo incho-
 andis aut dirigendis, impenditur; qui autem in
 corpore motus excitatur, saepe sine ulla vi no-
 stra continuatur: quaeque membrorum nostro-
 rum ope, contiguus imprimitur corporibus vis,
 ea nobis invitis, sine nostra efficacia, durare vi-
 detur.

'Causarum efficientium feriem infinitam esse non posse, sine Causa prima et independente,' quae ostendunt argumenta, sunt verosimillima: quod, scilicet, quisque in ea serie Terminus sit dependens et effectus; tota ergo series effecta est. Cum tamen nihil sit extra feriem, a qua tota series pendeat, aut efficiatur: quodque, de quaque seriei parte verum sit, a causae alicujus efficacia provenisse quod sit, potius quam non sit: de tota igitur serie hoc verum erit, ejusdem causam aliquam externam fuisse. His addi potest, quemque in ea serie Terminum, dempto ultimo, esse et causam et causatum; et pro quoque termino, esse Effecti-
Nails Causarum series infinita.

onem unam, et rem Effectam; addito autem termino ultimo, res effectas fore plures quam fuerant actiones efficientes: quod est absurdum. Quum tamen argumenta horum quibusdam paria et simillima, illud nempe de toto infinito verum esse colligentia, quod de quaque parte est verum, ad evertendam Spatii et Temporis infinitatem adduci possint; hisce solis niti argumentis, in quaestione illa gravissima, an sit DEUS, neque tutum videtur, neque necessarium; quum tantae potentiae et solertiae, per universum hunc mundum, tot ubique reperiantur vestigia, quae ducant ad Naturam quandam longe praestantissimam, sapientissimum et potentissimum,

PARS I. mundi conditorem. Hanc autem naturam praestantissimam, a priore causa fuisse ortam, nulla potest esse suspicio; multo minus istiusmodi Rerum fuisse seriem infinitam; cum quaeque in ea serie causa, hujus mundi conditori, virtute saltem par fuisse credenda esset. qui igitur mundum factum fuisse credens, ad istiusmodi causarum seriem, ne unicum Deum aeternum agnoscat, confugerit, cum Res tanta virtute pollentes, etiam manentibus eorum operibus, olim interisse haud credibile sit; nae, ille sibi Deos innumeros, in Dei unius locum subrogabit.

Causae rationales, necessariae, et contingentes.

VI. CAUSARUM etiam celebris est divisio, in RATIONALES, NECESSARIAS, et CONTINGENTES. Contingentia vero, et Casus et Fortuna, non veram naturam efficacem denotant: adhibentur enim haec nomina, cum effectus ita vel a causis naturalibus oriuntur, ut eos providere nequeamus; vel a Causis liberis, ubi nullum nobis apparet incitamentum, quod causam ad alterutram partem certo permoveret; neque indicium quodvis, unde spectator electionem praesagire possit. Contingentia igitur omnia, vel a Causis necessariis, vel liberis efficiuntur. Causae porro necessariae, quae sine consilio aut voluntate agere videntur, Instrumenta potius sunt putanda, quae funguntur, potius quam faciunt; cumque agere aut impellere videntur,

ipsae etiam aguntur, et impelluntur. Res igitur **CAP. IV.**
 consulto agentes solae, veram habere in se vim,
 aut aliquid vere efficere videntur.

De Causarum consulto operantium **LIBER-*Libertas***
TATE, ardua est quaestio: an scilicet his com-*quid?*

petat ‘ Vis quaedam sui flectendi et converten-
 ‘ di, qua ad hoc vel contrarium volendum, se
 ‘ pariter movere possint:’ quae **CONTRARIE-**
TATIS LIBERTAS dicitur: ut si quis dicat,
 se posse vel quod sibi iucundum videtur, vel
 quod sibi videtur molestum et nociturum, quia
 nociturum est appetere, et consecrari; vel ‘ ea
 ‘ faltem vis, qua ad agendum aut non agen-
 ‘ dum, volendum vel non volendum, semet in-
 ‘ flectat;’ quae, **CONTRADICTIONIS** est **LI-**

BERTAS. Stoicis placuit, Desideria nostra et *Stoicorum*
 Aversationes excitari, ab iis Boni aut Mali specie-*ratio.*
 bus quae menti occurrunt, una cum ipsius men-
 tis indole et affectionibus; idque secundum sta-
 bilem quandam naturae nostrae legem: Ipsam
 deinde mentis Indolem, a naturae prima consti-
 tutione, institutione deinde, et moribus confor-
 mari. Judicia denique et opiniones, secundum
 oblata in rebus ipsis boni aut mali indicia, pro
 ea quae tunc temporis menti inest sagacitate,
 cautione aut diligentia, semper formari: voliti-
 ones etiam et actiones, ex animi affectibus, mo-
 tibusque puris aut perturbatis, semper proveni-

PARS I. re: Haec autem omnia actionum Antecedentia
 necessaria, ab ipso Deo constituta fuisse et prae-
 vifa. **CAUSAS** igitur eas dicunt **LIBERAS**,
 ‘ quae agere possunt quod volunt, et abstinere
 ‘ ab iis quae nolunt; utcumque demum ad vo-
 ‘ lendum aut nolendum impulsae erant.’ vim
 enim illam sui inflectendi, quam quidam, neque
 ab agentis indole, bonive aut mali specie, neque
 ab agentis iudicio, dirigi fingunt, absurdam sta-
 tuunt et inutilem; cui nullus recte relinquitur
 locus, nisi ubi invitamenta occurrunt in utram-
 que partem paria: quod rarissime evenit.
 Quumque ita se res habet, nullam virtutis aut
 vitii speciem haberet in utramvis partem ea sui
 conversio. Atque si quis hac vi utens, contra ea
 quae sibi videntur praeponderantia invitamenta
 egerit, actio stolidi fuerit si non improba. De
 hac tota quaestione, optime quisque iudicabit,
 qui semet excusserit, ut percipiat; an non, in
 omni agendi proposito deliberato, (nam ubi mo-
 tu animi turbido, improvidi abripimur, nos hoc
 sensu liberos esse, pauci contendunt) speciem
 quandam boni adipiscendi, aut mali repellendi
 respiciat, a qua ad volendum mens movebatur:
 in rebus item prorsus paribus, an non ideo u-
 nam prae aliis eligat, quod haec primo occurre-
 rat; aut, quia fictam quandam et imaginariam
 boni speciem, huic parti quam amplectitur, ad-

junxerit. Urgent in hac re Stoici, *μηδὲν ἀναγ- CAP. IV.*
τίως oriri: si autem quicquam nunc efficeretur
 a causa quae indifferens esset, et huic aut illi
 parti aliqua, neque ad alteram, vel per suam in-
 dolem et naturam, vel, adjuncta quibuscum
 comitata ponitur, inflecteretur, huic mentis
 conversioni aut proposito nulla esset causa.

Regerunt tamen alii, eam esse causarum ra-
 tionalium naturam, ut se ad hanc aut illam par-
 tem flectere valeant; ipsasque esse sui flectendi
 aut vertendi causas; ipsisque hoc a natura da-
 tum. Largiuntur, eas sua judicia aliqua fere
 semper sequi. Duas tamen esse species praeci-
 puas, quae voluntatem movent, honesti nempe
 officiique, aut jucundi utilisque; ad harum au-
 tem utramvis penes ipsos esse se flectere et con-
 vertere.*

VII. ENTIA denique dividuntur, in SUB- *Entia divi-*
 STANTIAS, et MODOS, sive ACCIDENTIA. *duntur in*
 neque sine causa. Substantiae prima notio, ea *Substantias,*
 que fere simplex, cuique subnascitur ex eo quod *et Acciden-*
tia.
 sui manentis quisque conscius sit, mutatis sub-
 inde cogitationibus, sensationibus et affectibus
 quibuscunque; neque se alium quam prius fuerat,
 suspicari possit; licet mutantur hae mentis affec-

* Vid. Part. II. c. II. | pra laudati Cap. de Po-
 3. et part. III. c. III. 3. | tentia; aliique scripto-
 legatur Lockii libri su- | res passim occurrentes.

PARS I. tiones. Visu item et tactu percipimus corpora, manente eorum quantitate sive extensione, mole, gravitate, soliditate, novos induere colores, novas figuras, et motum quiete mutare. Unde, ‘ Rem per se manentem, licet mutantur affectiones,’ SUBSTANTIAM dicimus: ‘ Affectiones autem mutabiles, ACCIDENTIA.’

*Qui modi
verissimi.*

MODI PRAECIPUI, substantiis suis vere aliquid adjicientes, videntur movendi vires, MOTUS, et FIGURAE, in rebus corporeis; et, OPERATIONES, aut PASSIONES, PERCIPIENDI, INTELLIGENDI et VOLENDI, in mentibus nostris.†

*Substantiae
corporeae et
cogitantes.*

SUBSTANTIAE sunt, vel, EXTENSAE; vel, COGITANTES: Utriusque plura forte sunt genera a primo sibi invicem disparia. Si quid veri sit in Spatio, ab omni corpore diversum est: immo inter ipsa corpora, fuere forte a primo discrimina quaedam insignia, quae nos latent. Rerum item cogitantium genera, a se invicem longissime diversa, forte sunt innumerabilia, quorum alia longe aliis praedita sunt sensibus et viribus, vitaeque degendae rationibus prorsus contrariis apta; a conchyliorum immobilium animabus vilissimis, ne de stirpibus dicamus, ad

† Vid. S. Clerici e- | de Re sentiente a cor-
pistolas contra Dodwel- | pore diversa.
lum, ejusque defensores, |

summos angelorum ordines, ipsumque Deum. CAP. IV.
 Atque licet communi spiritus aut animae nomi-
 ne haec omnia vocentur, haud tamen temere
 judicandum eorum omnium similem esse natu-
 ram, aut gradu tantum a se invicem differentem.

In corpore et magnitudine, rebusque exten-
 sis versatur Physica et Mathematica, in Spiriti-
 bus Pneumatologia.

F 2

DE PRAEDICAMENTIS, ENTIS-
QUE AFFECTIONIBUS GENE-
RALIBUS.

I. **G**ENERALES Entium Affectiones prae-
cipuas attingemus, percurrendo De-
cem Categorias, quas primus invenisse dicitur
Archytas, comprobavit certe Aristoteles; qua-
liscunque demum sit ea rerum distributio. Ca-
tegoriae sunt decem, Substantia, Quantitas,
Qualitas, Relatio, Actio, Passio, Ubi, Quando,
Situs, et Habitus.

Substantia.

Substantia est ‘res per se subsistens;’ quae-
que alteri rei haud inhaeret, quo modo solent
modi seu Accidentia; quae ipsis substantiis lon-
ge notiora sunt. Incognita enim est substantia-
rum natura, nisi quod obscuram quandam rei
Qualitatibus substratae ideam, ex nobismet ip-
sis petamus*. Quae alia apud scholasticos de
substantiis dicuntur, ea parum utilia. Hae vo-
cabulorum technicorum sunt definitiones:

Subsistentia, est ‘substantiae completio:’
qua carent rerum naturalium partes a reliquis

* Vid. Lockii tentamen supra laudatum de Ideis
Substantiarum.

divulfae. Subsistens dicitur Suppositum, aut **CAP. V.**
 Hypostasis. Persona est 'Suppositum ratione
 ' praeditum.'

II. QUANTITAS nomen est ambiguum; ne- *Quantitatis*
 que varia quantitatum genera definiiri possunt, *genera.*
 quia simplicibus fere ideis repraesentantur. *Magnitudo*
 Haec genera simplicia, Magnitudo, quae cor- *triplex.*
 pori aut spatio propria, eaque triplex, Linea-
 ris, Superficiaria et Solida: quarum omnium
 et vera est natura, et distincta notitia; licet
 sine hac ultima nunquam seorsim sint duae prio-
 res.

Quantitatis genus alterum est Tempus, cu- *Tempus.*
 jus spatium aut Extensio priori prorsus dispar
 est, quae Diurnitas aut duratio dicitur; men-
 tisque actiones, passiones, motusque omnes quo-
 rum conscia est, comitatur. Omnis enim cogi-
 tatio aut sensus temporis cujusdam sensum se-
 cum trahit, cujus quisque aequae conscia est, ac
 ipsius cogitationis. Unde inter varias intellectus
 aut voluntatis operationes, ordinem cernit et
 consecutionem; novitque quae priores, quae
 posteriores, quibusque diu aut paulum fuerit
 occupatus: Dicuntur res huic cogitationum se-
 riei coexistere, quod eandem temporis partem
 occupent. Haec igitur coexistentia temporis
 notionem neququam absolvit, quum tertium a-
 liquod plane agnoscendum sit, quod et cogita-

PARS I. tionum confecutionem, aliasque res aut eventus pariter metiatur. Neque quidem ad motum necessario referenda est temporis Notio, quamvis ejufdem menfurae commodiores a motibus petantur *. De his non pauca antea funt dicta.

Verae quantitates incertae. Hic obiter monemus, nullo certo indicio fciri poffe utrum verae Magnitudinum et Temporum quantitates, noftras earundem ideas aequent, superent, aut ab iifdem superentur. Facile tamen conftabit eandem cum iis fervari in ideis noftris rationem †. Figurarum primas ideas excitant corpora; eafdem tamen ipfa mens varie componere, magisque perficere et abfolvere potest, quam ullibi in ipsis corporibus figurae reperiuntur. Has duas quantitatum classes fine fine dividi poffe docent Phyfici et Geometrae, eorumque ope, motus, inclinationes, rationes.

Numerus. Tertium quantitatis genus prioribus penitus difpar in Numeris reperitur. Quorum licet primae notiones a corporibus fenfu perceptis plerumque excitentur, res tamen omnes, a corporibus prorfus diverfae pariter numerari poffunt. immo fine corporum Ideis numerorum Ideae perfectiffimae effe poffunt. Haud igitur nume-

* Vid. Lockium ubi fupra, de temporis modis.

† Confulatur idem vir Cl. de Spatii et temporis modis.

rorum Ideae, eorumve rationes ad magnitudinis necessario referendae: quum res numero plures, saepe magnitudine inferiores sint; et ratione numeri inter se comparari possint res omnis magnitudinis expertes: immo numerorum habitudines, quippe faciliores, ubi adhiberi possunt, commodissimae sunt aliarum rationum mensurae †.

Praeter ipsas res numeratas nullus est extramentem numerus; neque ipsius ideae quicquam praeter res numeratas respondet. Utilissima tamen est numerandi vis, ad res ipsas earumque rationes metiendas. Haec tria quantitatum genera, detractis corporibus, nihil per se efficere possunt: neque spatium aut tempus ulli mutationi obnoxia sunt. Tempus quidem et spatium actu infinita plerisque videntur; numerusque plane sine fine augeri potest: nullus tamen intelligi potest numerus infinitus, quia ipsa numeratione multitudo definitur.

Sunt et aliae quantitatum in rebus disparibus notiones. Quae motibus aut viribus motricibus tribuitur Quantitas, ad spatia et tempora referri potest. Aliis tamen potentiis et qualitibus dispar prorsus quantitas adscribitur; ut mentis perspicaciae et ingenio, voluntatis mo-

Aliae quantitates.

† Hic obiter notatur | mi, acutissimi Barovii in
doctrina viri longe opti- | Lektionibus Mathem.

PARS I. tibus et impulsionebus, amori, odio, virtuti, vitio, gaudio, moerori, ipsisque qualitatibus sensibilibus; quae tamen raro quantitativis annumerantur.

*Qualitatum
duo genera,
Motus et
Cogitatio.*

III. QUALITATIS, quae etiam definitionem respicit, plura sunt genera sibi invicem disparia. Quae rebus vere insunt, hae praecipuae; 'Vires, sive Potentiae, Habitus actuosi, Ingenia, et propensiones.' Quae omnes animorum praecipue sunt Qualitates. Quod ad sensibiles attingit, quae patibiles dicuntur; quae uno tantum sensu percipiuntur, sunt animi ipsius sensus, aut affectiones sive modificationes; quamvis iisdem res externae non raro indutae aut affectae videantur. Pluribus obviae sunt sensibus Figura, Motus, Quies, Situs. hic ad nonam categoriam pertinet. Qualitatum verarum aut accidentium duo igitur sunt genera; Cogitationes, agendi vires, et Propensiones spiritibus propriae; et Motus, Quies, et Figura corporibus.

Quies et Figura.

An autem quies sit quid veri, praeter eam inertiam, qua vi quadam vera, at forte aliena, aut aliunde primo derivata, statum suum aut motum conservant corpora, de eo docti quidam dubitant. Figuram item, volunt quidam, nudam esse acervi denominationem, ex partium ad certas spatii partes habitudine petitam; neque mutata figura, aliter ipsas partes mutari.

Per se quidem figura nihil potest; licet in certa quodam molis corporeae cohaerentis dispositione, nulla maneant impedimenta, quae gravitati aliisque viribus impressis obstare possint, quae in aliis molis cohaerentis figuris manerent. Unde cuneis impactis findentur ligna, quae materia aliter figurata findi nequirent; devolvat Sphaera aut Cylindrus, ubi cubus immotus maneret.

CAP. V.

Disceptatur item an ipsa Gravitas, Elasticitas, Cohæsio et similia quaedam, sint corporum ipsorum vires, aut cum natura corporea necessario connexae; an contra, sint vires a natura praestantiore, certa lege, continenter impressae, aut saltem ab ipsa primo insitae. Hoc posterius eo verosimilius, quod inter leges aut rationes innumeras quae pariter constitui posse videntur, unam quandam aut alteram caeteris neququam magis sua natura necessariam obtinere conspiciamus. Solae igitur qualitates, quas constat aliquid veri substantiis suis adjicere, sunt cogitationes viresque et motus: De caeteris inter Doctos non convenit.

*Gravitas,
Cohæsio.
&c.*

De qualitate omni vera, hoc certum est, utrius rei qualitatem, alterius rei simul esse non posse; quamvis haec suam habeat qualitatem alteri simillimam. Quaeque moli corporeae conveniunt qualitates, eas ita per corporis partes dividi et diffundi, ut parti cuique sua insit.

*Qualitas
subjecto ap-
ta.*

PARS I. qualitatis dividuae portio. Si quae igitur sine
 qualitates individuae, illae rei simplici et indivi-
 duae inhaerent.

Relatio.

IV. INTER Scholasticos, de Relationibus plurimae contentiones. quae de iis utiliora videntur breviter exponemus.

Ubi res duas aut plures, non profus dispares, simul animo contemplamur, apparetque affectio quaevis utrique aut omnibus communis, idea nascitur relativa, earum inter se rationem aut habitudinem exhibens. In omni relatione tria aut quasi tria occurrunt, Relatum sive Subjectum, Correlatum sive Terminus, et Fundamentum: illa sunt res comparatae; hoc, ea affectio in qua comparantur, aut actio comparationi causam praebens. Sic inter magnitudines ejusdem generis cernuntur relationes, ratione ipsius Magnitudinis; inter Tempora, ratione Diuturnitatis; inter numeros, ratione multitudinis. Respectu aliarum quarumlibet affectionum aut qualitatum, comparari possunt inter se et corpora, et spiritus. Relationum nomina innumera-bilia, prout relata sunt similia, dissimilia, aequalia, majora, minora, dupla, tripla, et sic deinceps, velociora, tardiora, diuturniora, breviora, plura, pauciora, intensiora, remissiora, graviora, leviora, quibus addi possunt sexcenta similia. Relationes morales in relatorum actio-

nibus, officiis, pactionibus, injuriis, praecipue fundantur. CAP. V.

Praeter ipsa relata et causam comparandi, five fundamentum, quod nonnunquam ab ipsa relatorum natura aut essentia non est diversum, nihil reliqui est in rebus ipsis, quod ideae relativae respondeat: aliter, cuique fere rei annexae essent res aliae innumerabiles. Nulla enim est materiae pars, quae ad alias quasque non aliquam gerat habitudinem: nullus spiritus qui aliis quibusque, aut similis aut dissimilis, aequalis aut inaequalis, non reperietur. Quum igitur ipsis rebus adscribitur relatio, respicitur semper, confuse saltem et obscure, idea in mente aliqua relativa, quae vel est, vel esse potest.

Haud tamen ideo fictae aut vanae sunt ideae relativae. Ex notis enim Relatorum affectionibus, resultat non quaevis idea relativa, ast ea sola quae utriusque naturis aut affectionibus convenit. Atque ubi relatorum unum cognitum est, ejusque ad alterum habitudo, alterius etiam notitia parabitur. In omnibus enim disquisitionibus praecipue anquirimus, quaenam aliis rebus inserviant? quid proposito nostro exsequendo conferet? quae quibus, ad utilitatem nostram aptiora, aut habiliora? In rationibus igitur et relationibus quas vocant investigandis omnes fere occupantur scientiae, et disciplinae.

PARS I. Numerorum rationes caeteris omnibus clari-

 ores sunt et distinctiores. neque amplius quicquam in relationibus exquirendis optare potest *Numerorum clarissimae.* quisquam, quam ut ad numerorum rationes reducantur. unde mirari subit, viros quosdam doctissimos statuisse, omnem fere rationum notitiam a magnitudinum rationibus petitam fuisse, atque ad easdem referendas; nullamque inter numeros esse habitudinem, nisi quatenus magnitudinum sibi invicem aequalium certas multitudes exhibent. Quum contra, numero pauciores res, magnitudine saepe ampliores sint: atque inter res omnis magnitudinis expertes locum habeant numerorum relationes. Temporis quidem motusque mensuras a magnitudinibus potissimum petendas fatemur; harum tamen rationes per numeros ubi fieri potest facillime mentiendae sunt: utramque autem mensuram respiciunt fere, non solum qualitates sensibiles, quae secundariae dicuntur, verum omnes fere spirituum affectiones.

Omnis Relatio est mutua et reciproca, idemque in rebus ipsis fundamentum quum convertitur relatio, quamvis aliam longe aut contrariam fortiatur appellationem.

Actio et Passio.

V. RELATIONEM excipit Actio et Passio, quas inter manifesta est connexio; neque praeter ipsas res, quarum una agit, patitur altera,

sunt duae res diverfae. Supervenit enim uni- CAP. V.
cum quiddam, actio fcil. unde mutatur patien-
tis ftatus. Notionem Potentiae Actionisque fim-
plicem, quantum potuimus, antea explicavi-
mus*..

Hoc folum monendum fupereft; quod et *Leges Na-*
ante attigimus, de omni actione quae corpori-
bus tribuitur; Corpora ipfa quae agere dicun-
tur, vere etiam pati; aut a vi alia tunc tempo-
ris agitari, aequae ac ifta in quae impingunt.
Quumque natura corporea neque legem proprie
dictam intelligere, neque eidem fponte parere
queat; quae Lege naturae fieri dicuntur, ea
omnia, viris quibusdam doctis verofimile vide-
tur†, rato quodam ordine, et constanti tenore,
pro certis rebus oblatis, a caufa omnium prima,
omnia vi fua continua fuffentante, omnia per-
meante, effici; cui nudam praebent occafionem
materiae qualitates, motus, occurfus et conflic-
tus. neque cum quibusdam quae materiae tri-
buuntur actionibus ea inertia, quae materiae
omni femper neceffaria ftatuitur, cohaerere
poffe videtur. De his tamen nemini mortalium
quicquam fatis cognitum et compertum eft. *Reliquae Ca-*

VI. DE Ubi, Quando, et Situ, praecipua in *tegoriae.*

* Vid. fupra C. IV. 5.

† Malebrancio, fcil. Baxtero, et Newtonianis
quibusdam.

PARS I. capite tertio attigimus. De Habitu non aliud
 monendum quam quod in hac categoria non lo-
centur vires vel corporis vel animi. Ea enim
solum includit quae per se sunt substantiae, aliis
tamen rebus aptari aut circumjici solent.

ONTOLOGIAE FINIS.

METAPHYSICAE

PARS SECUNDA.

DE

MENTE HUMANA.

CAPUT I.

DE ANIMI VIRIBUS, ET PRIMO DE INTELLECTU.

I. **D**E SPIRITIBUS Scientia, recentioribus *Pneumatolo-*
dicitur PNEUMATICA; quae pars e-*giae defini-*
rat Metaphysicae apud antiquos, vel Physicae. *tio.*
Quia vero, solis rationis nostrae viribus, alio-
rum spirituum, praeter mentes humanas, et
Deum Optimum Maximum, haud certam ha-
beamus notitiam; de his praecipue erit in Phi-
losophia agendum. Quumque, a rebus magis
cognitis, ad obscuriora eruenda, ipsarum rerum
non spectata dignitate, nobis sit progrediendum;
a Mentis Humanae cognitione recte incipit
Pneumatica.

SPIRITUS, ANIMA, MENS, notant eam na-*Spiritus est*
turam, qualiscunque sit, ' quae sentit, cogitat, *substantia*
' aut cogitare possit; quaeque suarum actio-*cogitans; aut*
quae cogitare
potest.

PARS II. 'num est conscia.' Naturas istiusmodi esse
 ~~~~~ quamplurimas, earumque varios ordines variis
 instructos viribus; plurimos mentibus humanis
 multo inferiores, quibuscum paulum admodum
 habent commune, plurimos forte etiam superi-
 ores, verosimile est. Quae omnia, quamvis
 communi nomine spiritus aut animae vocentur,
 sunt a se invicem toto fere genere, ut dicunt,
 diversa. Prius autem de Animorum viribus
 quaedam explicanda, quam de ipsorum natura
 quicquam statuendum. Hoc autem satis aper-
 tum, animam humanam, a corpore crasso, quod
 sensibus externis objicitur, esse distinctam;
 quum nemo dixerit cogitationem, prudentiam,
 artes, aut virtutes, in carne aut ossibus, in tu-
 bulis; crassive humoribus esse sitas.

Duplex A-
nimorum
vis; Intel-
ligendi, scil.
et Volendi.

II. QUUM nondum sit exploratum, an ulla
 menti insit vis, quae efficiat ut crescat aut vi-
 geat Corpus, atque ex ingestis nutriatur alimen-
 tis; *αὐξητικὴν* et *ἰσχυρικὴν* animae vim, apud
 antiquos decantatam, non attingemus. Quae
 aliae sunt Mentis potentiae, non incommode eas
 reduxeris ad duas, INTELLIGENDI scilicet, et
 VOLENDI, Facultates; prout vel rerum cogni-
 tionem, vel vitam beandam respiciunt.

Ad INTELLECTUM referuntur Sensus; il-
 lae, scilicet, Animae potentiae, aut, illa ejus-
 dem constitutio, unde ex certarum rerum im-

pulſu, certas continuo recipiat ideas, eaſque ſuo arbitrato haud mutabiles; ſed quas conſtituiſſe videtur. natura quaedam ſuperior, animae parens et fabricator: qui ita animum conformavit, ut ſenſiles quaedam ſpecies ad res referat externas, tanquam imagines, earum naturas aut qualitates depingentes.

CAP. I.

De Idearum cauſa et origine, in diverſas abierunt ſententias viri docti: quorum nullus quicquam affirmare poteſt, praeter hoc unicum, quod in mente, ſecundum certas leges, uſu et attentione cognitae, ex certo rerum occurſu, ſubnaſcantur Ideae; neque ad cauſam aliam a vi Divina, certo referri poſſunt. cui etiam acceptum eſt referendum, quod Senſationes quaedam externae, aliaeque Ideae, ſint rebus externis ſimiles.

*Senſationes;
earumque
Cauſae.*

III. SENSATIO alia eſt PRIMA et DIRECTA; ‘ubi ſpecies quaedam menti primo repraefentatur:’ alia REFLEXA et SUBSEQUENS; ‘ubi nova quaedam ſpecies, Menti in res prius perceptas converſae occurrit.’ De directa primo agendum.

*Senſatio alia
directa, et
antecedens;
alia reflexa,
et ſubſe-
quens.*

Quae ex motu quodam in corpore excitato, aut eidem impreſſio, oriuntur in mente Senſationes, dicuntur EXTERNAE. quae ad quinque claſſes vulgo reducuntur. Si autem pro percep-

*Senſatio ex-
terna.*

PARS II. tionum diversitate institueretur sensuum divisio; plures quam quinque recenserentur.

Qualitates sensiles; Secundariae, vel Primariae. QUALITATUM SENSILIIUM haud leve est discrimen, quod quaedam unico tantum sensu attingantur; aliae vero pluribus. Prioris generis sunt 'colores, soni, saporés, odores, calor et frigus.' posterioris generis sunt 'duratio, numerus, extensio, figura, motus et quies;' quae pluribus percipi possunt sensibus: immo, horum quaedam interno etiam sensu percipiuntur. Prioris generis qualitates, proprie dicerentur SENSILES; Posterioris, potius 'affectiones speciem sensilem comitantes.' Harum ideas, ut et Relationum quas ad se invicem habent, duce natura, rerum externarum repraesentationes aestimamus: unde et ideis intellectualibus annumerantur; quod in iis, rationis vires, summo cum fructu et voluptate exercentur.

Sunt vel gratiae, vel molestae vel mediae. Idearum sensilium quaedam sunt gratiae, quaedam molestae, aliae mediae, sive indifferentes: quarundam specierum remissiores sunt gratiae, intensiores molestae. Hae vero sensationes neque res externas, neque ipsos in corpore nostro motus excitatos depingunt, aut repraesentant: sine tamen colorum sensu, aut qualitate aliqua tactili, nos prorsus laterent omnia corpora, eorumque situs, figurae, motus

et magnitudines. Sunt autem reliquae species sensibiles proprie dictae, signa quaedam, aut notae earum rerum aut motuum, quae corpus nostrum laedere possunt aut juvare: quae laedunt ut declinemus, molesto sensu monemur; grato vero excitamur, ad ea exquirenda quae juvare possunt.

CAP. I.

• Haud, equidem, sine mente reor, sine numine Divûm.

Idearum sensationes comitantium, quaedam omnem omnino mentis perceptionem comitantur, aut comitari possunt. quales sunt Temporis et Numeri notiones; quaevis enim mentis perceptio, et actio, cujus ipsa mens est conscia, temporis alicujus notionem secum trahit: Harum plures certa serie succedentes, menti etiam longius quoddam temporis spatium suggerunt. Numerari itidem possunt non solum res sensu externo perceptae; verum et quae sensu interno, aut Reflectione, quam dicunt, percipiuntur.

Ideae Sensationem omnem comitantes, Duratio et Numerus.

Duobus sensibus, visu nempe et tactu, percipitur Extensio, Figura, Motus et Quies. Has corporum affectiones primarias non male vocant quidam scriptores: quia eas, natura duce, credamus rebus ipsis inesse quales cernuntur; doceantque Physici, ex earundem aliqua pendere corporum vim omnem ideas sensibiles excitandi. At sensibiles qualitates dicunt affectio-

Aliae, Visu, et Tactu, sensibiles.

PARS II. nes aut qualitates tantum secundarias ; quibus
 ~~~~~ nihil est in rebus externis simile ; licet habeant
 hae res, ex stabili naturae lege, vim quandam
 eas in nobis ideas excitandi ; quam a qualita-
 tibus suis primariis fortiuntur.

Haec prima qualitatum primariarum perceptio, sive mentis actio quaedam, sive passio, dicatur ; non alia similitudinis, aut convenientiae inter eiusmodi Ideas et res ipsas, causa assignari posse videtur, quam ipse Deus, qui certa naturae lege hoc efficit, ut notiones, quae rebus praesentibus excitantur, sint ipsis similes ; aut saltem earum habitudines, si non veras quantitates, depingant.

Primas idearum omnium formas aut primordia efficere videtur ipse Deus, mente nostra interea nihil agente. Ideas tamen admittas varie mutare potest mens, atque in eo vires suas strenue exercere. Ideas vel retinere potest vel dimittere ; iisdem contemplandis se intendere, aut ad alia se convertere ; Ideas concretas dividere potest abstrahendo, aut simplices conjungere et componere : Ideas itidem certa ratione augere aut imminuere, inter se comparare, earumque habitudines cognoscere potest. In his omnibus, non minus quam in voluntatis motibus et appetitionibus, se vere aliquid agere, mens sibi conscia est.

Ex gratis sensibus, quae Voluptates dicuntur, Boni prima notitia oritur; ex molestis, Mali. Quaeque illis parandis, aut his avertendis inserviunt Utilia; quaeque iis contraria, Inutilia aut Noxia dicuntur. Ubi se exeruerint sensus sublimiores, bonorum praestabiliorum, et malorum graviorum notiones invehunt. Ex his intelligitur quid sit vita beata aut misera; quae ad sensus quosdam naturales necessario referenda.

Species gustu, odoratu et tactu perceptae ad corporis partes aliquas proxime referuntur; indicantque ea quae corpori proxime profint aut obsint, idque jam afficiant. Visu audituque rerum distantium aliquam notitiam acquirimus, et voluptates nonnunquam longe praestantiores: immo in ipsa rerum cognitione et sapientia paranda, eorum non levis est usus. Utiliter igitur omnes hi sensus a natura dati sunt, vel ad corpora tuenda, vel ad genus humanum conservandum, vel denique ad jucunde, sapienter, honesteque vivendum: quod de sensibus nobilioribus mox enarrandis magis est manifestum.

IV. ALTERA percipiendi vis est SENSUS *Sensus inter-* quidam INTERNUS, aut CONSCIENTIA; 'cuni, aut Con-
' jus ope nota sunt ea omnia, quae in mente *scientia.*
' geruntur.' Novit quisque sensus suos, judi-
cia, ratiocinationes, volitiones, desideria et con-

PARS II. filia: neque haec mentem cui insunt latere possunt. Hac animi vi SE novit quisque, SUIQUE sensum habet: atque in se actionesque suas, animum convertere potest: unde et spirituum aequae plena potest esse notitia, ac corporum: intima latet utriusque natura, notae sunt affectiones.

*Cogitandi
Modorum
sunt Ideae
abstractae,
ut et aliae
plures.*

Horum cogitandi modorum Ideas nos habere generales, a qualitatibus singulas cogitationes discriminantibus abstractas, negari nequit. ubicunque enim similitudo inter res diversas cernitur, aut plures ad unam referuntur classem, aut communi vocabulo aut symbolo quovis insigniuntur, una complexae Ideae pars, caeteris omiſſis, animo observatur.

*Sensationes
reflexae, aut
subsequentes.*

V. RESTAT ut deinceps de SENSATIONE SUBSEQUENTE et REFLEXA agamus, aut de iis rerum speciebus, aut sensu, quae menti in res prius perceptas conversae occurrunt. quas ideo Sensationes appellamus, quod certa naturae lege, non nostro arbitratu, oriuntur hae Ideae aut perceptiones. Harum plura sunt genera, breviter attingenda.

Quae sensu externo attinguntur, eique media viderentur, eorum quaedam sensui cuidam reflexo grata sunt, quaedam ingrata; ubi mens non solum ad sensus suos externos, verum etiam ad ideas comitantes convertitur; et specie qua-

dam, a gratis sensationibus externis diversa, CAP. I.
 commovetur. Imprimis, menti grata est rei fe-
 re cujusvis Novitas, pro naturali quodam ad res *His grata est*
 cognoscendas impetu, aut scientiae cupiditate. *Novitas,*
 Grata item est, rei cujusvis perceptae Amplitu- *Amplitudo,*
 do; grata est plurium rerum Similitudo quae- *Similitudo,*
 dam, ubi etiam cernitur Diversitas et Varietas. *et Sonorum*
 Sonorum quorundam gratissimae sunt compo- *Concentus*
 sitiones et concentus, ubi non solum ipsi spectan- *quidam.*
 tur soni, graviores et acutiores; verum eorun-
 dem tempora; atque alia quaedam adjuncta,
 quae musicis sunt notissima. Grata est fere om- *Et omnis I-*
 nis Imitatio; sive in operibus artium, quae, *mitatio;*
 κατ' ἐξοχήν dicebantur, pingendi, fingendi et
 coelandi; sive in motu, et oratione rythmica.
 laetissimus etiam Rerum cognitionem, et scien- *Et rerum*
 tiam, sensus comitatur; nec sine jucunditate *Cognitio;*
 observantur quaecunque in certos usus solerter *Et, omnis*
 et artificiose sunt fabricata; etiam eis qui nul- *artificiosa*
 lam ex his rebus utilitatem sibi sperant. *solertia.*

Sensibus reflexis annumerandus etiam est il- *Sensus com-*
 le, qui COMMUNIS dicitur: qui ex alterius *munis; et,*
 rebus prosperis gaudium, ex adversis tristitiam *Affectuum*
 colligit, ubi nulla simultas, odium, inimicitia, *contagio.*
 aut turpitudinis causa detestatio intervenerat.
 Mira etiam naturae nostrae fabrica, plerique
 aliorum hominum affectus et passiones, conta-

PARS II. gio quodam, similes etiam in nobis affectiones
 ~~~~~ excitare solent.

Sensus Decori et Honesti. Sensuum reflexorum maxime insignis est ille DECORI ET HONESTI; qui quasi de tribunali, iudicium in omnia quae agunt homines exercet; in omnes animi aut corporis voluptates, in sententias, actiones, voluntates, vota, consilia, affectus: discernens quid pulchrum, quid deceat, quod honestum, quis in quoque sit modus. Huic sensui omnes fere quae cum bellis nobis communes sunt voluptates, viles videntur et erubescendae: quae vero agendi consilia ingenium produnt sublimius; quae animi rationisque vires sapiunt; quae benignam monstrant Indolem; praecipue vero quae stabilem ostendunt et constantem voluntatem benefaciendi, et bene de aliis promerendi, omnium movent animos ipsa eorum specie et honestate; eique cui infunt, cum eorum revocat memoriam, gloriosa sunt et laetissima.

Haec vis innata, gratuita, et proxima. Menti innatam esse hanc vim, neque propter suam utilitatem ullam aut voluptatem, suas aliorumve actiones comprobari, ex eo constat, quod quisque ideo honestiora censeat sua erga alios officia, quo majori cum periculo suo, aut damno fuerant conjuncta; quoque minus ad utilitatem, honorem, aut nominis sui celebri-

tatem, fuerant destinata: quodque aliorum actiones honestas, de quibus legimus aut audivimus, in seculis licet prioribus, pariter ac praesentes laudemus: immo, virtutem, fidem, patriae suae caritatem, nobis damnosam, vel in hoste comprobemus. In his autem aliorum officiis, ubi erga alios aliquid amice, fideliter, fortiter gesserant, comprobandis, nos neque honorem, voluptatem, utilitatem, aut praemia nobis obventura sperare possumus. Quid? quod illi ipsi, qui vix praemia post mortem sperabant, dulce tamen aliquando et decorum putabant pro patria mori; eorumque mortem censent et hostes laudandam*.

Huic affinis est ille sensus LAUDIS et HONORIS; cum perspicit quisquam consilia sua et actiones, aliorum sententiis probari; cui contrarius est molestissimus VITUPERII SENSUS: si cujus actiones et consilia, aliorum suffragiis damnentur. Hisce in utramque partem commoventur etiam illi, qui nullam aliam ex aliorum comprobatione sperant utilitatem, neque ab aliorum censura, incommodum. Immo, de fama superstite solliciti sunt homines jamjam morituri, quique nullum ejus sensum se

* Haec uberius confirmantur in Ethica.

PARS II. habituros putant, non minus quam qui vitam
 sperant diuturnam.

Sensus ridiculi.

Quum autem sensuum horum ope, eorum quae nobis occurrunt quaedam venusta, decora, gloriosa, veneranda videantur; alia vilia et despicienda; sensum alium reflexum cernere licet, eorum quae RIDICULA sunt, aut risum movere idonea: quum scilicet, eadem res contrarios simul excitat sensus. Ubi de hominum agitur consiliis et actionibus, quia in ipso hominis nomine inest aliqua dignitas, ex prudentiae solertiaeque quadam opinione; risum movent peccata turpia, quae cum gravi dolore, aut interitu non sunt conjuncta: quae enim cum dolore graviore aut interitu junguntur, magis commiserationem excitare solent. Aliarum rerum illae risum movent, quae simul speciem quandam praeclaram exhibent, una cum specie opposita, vili scilicet, humili et despicienda. Neque exiguum praebet hic sensus usum, sive ad sermonis voluptatem augendam, sive ad mores hominum emendandos.

Memoria et imaginatio.

VI. Ex hisce percipiendi viribus, acquirit sibi mens omnem, in qua versatur judicandi et ratiocinandi Facultas, Idearum supellectilem; quae MEMORIAE ope conservatur. Ea enim menti inest vis, ut sensus cujusvis praeteriti de-

biliorem imaginem, aut notionem revocare possit; quod et de omni mentis actione, iudicio, voluntate, et motu verum est. Haec facultas, ubi de corporum Ideis agitur, Imaginatio appellatur. Similis etiam in aliis omnibus Ideis versatur vis, quae easdem revocare varieque mutare potest. Nulla tamen est imaginatio aut notio cuius primordia simpliciora, sensu aliquo externo vel interno, mens non prius hauserat huiusmodi autem notiones ita condere et seponere valet mens, ut longo saepe post tempore easdem revocare possit*.

Quamvis autem a corpore aliquatenus in hoc animae statu pendeat et memoria et imaginatio, ipsi tamen animo vis utraque inesse videtur; quia ideas olim receptas, eas etiam quae cum corpore aut sensu externo nihil commune habent, sponte saepe revocat. Phantasiam quidem, sponte sua, imagines etiam invocatae, mira quadam ratione transcurrunt; sive quia cum prioribus quibusdam mirum in modum connectantur, de quo mox dicendum; sive ob aliam causam latentem. Quae enim de Spiritibus nescio quibus Animalibus, per cerebri meatus intertextos et apertos facilius transeuntibus,

* De idearum omnium origine, ut et de conclusionibus rationis, legatur Lockii liber saepius laudatus, de intellectu humano.

PARS II. tradunt Cartesiani; nimiam redolent fingendi
 ~~~~~ licentiam.

De sensu externo et imaginatione sedulo cavendum, ne iis nimis assueti, ea quae utrumque fugiunt parum vera aut solida judicemus: quum contra, quae verissima sunt, maximumque afferunt ad vitam vel beatam vel miseram momentum, his facultatibus neutiquam subjiciuntur.

*Idearum  
 conjunctiones  
 naturales.*

Neque silentio praetereunda est altera animi dispositio, haud exigui in vita momenti, ad eas quae simul animum commoverant Ideas, ita in posterum conjungendas, ut quicquid unam postea suggererit, alias etiam conjunctas secum trahat. Huic dispositioni, facilis sermonis usus, immo omnis fere rerum praeteritarum memoria, accepta sunt referenda.

*Bonum omne,  
 sensu quodam,  
 dignoscitur a  
 malo: utilia,  
 ratione etiam  
 cernuntur.*

VII. SENSUUM ope et RATIOCINII, variae bonorum et malorum species menti suppeditantur. 'Quae, sensui cuivis per se sunt grata,' BONA dicuntur; 'Quae molesta,' sunt MALA; quaeque in suo genere ultima, et propter se expetenda aut fugienda. Quae autem interveniunt Ratiocinationes, non praecipue in ipsis bonis aut malis ultimis versantur: sed in MEDIIS, sive Subsidiis, quibus utimur in bonis ultimis confectandis, aut malis depellendis. In finibus autem ultimis inter se comparandis, cum boni



cujusvis ad vitam beatam momentum, pendeat simul ab ipsius grati sensus dignitate, sive jucunditatis Intensione, et Diurnitate; locus erit facili cuidam ratiocinationi, aut potius recordationi; ut inter diversarum perceptionum dignitates aut gradus comparatio instituat. De Diurnitate autem bonorum, rerum usu et experientia, judicandi facultatem comparamus. similia fere de malis dijudicandis, sunt tenenda.

Sensuum gratorum et molestorum alii passio- *Voluptates,*  
 nem, alii Actionem hominis comitantur; ipse *aliae cessan-*  
 licet sensus, utrobique passio dici possit. *tium sunt*  
 Quam- *passiones; a-*  
 vis vero beatitudo omnis in aliquo sensu sita; *liae, actiones*  
 recte tamen dicitur, Beatitudinem omnis natu- *comitantur.*  
 rae quae ad agendum est nata, in actione sitam  
 esse; quum longe praestantiores sint illae vo- *Laetiores*  
 luptates, homine longe digniores, stabilioref- *sunt quae ac-*  
 que, quae certas comitantur hominum actiones, *tiones comi-*  
*tantur.*  
 quam quae ex ulla passione, aut corporum im-  
 pulsione oriri possint. Delectationes enim aliae  
 alias, in immensum superant, neque omnes Na-  
 turae quae vere beatae, pariter etiam sunt bea-  
 tae. Quae enim paucis sensibus, aut leviores  
 admittentibus voluptates, sunt praeditae, beati-  
 tudinem quantam capere possunt maximam, ex  
 his haurient rebus, quae naturam praestantio-

PARS II. rem, nobiliori sensu a natura subornatam, ne-  
 ~~~~~  
 tiquam explebunt ad vitam beatam.

*Habitus,
 Qualitas po-
 tentiam in-
 natam per-
 ficiens.*

VIII. ALIA denique est, et in animo, et in corpore, mira dispositio; quod ex crebra actione oriatur in posterum agendi facilitas; quae Habitus dicitur: unde mirum in modum vires insitae promoveri possunt: neque in sola Memoria habituum omnis vis sita esse videtur. Corporis sensu quovis saepius commoto aut diutius sensim imminuitur voluptas aut dolor: augetur tamen rerum jucundarum, si quando desint, molestum desiderium, ex eo quod crebrior fuerat antea earum usus.

*Idae relati-
 vae; ubi, in
 pluribus re-
 bus, est ali-
 qua commu-
 nis affectio.*

IX. QUUM mens inter se comparat Ideas, sensu quovis interno vel externo acceptas, subnascitur Idea nova, quae dicitur RELATIVA; rationem, aut, habitudinem, inter res comparatas, repraesentans, nisi sint prorsus disparatae. Si quidem in rebus comparatis, nihil sit utrique commune; aut nulla similis in utraque qualitas aut affectio; nulla intercedet ratio aut relatio*.

*Judicia, alia
 Abstracta;
 alia Absolu-
 ta.*

JUDICIUM, quod secunda Intellectus operatio dicitur, vix ab omni perceptione distingui potest. ABSOLUTUM enim JUDICIUM dici potest, 'Rei in certo tempore existentis per-

* Vid. Part. I. Cap. V. 4.

'ceptio complexa: quae vel sensuum ope proxime excitatur, vel, interveniente ratiocinatione; cum rei, de qua est iudicium, cernitur connexio cum iis quae sensus monstrat existere.

JUDICIA autem ABSTRACTA sunt 'Relationum, sive cognationum quae inter res observatas intercedunt, perceptiones: aut, si quis putet iudicia potius esse mentis actiones diversas, ex his vero perceptionibus ortas; iudicandi actus simplici quadam Idea repraesentatur, quae definiri nequit. Haec ad Logicam pertinent.

Neque multum in altera quaestione moramur: an scilicet, Iudicium sit potius mentis passio, quam actio. In studiis cognitionis, in animadversione acriore, in ideis inter se comparandis, mens agere videtur: ut etiam in appetitionibus, et agendi propositis. Hoc convenit fere inter omnes; nos non ideo iudicare, rem hoc aut illo modo se habere, quia volumus ita iudicare. Non alia igitur ratione, nostra sunt penes nos iudicia, aut voluntatis imperium sequuntur, quam quod penes nos sit, animi aciem in hanc aut illam partem convertere, atque utramvis sedulo examinare. Cumque argumentis certis animum serio advertit vir sanus, eaque intelligit; assensum cohibere nequit, aut si argumenta tantum sint probabilia quae intel-

*Quo modo
penes nos
sunt nostrae
iudicia.*

PARS II. ligit; eam partem quam confirmant, esse probabilem aut vero similem, etiam invitus percipiet. major igitur circa apprehensiones, quas varie mutare possumus, est libertas, quam circa judicia. Quum tamen restet haec praesumptio aut suspicio, contra rationes plerasque quae tantum probabiles sunt, quod aliae in contrariam partem existere possunt vero similiores: penes nos est, plenum mentis assensum, huic parti licet verosimiliori denegare, atque ab agendo abstinere; donec illae etiam, quae in contrariam partem invitant rationes examinentur. Verisimilitudinis autem gradus sunt innumeri; quidam ad plenam certitudinem proxime accedentes, qui fidem omnino firmam, et plenam faciunt videntur.

CAP. II.

DE VOLUNTATE.

I. **U**T PRIMUM menti objicitur Boni aut *Voluntas* Mali species, exerit se altera animae *quod sit.* Facultas, ab omni sensu diversa, quae VOLUNTAS dicitur, omnem jucundum in sensu quovis motum appetens, atque omnes actiones, eventus, aut res externas, quae iisdem excitandis videntur inservire; atque, omnia contraria fugiens et depellens. Innata enim cuique est vitae beatæ appetitio constans, quae oblata occasione, nunquam non se ostendit, in iis quae ad vitam beatam facere videntur appetendis, et contrariis aspernandis. neque tamen innata est summi boni, aut bonorum omnium accumulati-
onis notio, ad quam omnia consilia referantur. Hoc jure dixeris ita mentem esse conformatam, dum placido motu fertur et provido, ut bonum quodvis per se appetat, et malum fugiat: quumque plura occurrunt, quae simul adipisci nequeat, ad ea se convertat quae majora et praestantiora videntur. Idem etiam de malis depellendis dicendum. Unde saepe voluptates omittendae, quibus citra majorum et diuturnorum jacturam frui non datur; aut quas gravi-

PARS II. ores dolores infecuturi videntur: Dolores itidem nonnunquam perferendi; si aliter majores voluptates adipisci, aut dolores graviores avertere nequeamus.

*Appetendi
vis duplex.*

Quemadmodum autem inter operationes Intellectus recensentur, non solum species quae corpore percipiuntur, nobis cum brutis animalibus communes; verum etiam perceptiones nobiliores, hominibus propriae; quae bonorum praestantiorum notitiam continent; sic APPE-

*Appetitus
Sensitivus.*

TITUS homini est duplex: altero cum brutis animalibus communi, qui SENSITIVUS dicitur, caeco quodam impetu fertur in voluptatem; atque perturbato admodum animi motu impellitur, ad bona quaedam sensilia adipiscenda, et mala declinanda: altero, tranquillo, et rationem in consilium advocante, confectatur ea, quae pensitatis omnibus adjunctis, praestantiora judicantur, et nobiliori sensu percipiuntur: qui RATIONALIS dicitur; aut, κατ' ἐξοχὴν, VOLUNTAS. hic vero appetitus primo est explicandus; qui cum omni natura ratione praedita nobis est communis.

*Appetitus
rationalis.*

II. Ex boni aut mali specie objecta, cumque omnibus adjunctis pensitata, sponte sua existit haec appetitio, aut fuga; sine praevio voluntatis decreto aut imperio. Appetitionem et fugam proxime excipit plerumque deliberatio

quaedam, de omnibus rei expetitae consequenda, aut rei quam averfamur depellenda, rationibus et subsidiis. Post explorata haec subsidia et rationes; sequitur Propositum aut Consilium ea agendi, quae ad finem consequendum videntur aptissima. Primam appetitionem aut aspernationem, appellant scholastici **VELLEITATEM SIMPLICEM**: agendi autem propositum, postquam omnia quae actionem antecedunt, comitantur, aut infecutura videntur, pro Agentis solertia et diligentia sunt pensitata; dicunt **VOLITIONEM EFFICACEM**.

CAP. II.

Quemadmodum autem bonum quodvis, per se spectatum, natura expetimus; et malum quodvis fugimus; sic ubi bona cum malis commista sunt, inclinatur voluntas ad ea quae plura videntur et praestantiora; unde et quaedam est deliberatio de finibus ipsis; aut rebus quae per se bonae aut malae videntur: quaeque **FINES** dicuntur **OBJECTIVI**: licet de **FINE** ultimo, quem vocant, **FORMALI**, sive de ipsa felicitate, et miseriae depulsione, nulla sit deliberatio.

*Qua ratione
res mixtae
appetuntur.*

Atque licet bona vulgaria non eam plerumque habent vim, ut appetitionem efficacem necessario moveant, cum graviora mala cum iis conjuncta non raro prospicere liceat: bonum tamen absolutum, aut infinitum, quodque nullum malum praeponderans comitetur, ubicun-

PARS II. que clare conspicitur, appetitionem necessario
 movebit, et volitionem efficacem excitabit. Solis igitur cordatis et sapientibus unicus proponitur finis ultimus, ad quem omnia agendi consilia referuntur. Caeteri magis ex tempore vivunt, res varias sequentes quae boni specie quavis commendantur, et contraria fugientes: nisi quid conjunctum videant, quod animum ad partem diversam magis impellere valeat. Omnis, autem, 'sive de ultimo fine, sive de mediis, 'deliberatio; ad sensum quendam proximum 'grati et molesti, tandem referenda est.'

*In quo sita sit
 Libertas.*

III. QUUM vero mentis sententia, deliberatione finita, non a voluntate pendeat; aut necessario sequatur ea veri indicia, quae menti proponuntur; neque velleitatem simplicem, sive primam appetitionem aut fugam, excitet prae-vium quodvis voluntatis imperium; in his nulla est LIBERTAS; sive ea notet 'potentiam 'agendi quae volumus, et omittendi quae 'nolumus:' sive, 'mentis vim quandam indifferentem, qua se huc aut illuc flectere, hoc 'vel illud pariter velle possit.' LIBERTAS igitur si sit 'facultas, quae positis omnibus ad 'agendum requisitis, agere possit vel non agere, hoc agere vel contrarium;' locum tantum habebit in ipso agendi proposito, aut volitione efficaci; prout eam praevio voluntatis de-

creto excitare possumus, aut cohibere; quae quidem potentia, si boni aut mali species objectas vel non respiciat, vel easdem non sequatur, inutilis videretur et morosa. Si cui igitur absurdum videatur, mentem nostram istiusmodi vi, quae iudicia nostra neutiquam certo sequatur, esse praeditam; illi ita definienda erit mentis Libertas, ut tantum sonet, ‘potentiam agentis quae volumus, et abstinendi, ubi nolumus:’ utcunque demum mens ad volendum aut nolendum impulsu fuerat.†

Stoicis placuisse videtur, sua cujusque indole, vel naturali, vel adventitia, una cum boni aut mali specie objecta, voluntatem impelli flectique, neque aliter fieri posse. credunt enim, ipsis animis leges quasdam naturales esse positas, aut eam esse ipsorum naturam, ut iis quas diximus causis necessario flectantur. Plurimis enim rebus eam tribuunt vim, ut per se, sine ulla ratiocinatione, animum impellant, certasque excitent appetitiones aut aspernationes. non solum enim res cuique utiles aut jucundae, desideria movent; verum sanguinis conjunctiones, beneficia accepta, virtutum in aliorum moribus significatio, aliaque ejusdemmodi, per se caritatem et favorem excitant; ut itidem immerentium miseria, misericordiam; injuriae,

† Vid. Part. I. Cap. IV. 6.

PARS II. iram, ultionisque appetitionem: Naturalem autem cujusque indolem, certa etiam lege, varie a vario rerum occurfu mutari; ex consuetudine, habitibus, ipsiusque corporis temperie. Data tamen indole, species objectae animum ita necessario flectunt, ut positis his omnibus adjunctis, aliter velle nequeat; quamvis aliter agere posset, si modo aliter vellet.

Hanc autem naturae nostrae rationem cum actionum honestate aut vitiositate, optime cohaerere contendunt; quippe quas in ipsis animi affectionibus praecipue fitas esse volunt; quarum aliae, (ea animae nostrae est conformatio) per se, suaque natura, honestae et laudabiles, aliae turpes et detestandae cuique videntur, utcumque in nobis excitatae fuerant. Neque hinc legibus, minis, cohortationibus, vim ullam auferri, contendunt; quum eorum vis omnis ex eo oriatur quod boni aut mali speciem aliquam novam objiciant. Atque quamvis iram omnem inutilem, et summo rerum rectore, viroque etiam sapiente indignam ostendat haec ratio; non tamen poenarum comminationes aut irrogationes, inutiles aut injustas efficiet; si modo absque iisdem nec mala graviora saepe averti; neque homines, aliaeque naturae ratione praeditae, parum in virtute stabiles, alia ratione aequae commoda, a vitiis coerceri possint.

Peripatetici, aliique viri docti et pii, quibus haec duriora, neque fatis cum iustitia divina cohaerentia videntur, aliam ineunt rationem: statuentes animos, quamvis aliquam boni speciem semper sequantur, inter duplicem tamen speciem, hinc, recti honestique, illinc, jucundi aut utilis, ad hanc vel illam partem se ultro flectere posse. Sed quaestionem hanc vexatissimam, quae doctorum et piorum ingenia semper torferat, atque de qua utrinque frustra ad sensum cujusque internum provocatur, jam relinquamus.

Qualiscunque vero sit hominum libertas, si modo idonea ipsis proponantur bonorum praestantiorum indicia; quicumque ea quae appetitum stimulare solent, sedulo examinaverit, atque animi nervos huic rei intenderit, illius omnes appetitiones et desideria, pro ipsorum bonorum ratione, acriora erunt, aut remissiora. poterit igitur quisque, qui hoc serio egerit, appetitiones suas quae praestantiora consectantur bona, et graviora omnia mala depellunt, ita validas efficere, ut debiliores rerum viliorum cupiditates, et leviorum malorum fugam, facile possit, ubi opus fuerit reprimere; atque, omnia vivendi consilia ita instituere, ut bona omnia nobiliora consequatur, neglectis humilioribus

Quale sit hominis imperium in appetitum.

PARS II. quibuscunque, quae cum iis consistere nequeant.

*Gaudia et
Moerores.*

Praeter appetitionem et fugam, quae ab omni sensus perceptione sunt diversae, proximeque et per se ad agendum incitant, Voluntati adscribunt vulgo GAUDIUM et MOEROREM: quae potius sunt sensationes reflexae et secundariae; diversae quidem ab iis, quas res praesentes proxime excitant, quasque vel antecedere possunt, vel sequi. Oritur enim gaudium, ex rei expetitae adeptione sperata, aut mali nunc prementis sperata depulsione; moeror vero, ex mali futuri metu, aut expectata boni jactura.

*Appetitus
sensitivus, et
Passiones.*

IV. Ab appetitione autem aut fuga tranquilla, quae circa bonum aut malum, nostrum vel alienum, occupantur, atque species boni et mali, ab intellectu praemonstratas sequuntur, diversi longe, sunt motus animi perturbati, qui Voluntatis PASSIONES, et in Appetitu Sensitivo contineri dicuntur; ubi caeco quodam, aut naturali impetu, ad quaedam agenda impellimur, aut cupienda; etiam ubi ratio nullas boni aut mali inde nascituri species monstraverat; neque ea, ad felicitatem nostram, aut eorum qui nobis sunt cari, necessaria esse aut utilia docuerat. Motus huius voluntatis comitatur confusa quaedam et validi animi perturbatio, rationis

usum impediens. Perturbationes hujusmodi saepe animum agitant ubi nulla movetur appetitione pura, aut agendi consilio tranquillo: saepe appetitiones purae sine motibus hisce perturbatis reperiuntur; saepe simul animum in contrarias partes distrahunt, ‘aliudque cupido; ‘mens aliud suadet:’ nunc passiones hasce reprimunt tranquilla agendi consilia: nunc ab iisdem vincuntur: qui status est eorum qui nondum continentiam, aut imperium in animi partes humiliores consecuti sunt.

Motuum turbidorum, ad instar placidorum; quatuor sunt genera: Cupiditates, Metus, Laetitiae, et Aegritudines: et plures cujusque partes, quarum aliae aliis saepe adjungi implicarique solent: quae plenius explicare longum foret*.

Non autem omnes hi motus perturbati corporis tantum voluptatem aut dolorem spectant. Similes omnino sunt perturbationes, caecique animi impetus, apud incautos et incontinentes, erga bona et mala prorsus diversa: ad appetitum vero sensitivum referuntur, ideo quod sensum molestum admodum aut turbidum secum ferant, sanguinem, et totum saepe corpus agitant. In hac classe recensentur, non solum il-

*Non omnes
Bonum spectant
sensibile.*

* Haec omnia uberius exposuit Cicero Tusc. lib. 4.

PARS II. lae appetitiones quae passum, aut procreandam voluptatem consectantur; verum et Ambitio, Iracundia, Commiseratio, Invidia, σοργη, Gratia, et Odium, et ejusmodi alia.

Causa vitiorum. Motibus his perturbatis praecipue imputandum, quod res varie haud quaquam pro ipsarum dignitate aut usu, animum moveant et flectant. Quemadmodum enim ‘ignoti nulla Cupido,’ sic ea quae parum perspicimus, quaeque raro animo revolvimus, debilem habent ictum: quaeque distantia sunt, ut oculo, ita animo, exigua et levia videntur, nisi crebra altaque meditatione propius admoveantur. Quaedam etiam Perturbationes totum animum ita replent, ut nihil ratione aut consilio assequi valeamus. Unde fit ut res terrenae, breves, viles caducaeque, toties homines a praeclaris, coelestibus, et aeternis consectandis demoveant. Quicumque enim internum animi sui sensum et intelligentiam excusserit, inveniet speciem, formam et notionem viri sapientis et boni, cui nullus mortalium se satis congruere et respondere reperiet: immo debilitatem multiplicem, depravationes, errores, et vitia, sibi adherentia cernet; a quibus vel summa cautione, studio, et meditatione vix, ac ne vix quidem, se liberare poterit.

V. NEQUE negligendum est insigne illud

discrimen inter motus voluntatis nostrae, five CAP. II.
 tranquillos, five perturbatos, quod in quibus-
 dam nostram tantum ultimo sequamur volupta-
 tem, aut utilitatem, aut nobis mala depellamus: *Animi mo-*
 in aliis vero aliorum felicitatem efficiendam aut *tus, vel, su-*
 conservandam; aut miseriam ab iisdem depel- *am spectant*
 lendam, spectemus. Ubi enim nulla commove- *utilitatem,*
 mur invidia, aut ira; aut nulla inter alienam *vel, alie-*
 felicitatem et nostram, cernitur repugnantia; *nam.*
 naturam quamvis sentientem beatam fieri velle-
 mus: laeta illi omnia et felicia precaremur;
 atque ab eo dolores omnes et molestias amove-
 re studeremus.

Tranquillo philautias affectui respondet haec *Sive pertur-*
 latissime patens benevolentia, quae sine discrimi- *bati five*
 mine, omnium felicitatem spectat et appetit. *tranquilli.*
 Tranquillis etiam voluntatibus, patriae, amico-
 rum, cognatorum, et virorum quorumvis bono-
 rum prosperitatem appetimus: quemadmodum
 et nobis ipsis tranquillo voluntatis motu, varia
 quae ratio monstrat bona consecramur.

Ab utrifque vero diversos habemus volun-
 tatis motus perturbatos, five PASSIONES;
 quarum quaedam nostram sequuntur volupta-
 tem aliquam aut utilitatem, quaedam alienam.
 Beneficia accepta, natura excipit grati animi
 sensus, motusque vehementior benevolentiae
 erga bene merentes aut meritos: officia quae

PARS II. cernimus ergo quosvis, honesta et praeclara, et
 virtutes quaevis insignes, animos nostros com-
 movent et plane incendunt, affectu saepe per-
 turbato, studioque ardentiore, viros hisce vir-
 tutibus ornatos ad altiores dignitates provehen-
 di. Eximia est in sobolem σοφῆν, molesto sen-
 su comitata: caeco quodam naturae impetu,
 ad procreandum feruntur omnia animalia: Ira
 itidem brevis ille furor, atque indignatio, natu-
 ra excipit injurias, sive nobis, sive aliis imme-
 rentibus illatas.

Est quaedam Hos autem animi nostri motus benignos, si-
Bonitas vere ve tranquillos, sive perturbatos, neque antece-
gratuita. dente voluntatis imperio excitari; neque no-
 stram aliquam utilitatem aut voluptatem ultimo
 spectare, inveniet quisquis in animum suum de-
 scenderit, et agendi consilia sua, et affectus ex-
 ploraverit: praecipue, qui clarorum virorum
 proposita et facta perspexerit, morientium sanc-
 tissima officia, et mortes pro amicis, pro patria
 voluntarias. Immo, quae apud leviores homi-
 nes jam jam morituros conspiciuntur, commen-
 dationes liberorum et amicorum, memoria et
 caritas amicitiae, summorumque officiorum in
 extremo spiritu conservatio, indicant innatam
 esse hominibus probitatem et bonitatem gratui-
 tam, non invitam voluptatibus, nec praemio-
 rum mercedibus evocatam.

Sunt etiam mentis propensiones quaedam naturales, aut instinctus, ad quaedam agenda, sequenda, fugienda, nulla praeceunte ratiocinatione, nullo de eorum momento ad nostram aut aliorum utilitatem iudicio. In brutis animalibus haec magis manifesta; iisdem vero simillima hominum mentibus, benigno Dei consilio, et in suam cuiusque et omnium communem utilitatem inferuntur, ut indicent quaenam naturae apta, quaenam per se expetenda; utque sua quisque natura ad vivendum duce utatur. Ne enim iterum loquamur de proborum comprobatione et laudatione, aut beneficiorum crebra commemoratione, et afflictorum commiseratione molesta; quodque ad miserabilia visenda proni simus, etiam ubi nullis officiis praestandis est locus. Quam suam aut aliorum utilitatem respiciunt, super defunctos lamentationes, mortuis tributi honores moestissimi, morientium ardentia sobolis superstitis post obitum suum nasciturae desideria, orbitatis fuga, deformitatis in corpore, aut depravationis, eodem manente usu, summa averfatio? Quorsum, quod pueri, res sibi inutiles videndi audiendique cupiditate ducantur, quodque nunquam conquiescere possint? Quid spectant calamitatum, quibus nullum afferri potest levamen, diuturnae deplorationes; eorumque, qui nihil rerum hu-

CAP. II.

*Instinctus
naturales.*

PARS II. manarum ad mortuos pertinere arbitrantur, de fama superflite sibi suisque paranda sollicitudines?

Molesti sensus vel antecedunt motus voluntatis; vel subsequuntur.

VI. QUASDAM animi passiones natura praecedunt sensus molestus, alias autem comitatur, aut insequitur. praecedunt eas, quas proprius appetitui sensitivo adscribunt scholastici; quae corporis nutrimentum respiciunt, et generis conservationem. Caeteras passiones aut appetitiones, molesti quidam comitantur aut sequuntur sensus, cum desunt ea quibus expleri possint. Horum sensuum plura sunt genera, a se invicem non parum diversa.

Imperium animi in motus perturbatos.

Quum vero praecipuam suam vim fortiantur humiliores omnes cupiditates, ex incauta quadam Idearum complicatione; unde in certis rebus, sine causa naturali, miras virtutes, aut ingens aliquod ad vitam beatam momentum inesse, nobis fingimus; ex eo quod apud incautos quibuscum versamur, ambitiosos, luxuriosos, et flagitiosos, (qui pravis habitibus atque longo usu, naturalem rerum sensum depravaverint, aut fere exuerint,) haec maximi aestimentur: ut justum consequamur in haec cupiditates imperium, et veram animi libertatem, plurimum profuerit, temere complicatas haec notiones evolvere et divellere; resque omnes, quae appetitum stimulare solent, furtivis his coloribus

nudatas, sedulo perspicere; ut quid veri boni, quid mali in quaque reperiatur, cognitum habeamus et exploratum; ne ultra veri boni aut mali mensuram, assurgat earum appetitio aut fuga.

CAP. II.

VII. QUANDOQUIDEM vero non ea erat apud homines rationis vis aut solertia, quae perspicere possit corporum suorum fabricam; et cernere ea quae laederent, aut juvarent, aut quaenam ipsis idonea essent nutrimenta: sensu idcirco molesto, indigentiae aut inediae fuimus monendi; resque utiles a noxiis, sensu, non ratione, discernendae; et saepe caeco naturae impetu, ad ea quae nobis aut generi humano essent salutaria, fuimus stimulandi. Hisce autem solis, ne belluarum more inhiaremus, stimulis istiusmodi validis, instigati; aliis etiam appetitionibus plurimis, earum rerum quas ratio monstraret utiles, similes molestorum sensuum stimuli adjunguntur; quibus animus contra humiliorum voluptatum illecebras magis confirmaretur.

Passiones non inutiles.

AN SPIRITUS SIT RES A CORPORE DI-
VERSA.

I. **C**ELEBRIS est Quaestio, ‘ An res cogi-
tans fit ab omni corpore diversa:’
an contra, possit ipsa materia, res nempe exten-
sa, solida, mobilis, ex partibus diversis con-
flata, intelligere, velle, eaque omnia in se conti-
nere, quae nos spirituum affectiones communi-
ter appellamus.

*An sit sub-
stantia ab
omni corpore
diversa.*

In posteriorem hanc sententiam iverunt non
pauci ex veteribus, philosophi haud mali; pu-
tantes, subtilia quaedam corpora, Aëra, scilicet;
Ignem aut Aethera, esse eam ipsam Rem quae
cogitat; licet crassiora omnia corpora, nul-
lam rationis vim aut sensum habere possint.

Cartésianorum argutias de ipsa animae natu-
ra, quam in actuali cogitatione, eaque generali,
sitam volunt, prudentes praeterimus; quia sub-
stantiarum omnium naturae intimae nos lateant;
cogitatioque omnis, animae actio, passio, aut
affectio plane videatur. Neque alia cogitatio
generalis intelligi potest, praeter generalem co-
gitandi ideam: neque quicquam affirmamus,

utrum anima semper cogitet, annon semper. CAP. III.

In ardua hac quaestione profuerit meminisse, *Imperfecta nostra rerum notitia.* obtusam esse mentis nostrae aciem; quae intimas rerum naturas cernere non possit; atque ideo de iis, ex affectionibus sensu aut usu cognitis, verosimiles tantum deducimus conjecturas: quodque ad gravissima quaedam in Philosophia dogmata amplectenda, non argumentis aut ratiocinationibus, ex rerum perspecta natura petitis, sed potius sensu quodam interno, usu, atque naturae impulsu quodam aut instinctu ducamur. Qui horum memor, ad propositam quaestionem dijudicandam accesserit; idoneas reperiet causas, cur credat, Naturam **COGITANTEM** ‘esse ab omni corpore diversam.’

II. PRIMO, enim, perspiciet cogitationes *Magna utriusque rei affectionum disparitas.* qualescunque iis affectionibus omnino esse dispares, quas rebus corporeis inesse convenit inter omnes; ita ut neque ex iis, neque ex ulla earundem compositione oriri possint. Ex plurium corpusculorum motu aut conflictu, non quicquam praeter motum in diversas plagas, aut corporum detrimenta et divisiones, oriri posse videtur: ex corpusculorum figuris quibuscumque, nihil praeter figuram aliquam, in ipsis, aut in aggregata quadam ex ipsis mole, vere potest

PARS II. subnasci; nihil quod cum sensu, intellectu, voluntate, quicquam habeat commune.

*Affectiones
quaedam
contrariae
ostendunt ip-
sas res esse
diversas.*

III. QUID? quod omne corpus, si ullis hominum rationibus fidendum est, sit rerum, vere diversarum, quae in diversis sunt locis, ut-
cunque forte vicinis, aggregatio, quae vi qua-
dam idonea, facile possit dissipari. neque ea u-
nica quae in una corporis parte inest affectio,
possit etiam inesse alteri parti; quamvis ea si-
milem habeat affectionem. Unius partis figura,
aut motus, alterius partis non est figura, aut
motus; licet haec altera habeat affectiones
illis omnino similes. Quascunque vero habet
mens affectiones quarum est conscia, (quas ha-
bet innumeras, sensus scilicet, ideas, judicia, ra-
tiocinia, volitiones, appetitiones, consilia,) has
omnes etiam repetentia quadam percipit esse u-
nius ejusdemque rei affectiones; quam SE ap-
pellat; easque, neque extensas neque divisibi-
les: neque dubitare potest an non una sit ea-
demque res, quae diversis temporibus, plurima
fentiat, percipiat, judicet, desideret, meminit:
quod concrecioni corporeae contingere nequit;
cujus partium quaeque suas sibi habet figuras,
fitus et motus, a reliquarum partium qualitati-
bus vere diversos.

IV. IPSA, porro, mens, duce natura, SUZ

videtur habere conscientiam, ab extenso omni, CAP. III.
 immo ab ipso corpore quod suum appellat, di-
 stincti. Hoc enim corpus, ejusque partes, ut-
 cunque SECUM sint connexa, SIBI tamen esse
 subjecta, SUO regenda imperio, SIBI utilia aut
 molesta, sentire videtur: SEQUE igitur, ab isto
 corpore percipit esse diversum*.

*Idem et cu-
 jusque Sen-
 sus internus
 monstrabit.*

*Triples af-
 fectionum
 perceptarum
 discrimen.*

Quod argumentum, Platonicum, aut Socra-
 ticum, quo melius intelligatur; triplex non
 omittendum est perceptionum, sive Idearum,
 discrimen: quod quaedam, ipsa natura magi-
 stra, ad res referantur plane externas, ad nos
 non alia ratione pertinentes, quam quod perci-
 piantur, quarum mutationes nos non afficiunt.
 Alterum autem est perceptionum genus, earum
 scilicet, quae nos propius attingunt, voluptatis
 aut doloris sensu perfundentes; quae tamen, ip-
 sus naturae monitu, ad partes coagmentationis
 istius corporeae quod nostrum appellamus cor-
 pus, semper referuntur: quia cum istis locis,
 quae corporis partes occupant, connexae, ex ea-
 rum motu quodam, aut affectione, sive mutatio-
 ne, proxime oriri videntur. Haec autem duo
 Idearum genera, cum corporeis affectionibus,
 motu nempe, extensione et spatio, quadam ra-
 tione immiscentur; neque ad veram hominis
 dignitatem et praestantiam, aut turpitudinem et

* Vid. Platon. in Alcibiade, I. et alibi passim.

PARS II. humilitatem, quarum causa, quisquam se aut alium magni faceret, aut parvi, quidquam conferunt.

Tertium est denique genus perceptionum, ab omni corporea affectione alienarum; quae ipsas hominis aut mentis humanae affectiones repraesentant: nullas spatii, extensionis, aut motus, Ideas includentes; veras autem depingentes sui cujusque affectiones, ex quibus conficitur omnis sua dignitas, honestas et praestantia, aut contra, turpitudine, pravitas, humilitas. Istiusmodi sunt notiones intelligendi, cognitionis, scientiae, ratiocinationis, amoris, benevolentiae, fidei, virtutis; aut eorum quae sunt his contraria: quae cum corporea affectione qua-

Res cogitans licunque nihil habent commune.

est unum

quoddam, et

simplex: cor-

pus est pluri-

um rerum

aggregatum.

V. QUUMQUE insuper, omne corpus sit ex partibus vere diversis conflatum; quumque omnis corporea affectio sit etiam divisibilis; ita ut singulis corporis partibus, pars etiam affectionis inhaereat; illae vero quae mentis ipsius affectiones, duce natura, putantur, sint indivisae et simplices; quae per varias corporis partes dispertiri nequeant, neque per spatii partes a corpore occupatas diffundi; merito hinc colligimus REM COGITANTEM 'esse naturam simplicem, ab omni materia diversam.'

Res cogitans

est actuosa;

corpus, iners.

VI. EST etiam sibi conscia mens humana,

se vera vi agendi esse praeditam. Non enim judicat solum et appetit; quae sunt verae actiones: verum et arbitrato suo attentionem huc aut illuc convertit; ab his se avocat; ad illa intendit; Ideas acceptas revolvit, aut negligit; auget, aut imminuit; resolvit concretas; aut componit simplices; ne de corpore movendo etiam dicamus. Corpus vero omne, siquid sapiant Physici, est iners; statum suum aut motum retinens semper, nisi vis accedat externa.

Huc accedat, earum virium divinarum quas animis inesse cernimus consideratio; inest Memoria, et ea fere infinita rerum innumerabilium; inest inventio et excogitatio, quae investigat occulta; quae omnibus rebus imposuit nomina; quae sonos vocis pene infinitos, paucis literarum notis terminavit; quae dissipatos homines congregavit, et ad Societatem vitae convocavit; quae errantium stellarum cursus varios notavit; quae frugis, quae vestitum, quae tecta, quae urbes, vitaeque cultum et praesidia invenerat; atque a necessariis artificiis ad elegantiora defluxit, unde tot oblectationes ortae, ex poesi, eloquentia, et pingendi, fingendi, coelandique solertia. Quid memorem Philosophiam, donum divinum, quae nos ad Dei cultum, ad jus hominum quod in communitate et societate situm est, ad modest-

PARS II. tiam magnitudinemque animi, omnemque virtutem erudit: divinae certe sunt hae vires, neque cordis, cerebri, sanguinis, bilis, ossium, aut nervorum; neque crassis hisce elementis ex quibus corpora constant inesse possunt*.

Nulla est Spiritus generatio, aut corruptio.

VII. HAEC eadem monstrabunt spiritum neque generari, more corporum, neque interire. Corpora enim generantur, cum partium quae prius extiterant, debita fit conformatio, conjunctio et motus: moriuntur vero, cum tollitur haec conjunctio et conformatio motusque. Ex hac animae simplicitate eruitur illa, quae dicitur, PHYSICA ipsius IMMORTALITAS: quum corporis dissolutionem neququam necessario sequatur Rei plane diversae interitus. AN autem manebunt Mentis humanae, et vivent, post corporis interitum, altioris est indaginis: de quo postea quaedam erunt dicenda.

De loco Spirituum.

Animorum simplicitas dubitandi ansam praebet, an ullum occupent locum; aut ullam habeant ad spatium cognationem. De naturis incognitis non aliter quam ex affectionibus conjectare licet: Animorum vero affectiones omnem extensionem et figuram respuunt: ipsius igitur nulla est extensio aut figura, neque ex rebus dissimilibus mixtus est aut temperatus.

* Vid. Ciceron. Tus. I. 24.---30.

In hoc quidem rerum statu, non aliter quam corporis interventu, in res externas agere possunt animi nostri; earumque sensus per corporum motus excitantur: immo perceptiones quaedam, ratione mira et inexplicabili, ad corporis partes referuntur, quaedam etiam ad res aut loca a corpore distantia. Quae vero ideae animi ipsius affectiones repraesentant, ad nullum locum referuntur. Haud constat igitur an locus aliter animo adscribendus, quam per nudam Denominationem externam, a corpore suo petitam. In hac quidem quaestione, aliisque quae de animi natura moventur, ab oculorum, aliorumque sensuum consuetudine, et temere praëjudicatis opinionibus, mentis acies avocanda est; ne ea sola nobis fingamus esse vera, quae sensibus istis cernuntur.

Ex his omnibus conficitur Mentem humanam esse “substantiam cogitantem ratione praeditam a corpore omni distinctam, cognitionem appetentem, et beatitatem etiam variam: quam praecipuam in ipsa cognitione, benevolisque voluntatis affectionibus, atque actionibus iisdem consentaneis reperire potest; quaeque etiam cum corpore animato arcte conjungi, atque ab ejusdem mutationibus affici solet.”

DE ANIMI CUM CORPORE CONJUNCTIONE; ET STATU SEPARATO.

Animi imperium in corpore. **R**ESTAT animae ea vis fatis nota, qua corporis sui membra movere valet. An vero ea mentis, aut voluntatis sit efficacia, ut proxime et per se, nulla naturae superioris interveniente vi, corporis partes movere possit, vix fatis est exploratum. Actionem aliquam animi, sive energiam sentimus, in primis praecipue tentaminibus; ubi corporis membra artificiose et varie saepius movere volumus. An vero haec animae actio per se motus hosce excitet, dubitandi ansam praebent ea quae docent Anatomici. Notum enim est, motum membri exterioris, a nervorum et muscutorum motu quodam, cujus minime conscii sumus, quemque nunquam appetimus, aut excitare volumus, proxime pendere: Quemadmodum vicissim sensus in mente excitati, nervorum motum quandam, ad cerebrum pertinentem, proxime insequuntur: quem tamen motum haud percipit mens; cui semper fere species percepta, in corporis parte quadam a cerebro remota, aut etiam extra corpus esse videtur. Haec igitur omnia

vi cuidam divinae adscribunt viri docti quidam et pii. CAP. IV.

Ufu etiam notissimum, actiones omnes affectionesque animi vehementiores, etiam quae circa res minime sensibiles versantur, sanguinis humorumque subtiliorum motus haud insensibiles comitari; quorum tamen in cogitationibus placidis nullus est sensus. Quum tamen cogitationes, motusque animi omnes, voluntatis imperio excitentur, retineantur, deponantur et varientur; patet eos a materiae inertis, statum motumve mutare nesciae, vi neutiquam totos pendere.

II. De conjunctione animi et corporis, non aliud quicquam novimus, praeter eas vires, aut virium umbras continuas, quibus se mutuo afficere videntur; ita ut mentis decretum sequantur confestim motus quidam in corpore; et vicissim, motus in corpore excitatos sequantur in mente sensus; quae varios deinceps excitant appetitus et cupiditates, motibus internis et externis comitatas. Non paucae tamen sunt corporis partes, quas mens sua voluntate proxime movere nequit; quarumque motus neque sistere potest, neque mutare: neque illi in corpore motus continui, ex quibus pendet praecipue vita, sensum in mente excitant: qui quidem haud utilis foret, verum potius molestus.

*Animi cum
corpore con-
junctio.*

PARS II. Unde verosimile quibusdam videtur, haud
 ~~~~~ suis ipsorum viribus, aut connexione necessaria,
 sed causae superioris interventu, animam corpus
 movere, corpusque animam afficere; quum ita
 ad certas tantum corporis partes pertineat vis
 animae; certisque tantum partibus tributa sit
 vis animam afficiendi: quorum neutrum nostro
 consilio constitutum fuit. Neque harum natura-
 rum magna disparitas cum istiusmodi vi mutua
 naturali et necessaria cohaerere posse videtur.
 Prout igitur credunt, ipsum Deum animas cor-
 poribus nascituris, ut primum rite conformata
 sunt, conjungere; ita eundem semper et ubique
 praesentem, et actuosum, certa lege, efficere ut
 se invicem ita afficere valeant.

*Animi post
 mortem du-
 ratio, a Dei
 voluntate
 pendet:*

III. De vita Animae a corpore sejunctae,
 haec tantum sunt explorata: nos nullum exi-
 stentiae nostrae, aut eventuum quorumcumque
 antequam nati fuimus, habere conscientiam aut
 memoriam, inde tamen haud certo conficitur
 Animas neutiquam antea vixisse. Immo viris
 quibusdam doctissimis placuit, animas nostras
 longe feliciores olim vixisse, atque ob culpas
 suas in eo statu admittas, in terrena haec cor-
 pora et caduca detrusas, delictorumque poenas
 luere. Tanta enim videtur hominum imbecilli-
 tas, tanta depravatio, tantisque aerumnis ob-
 noxii degunt, ut haud credibile videatur, eos a

Deo opt. max. adeo imperfectos, et ad vitia omnia proclives creatos fuisse. sua igitur culpa has labes contraxisse videntur. Quicquid vero hac de re statuatur, spem habuerint omnes gentes probabilem, animam post corporis dissolutionem duraturam: non solum ex eo, quod nullam substantiam intereuntem videamus; neque ullam interire validis ostendere possimus argumentis: neque ex corporis interitu, diversam plane rem etiam interituram colligere liceat: verum etiam, quod apud omnes gentes, in omnibus seculis, invaluerit haec immortalitatis spes et desiderium: idque universi mundi administratio, sub Deo justo et benigno exigere videatur; ne viri vere boni, quos malis plurimis externis saepe videmus oppressos, quique ideo quod boni sint, gravibus objiciuntur aerumnis, idoneo excidant virtutum praemio: aut contra improbi, quibus omnia ex eorum voto eveniunt prospera, impuniti evadant: quorum neutrum pateretur sanctissimi rectoris providentia benignissima; quae legum optimarum majestatem, in totius civitatis suae felicitatem, sacrosanc- tam, poenisque idoneis munitam conservabit.

*Eam exigit
Sanctitas et
Justitia Dei.*

Quumque omnia in hoc mundo corporeo, tanta arte et solertia, a summo omnium rerum conditore, sint constituta; plurima etiam in mentis humanae fabrica, artificis summi osten-

*Non, aliter,
viro bono
probanda.*

PARS II. dant benignitatem et sapientiam; non pauca
 ~~~~~ final, in magnae hujus civitatis, quae totum
 continet humanum genus, administratione, im-
 perfecta et corrigenda maneant; quae si hanc
 solum vitam spectemus, tanto rectore, tamque
 benigno et potente forent indigna profus, et ab
 omnibus damnanda: quae tamen omnia, si mo-
 do corporibus supersint animae, facile corrigi
 possunt, ita ut tota mundi fabrica atque admini-
 stratio, Deo optimo maximo fiat dignissima:
 Quis dubitabit animas fore superstites; atque
 totam universi mundi administrationem esse
 perfectissimam? Neque levia cernimus, et in
 hoc rerum statu, istiusmodi consilii indicia.
 Saepe enim quae pro tempore quodam, si sola
 spectentur, culpanda forent, tanquam tristia,
 crudelia, et injusta, quorum omne crimen in
 Deum ipsum foret conferendum; ea ipsa, si
 cum iis pensitentur, quae necessario, etiam in
 hac vita, consequuntur; solertissimo simul, et
 benignissimo consilio instituta inveniuntur.

*Immortali
 tas optimo
 cuique maxi-
 me exoptata;
 et sperata.*

Quid? quod et quo propius ad naturae suae
 perfectionem accedit mens hominis, in aeterni
 temporis immensa prospiciens spatia, Deum
 mundi creatorem et rectorem agnoscens, et
 terrena omnia et caduca despiciens; propensa
 simul voluntate communi omnium consulens
 felicitati; et totum summa caritate et benevo-

lentia complectens humanum genus; si qui- CAP. IV.
dem, omnia morte sunt delenda, eo magis ipsi
displicebit tota mundi administratio, et omne
summi rectoris consilium et providentiae ratio.
Quum mortalium nulli, non ipsis viris optimis,
quibus saepe haec vita est aerumosa, et inter
moerores et lacrymas exigenda; (ne dicam, de
innocentibus plurimis, praematura et luctuosa
morte deletis) sinceris liceat frui bonis et diu-
turnis; aut alia sibi, aut suis, aut humano ge-
neri sperare, praeter haec brevia et evanida,
morte confestim abripienda; quorum despicien-
tiam ipsa hominum ratio commendavit; quae,
immortalia et aeterna appetere et spectare jus-
sit. Neque credibile est Deum qui se satis osten-
dit et solertissimum et benignissimum, haec ho-
minum optimorum desideria votaue ardentia,
quae ipse inseruisse videtur, et praecipue com-
mendasse, irrita et vana fieri voluisse.

METAPHYSICAE

PARS TERTIA.

DE

D E O.

Theologia naturalis quid. QUANQUAM omnis Philosophia jucunda sit et frugifera; ejus tamen nulla pars feracior est et uberior illa quae Dei cognitionem continet; quaeque dicitur THEOLOGIA NATURALIS; exhibens scilicet, ea quae acute inventa fuere, aut accurate disputata a Philosophis, solis humanae rationis viribus subnixis: neque ea attingentibus, quae Deus optimus maximus, viros numine suo afflatos, miris ultra sortem humanam indiciis, pro summa sua philanthropia, docere dignatus est. haec enim ipsa, imperfecta licet rerum praestantissimarum cognitio, non solum jucunda est, et viro digna; verum etiam summa praebet, ad omnem virtutem, ad omnia honesta vitae consilia, invitamenta; et firma simul jacet verae magnanimitatis, constantiae, et tranquillitatis fundamenta. Neque sine aliqua theologiae naturalis cognitione, quisquam ad vera Dei oracula a falsis

fictisque fecernenda, aut vera probe intelligenda, satis paratus instructusque accedet. CAP. I.

Hujus scientiae brevem Synopsin tradentes; praecipuos breviter attingemus locos, quos copiose tractant philosophi: primo, de quaestione illa gravissima, AN SIT DEUS: et deinde DE ATTRIBUTIS SIVE CONJUNCTIS DEI: et denique, DE DIVINIS OPERATIONIBUS.

CAPUT I.

IN QUO OSTENDITUR DEUM ESSE.

IN hac doctrina, primum vindicat locum quae- *In quaestio-*
stio, ‘an sit DEUS.’ Ut autem constet quae- *ne, an Deus*
vis huic nomini subsit; DEUM primo dicimus, *fit; quid*
‘naturam quandam, humano genere multo su- *quaeratur.*
‘periores, mundum hunc universum ratione et
‘consilio moderantem.’ Sufficit nobis haec ad-
umbratio, accuratorem mox tradituris divinae
naturae descriptionem; cum eas exposuerimus
rationes, quae et Deum esse, et natura Dei
qualis sit ostendent. Quicumque vero mundum
hunc, et praecipuas ejus partes, credit naturae
intelligentis ratione et consilio administrari,
Deum ille aut Deos esse credit; licet de na-
tura aut attributis Dei, temere aut falso pluri-

PARS III. ma alia statuat. Hi enim soli sunt Athei, qui mundum rectoris sapientis consilio negant in initio constitutum fuisse atque in omni tempore administrari.

DEUM Deum autem esse, qui mundum hunc in initio constituit, atque in omni tempore regit, ostendit solertissima mundi ejusque partium omnium descriptio; quae ita sunt fabricatae, ut neque ad usum meliores esse potuerint, neque ad speciem pulchriores.

Duplex agendi genus; II. DUPLICEM intelligimus agendi vim esse: unam, ubi destinato consilio speciem quandam aut formam rebus inducere cupientes, corpora *ex consilio, et ex bruta vi* movemus: alteram, ubi de effectu, aut forma

quacunque efficienda securi, corpora quaevis nullo agimus consilio. Hac agendi ratione, nihil pulchrum, ordinatum, rebus prioribus simile, aut utiliter confectum sperare licet. Ex illa facile oriuntur omnia pulchra, ordinata, similia, atque utilia. Neque obscura est hujus discriminis causa; cum numero infinitae sint figurae situsque deformes et inutiles, quas recipere possint materiae cujusvis partes: unica vero est forma, unicus fere partium situs, in data quavis specie, pulchritudini aut usui, inserviens. Sine arte igitur et consilio, spes nulla est ex bruta quavis vi impressa, vel pulchra, vel similia, vel utilia, oriri posse. Quum igitur in

Utriusque criterium; et, discriminis ratio.

mundo quotidie tot oriantur formae pulcherri- CAP. I.
mae, res simili ratione fabricatae, quarum par-
tes innumerae solertissime et ad speciem et ad
usum sunt constitutae; qui haec omnia, sine di-
vina mente et ratione, confici potuisse credit,
ipse certe mentis et rationis expers est habendus.

III. Hoc argumentum qui copiosius velit *Corporum*
pertractare, nae illi tota Physiologia est percur-*coelestium*
renda: * summa tantum attingemus capita. Si *motus soler-*
quis corporum coelestium immensas magnitudi-*tissime insti-*
nes et impetus, certos motus, ratosque ordines *tuti.*
cognovisset; SOLIS praesertim magnitudinem,
pulchritudinemque, atque etiam efficientiam;
quod oriens efficiat Diem, diffusa undique luce
et laeta et salutari; occidens, det locum Tene-
bris requieti aptissimis; quodque idem constan-
tissime efficiat tempestatum vicissitudines anni-
versarias, cum summa salute et conservatione
animalium omnium et stirpium; haec certe om-

* Hunc locum uber-
rime explicarunt philo-
sophi et antiqui et novi;
Plato, Xenophon, Ci-
cero, Arrianus, quique
De Mundo libellum scrip-
sit, inter Aristotelis opera,
elegantissimum: novo-

rum nomina recitare lon-
gum foret; Cudwor-
thios, Stillingfletios, New-
entytios, Rayos, Pellin-
gios, Derhamos, Fenclo-
nios, Cheyneos, Clericos,
Nyeos.

PARS III. *nia* excellenti divinaque ratione fieri non dubitabit.

Terrae, Re- Ad TERRAM veniamus, circumfusam ani-
rumque ter- mali spirabilique natura, cui nomen est AER;
restrium, fa- vestitam Floribus, Herbis, Arboribus, Frugi-
brica. bus; quorum omnium incredibilis multitudo,
 infatiabili varietate distinguitur. Adde huc NU-
 BRUM, quae Solis calore ex vasto oceano et pa-
 ludibus excitatae, aeris gravitate suspenduntur,
 magnitudinem et usum; Montium Altitudines;
 Vim Ventorum; atque inde natas Fontium Pe-
 rennitates, liquores Amnium pellucidos et salu-
 tares; quae terram hanc efficiunt laetum, co-
 piosum, et amoenum, animantibus cunctis, do-
 micilium. Nemo haec intuens Dei benignissimi
 vestigia non agnoscat.

Quam mira est eorum fabrica quae gignun-
 tur e terra; quae radicibus iis continentur,
 quae succum ex terra trahunt: quanta est eo-
 rum varietas et pulchritudo! quanta eorum om-
 nium vis, ut ex tantillis seminibus Herbas, Stir-
 pes, Truncos, Ramos, Folia, Flores, et, Semi-
 na iterum proferant, incredibili varietate distinc-
 ta, et animantium tot usibus inservientia! quo-
 rum quodque caeteris omnibus ex eodem gene-
 re, quorum infinita est multitudo, ita simile est,
 ut nulla manus, nulla ars, istiusmodi quicquam
 efficere, neque vel mens sibi fingere possit.

IV. ANIMANTIUM vero quanta varietas! CAP. I.

quanta ad eam rem vis, ut in suo quaeque genere permaneant! Partum autem animantibus large et copiose natura, eum qui cuique aptus est, suppeditavit: ad quem capeffendum confiendumque, quae in figuris inest animantium, et quam solers subtilisque descriptio partium! quamque admirabilis fabrica membrorum! quae omnia ita nata sunt atque locata, ut nihil eorum supervacaneum sit, nihil ad vitam retinendam non necessarium.

Artis, et consilii divini indicia, in animantibus.

Datus est animantibus et Sensus et Appetitus; ut altero conatum haberent ad res salutares et utiles capeffendas; altero fecernerent pestifera a salutaribus. Infitae sunt membris vires, ad motus voluntarios mira varietate distinctos, quibus salutaria arripiant, et pestifera repellant, aut declinent. Hi autem motus sensusque certa lege excitantur, miro, et vix hominibus post longas disquisitiones, cognito artificio. Motus enim plurimos in corpore excitatos, haud ipsi animanti cognitos aut observatos, certi excipiunt sensus in animo: atque vicissim, mentis decretum, de corporis parte movenda, confestim excipiunt hi motus expetiti; intervenientibus in utroque casu motibus quibusdam, earum partium quae intus sunt inclusae, quos neque mens perceperat, neque impe-

In eorum Sensibus et Appetitibus.

PARS III. raverat. Atque, haec mutua corporis in mentem, mentisque in corpus efficacia, pertinet quousque utiliter pertinere possit, neque ultra porrigitur. Hi enim internarum partium motus continui unde pendet animantis vita, nobis dormientibus, aliud agentibus, aut etiam invitis conservantur: neque ullum sui sensum in mente excitant; qui nempe inutilis foret et molestus. Neque nostra sponte moventur hae corporis nostri partes, quarum motus voluntarius neutiquam nobis prodesse possit.*

*Et Generum
conservati-
one;*

V. QUAM provido consilio conservantur animantium genera: et eorum quae gignuntur e terra! quae eam feminis habent vim, ut ex uno aut duobus plura generentur. Animantes aliae sunt mares, aliae feminae: partesque corporis ad procreandum et concipiendum aptissimae, atque corporum commiscendorum mirae libidines. Quumque foetus eorum animantium quae lacte aluntur, ex utero primum excidit, omnis fere matrum cibus lactescere incipit: eaque quae paulo ante nata sunt, sine magistro, duce natura, mammas appetunt, et earum ubertate saturantur. Atque, ut intelligamus, quam nihil horum sit fortuitum, quamque haec omnia sint providae solertisque naturae opera; insitus est iis omnibus animantibus, quorum o-

* Part II. Cap. IV. 2.

pera indiget sua soboles, amor eximius et praecipua quaedam in iis quae procreaverint, educandis custodiendisque cura, ad eum usque finem, dum se ipsa possint defendere; immo dum possint parentes sua opera iis prodesse. Verum ubi neque parentum auxilio indiget soboles, neque possunt parentes sua opera illi prodesse; aut abest omnino hic amor, aut cessat.

Quanta autem existerent consilii solertissimi indicia, si tota hominis fabrica perspecta foret? si corporis totius species et dignitas? organa subtilissime fabricata, et aptissime locata? Quid loquar de animantium omnium oculis aut auribus? Quid de iis quae intus sunt inclusa? Quid de hominum vultu omnes animorum motus indicante? Quanta opera machinata est ad usum orationis natura? quam aptas, quamque multarum artium ministras dedit manus?

*In hominis**praesertim**Fabrica cor-**porea;**Atque in**Animi par-**tibus;*

VI. VENIAMUS ad animi partes, quarum est aspectus illustrior; et praecipue ad vim Rationis; quae homini in omnia terrestria, sive animata, sive inanima, dederat imperium. Hominum ratione et prudentia tot artes inventae, quibus tanta rerum utilium et jucundarum copia supeditatur. Hominum ratio in coelum usque penetrat, et mundi pulchritudinem contemplatur: quae certe homini non a fortuna, non a

PARS III. parentum consilio aut arte, quae nulla interve-
nerat, sed a Deo sapientissimo profecta est.

Et viribus nobilioribus. Quid memorem alias animi partes? quod soli fere homini datum sit, rerum pulchritudinem, ordinem, partium convenientiam et usum cernere. Quod sentiant homines etiam in animi consiliis, in dictis factisque, quid Pulchrum et Honestum, quid deceat, quis Modus. Quodque animi affectus, et agendi consilia omnia, eo magis hominum sensui se probent, et ab omnibus laudentur, quo majorem in vita felicitatem, atque ad plures pertinentem efficere sunt idonea; etiam ubi hi qui comprobant et laudant, nullam suae utilitatis cujuscunque habeant rationem.

Quid? quod et benignissimo consilio, animi constituuntur appetitiones? Natura enim non se solum cuique commendavit; verum etiam Conjugem, Sobolem, Cognatos, Vicinos, Cives, quos omnes gratuita bonitate prosequimur, ubi nulla extiterat diffidii causa: atque boni bonos diligunt, quasi propinquitate conjunctos et natura. Serpit etiam longius haec hominum caritas, et totum aliquando complectitur humanum genus. Quid memorem naturalem honestatis, etiam in iis quos nunquam vidimus, probationem, miserorum commiserationem, bene meritorum gratam memoriam?

vinculis hisce, quae oculorum aciem fallunt, homines inter se colligavit natura; et ad coetus, concilia, et civitates instituendas subegit; eosque ad omnia praeclara vitae officia subornavit. Haec omnia qui fortuito evenisse putaverit; nescio quaenam solertiae, consilii, aut prudentiae opera relinquere possit.

Finge etiam compagem corpoream cogitare posse, (quod tamen a vero prorsus absimile esse docuimus) * delicata tamen, arteque exquisitissima constructa sit oportet, ipsis atheis fatentibus, quae cogitando sufficiet. Quod igitur materia bruta inerisque, adeo crebro, et constanter, rato quodam ordine, ita artificiose componatur, ut ad cogitandi vim evehatur; idque in singulis quibusque hominibus nascentibus, (ne de aliis animantibus loquamur,) sine ulla naturae sapientis potentisque ratione et consilio, nemo sine summa pervicacia, garrindique licentia dixerit.

VII. In hac autem disputatione sedulo mone-
 nendum est, naturam ratione praeditam, et con-
 sulto operantem, pariter in utramque partem o-
 perari posse ubi voluerit; efficiendo scilicet vel
 res pulchras, similes et utiles; vel, deformes,
 dissimiles, et inutiles. Immo destinato consilio
 aliquando, natura vel solertissima quaedam effi-

*Dissolvuntur argu-
 menta in con-
 trariam par-
 tem.*

PARS III. cere studeret inculta et horrida; in aliis nullum
 ornatum aut pulchritudinem expeteret: Ex vi
 tamen bruta nunquam efficietur quicquam pul-
 chrum, uniforme aut utiliter constitutum. Non
 igitur ea, quae in mundo videntur neglecta et
 inculta, justam praebent causam, cur de provi-
 da rerum administratione dubitemus: cum tan-
 to plura solertissime constituta, mundum divina
 regi providentia confirmet.

Quid? quod ea omnia fere in mundo, quae
 ab Epicureis ita vitio vertebantur, ut negarent
 mundum divinitus fuisse constitutum, magis fe-
 dulis rerum spectatoribus, optime et solertissime
 fabricata reperiantur, aut ex ea machinatione
 necessario sequi, quae optima est omnino, et
 solertissima: adeo ut haec ipsa non levia sint
 divinae sapientiae indicia.

*Adducuntur
 et aliae ra-
 tiones.*

VIII. Ex his omnibus non temere colligi-
 mus, naturae sapientissimae potentissimaeque ra-
 tione et Numine mundum fuisse constitutum.
 Non tamen omittenda sunt alia in hac causa ar-
 gumenta, acute a philosophis excogitata; qui-
 bus etiam ad pleniorum Dei cognitionem pro-
 vehimur.

*Est necessa-
 rio aliquid
 Primum et
 Independens.*

‘Plurimae res nunc sunt; ergo et in omni
 ‘tempore priori, aliquid fuerat.’ Ratio et
 prudentia nunc sunt in mundo; ergo et fuerant
 ab aeterno tempore, et a primo. Virtutes enim

Istiusmodi verissimae oriri non poterant ulla earum rerum vi, quae rationis et consilii fuerant expertes. Cumque causarum consulto operantium series infinita animo concipi non possit, sine natura quadam prima omnino et aeterna, quae a nulla priore fuerat effecta; * aeternum colligimus Deum a primo fuisse, eumque summa sapientia et potentia praeditum; a quo solo hae virtutes ad homines proficisci poterant, quae neque a bruta materiae vi, neque a parentibus insciis dimanasse potuerunt.

Docent scriptores metaphysici, materiam sive corpus, quod nullam capit virtutem aut perfectionem, non fuisse rem primam per se, et aeternam; causam vero consulto operantem exegisse, a qua figuram et situm acciperet. Fingatur autem materia aeterna sine causa: fuerat tamen omnino natura quaedam altera, a qua motum acceperat materia, quae ad motum vel quietem est indifferens: quumque intelligi nequeat motus aut vis impressa, quae non in aliquam plagam tendat: materia vero omnis motu pariter in quamcunque plagam ferri possit; in tanta ambiguitate, nulla movendi vis materiae vel naturalis, vel necessaria cenferi potest: ast omnis quam habet, naturae intelligentis vi fuerat impressa. fingatur tamen materia

Materia non est independens; neque mundus corporeus.

* Vid. Part. I. c. IV. 5.

PARS III. utcumque mota, aut movendi vim fortita, nullum tamen consilium aut prudentiam: nunquam inde extitisset tantus mundi ornatus.

*Nova, ex
Physicorum
inventis, ar-
gumenta.*

Quid? quod, rerum causas qui diligentissime nuper explorarunt, nova cernunt ubique providi consilii vestigia, novas causas cur ad divinam vim omnia moventem sit confugiendum. Non igitur naturae inscitia, et causarum ignorantia, homines ad Deum mundi architectum recurrere compulerunt.

Nec pauca sunt in mundo novitatis, et recentioris originis argumenta; quae ostendunt neque terram hanc ab aeterno tempore fuisse, neque in aeternum durare posse idoneum animantibus domicilium. Ne quid enim dicamus de sole, perpetuo luminis effluxu aliquando exhauriendo, deque planetis quorum motus in spatii non prorsus vacuis paulatim retardantur; imbrium et ventorum vi, plurima materia ab editioribus terrae partibus quotannis in alveos maris defertur. Hac continua mutatione, in tempore finito quodam, altiora omnia deprimuntur, et humiliores lacunae replebuntur; atque terra tota marinis aquis cooperietur. Adde huc, artium et scientiarum recentioris originem; historiarum fidem haud admodum antiquam; et famam de mundi recentis origine, apud omnes fere gentes conservatam; om-

numque communem de Numine quodam omnia moderante consensum, nullis sensuum prejudiciis subnixum. CAP. I.

Huc accedat rationum quae hanc adstruunt sententiam comparatio, cum iis quae in contrariam partem adduci possint. Spectentur etiam illae angustiae quibus implicantur, qui naturae primae et sapientissimae notionem difficilem declinantes, vel ad mundum per se aeternum, solertissimeque constitutum, nulla tamen ratione, nullo consilio moderante; vel ad atomorum concursum fortuitum confugiunt: atque nemo cordatus non videbit, ultra sententia sit viro gravi et sapienti probanda. *Contentio duarum sententiarum.*

IX. ARGUMENTIS Cartesianis non utimur, *Argumenta Cartesii.* quippe manifesta fallacia laborantibus. Dicit primo; "Idae cujusque causam esse aliquam, tanta saltem perfectione praeditam, quanta in ipsa Idea representatur. Habemus autem ideam entis infinite perfecti; est igitur natura quaedam praestantissima, infinite perfecta." Quae ad hanc conclusionem sumuntur tanquam aperta, sunt, si non falsa, certe ambigua. Ideas enim obscuras et inadaequatas virtutum, suis longe praestantiorum, sibi ipsi fingunt homines: neque quisquam pleniorum aut clariorem habet entis summi ideam, quam ipse suarum virtutum Ideas amplificando, et a vitiis

PARS III. purgando, sibi effinxit; nisi cui Deus sensum
 ~~~~~ sui clariorem, supra communem hominum for-
 tem largitus est. Frustra instat Cartesius, “ ho-
 “ minem fatorem, eandem summae perfectio-
 “ nis habuisse ideam: quumque sibi ad exi-
 “ stendum suffecerit, suffecit etiam ad summas
 “ sibi perfectiones tribuendas.” Quod nihil af-
 firmabit, nisi sui causa efficiens dicatur Deus,
 quod absurdum.

Perstat tamen, dicens “ necessariam Exi-
 “ stentiam in Idea entis perfectissimi includi:
 “ ens igitur infinite perfectum existit.” Qui-
 cunque tamen propositionum abstractarum na-
 turam perspexerit, cernet, hinc tantum colli-
 gendum, “ quod si modo ulla sit natura perfec-
 “ tissima, eam necessario esse, neque ab alterius
 “ voluntate pendere: haud vero inde confici-
 “ tur esse aliquam ejusmodi naturam.”

DE VIRTUTIBUS DEI NATURALIBUS.

QUUM fatis docuisse videamur, ab omni *Quo modo*
 aeternitate fuisse naturam aliquam prae-*innotescant*
 stantissimam; ad ejus Virtutes sive *Attributa*
 explicanda progredimur. Ex Logica fatis in-*Attributa*
 telligitur, Ideas nostras omnes ex sensu aliquo, *Dei.*
 vel externo vel interno, oriri. Quae sensibus
 externis objiciuntur, argumenta suppeditant,
 ex quibus et Deum esse, et omni virtute eun-
 dem esse praeditum, merito colligimus: ipsas
 tamen Dei virtutes nulli sensus externi attinge-
 re possunt. Animorum igitur virtutes omnes
 sensu interno, aut interna sui suarumque affec-
 tionum conscientia, intelliguntur. Hinc omnia
 saltem primordia notionum quae virtutes divi-
 nas repraesentant, in mente subnascuntur.
 Quum autem constet naturam primam et prae-
 stantissimam, vitiis iis omnibus et defectibus,
 quibus hominum virtutes laborant, esse immu-
 nem; hasce virtutum nostrarum aut perfectio-
 num Ideas quantum possumus augendo, omnes-
 que ab iisdem defectus amovendo, virtutum di-
 vinarum notiones, quas capere possunt mentes
 nostrae perfectissimas informamus: unde quo-

PARS III. dammodo Communicabiles dici possunt omnes virtutes divinae; quia earum quaedam similitudo, aut obscura adumbratio in rebus creatis reperitur. Incommunicabilia tamen vocantur ea nomina aut attributa, quae summum et altissimum notant virtutum gradum, ad quem solius Dei virtutes ascendunt.

*Independen-
tia et Neces-
saria Exis-
tentia.*

II. **INTER** attributa quae communicari nequeunt, primum locum tenet Independentia, qua Deus per se, primus omnium, semper fuisse intelligitur: ita ut neque causam ullam agnoscat, neque vim extrinsecus advenientem, cui quicquam sui debeat. Hinc tamen minime somniandum est, vel Deum sui causam esse, e jusve attributum vel conjunctum quodvis reliquorum esse causam, aut rationem effectricem. Independentia in se includit quod Deus a primo semperque sit necessario; ideoque, a nullius voluntate pendeat. Naturae autem primae nulla causa aut Ratio Efficiens est quaerenda; neque Naturae Necessitas est causa aut ratio, cur ipsa res sit cui haec inest necessitas; quum nullum conjunctum re cui adhaeret prius esse possit.

Unitas.

III. **HINC** etiam colligimus Unum tantum esse Deum, si Dei nomine intelligamus Naturam primam, a nullo creatam. Plures enim istiusmodi fuisse res, neque ratio ulla suadet, neque

intelligi potest. Ubi enim rerum quarumvis certus est numerus, causae cujusdam voluntariae aut liberae voluntatem, sive consilium, quo hic numerus prae alio constitueretur, intervenisse omnino censendum est: quod de Natura prima fingi nequit.

CAP. II.

Hoc idem ostendit ipsa mundi fabrica: cuius omnes partes nobis cognitae, ita sunt inter se connexae, aptae, et a se mutuo pendentes, ut unici artificis consilium indicare videantur. Non tamen omnis pietas aut religio tolleretur, neque omnia virtutis fundamenta everterentur, licet credatur plures esse Deos: si modo concordia Deorum benignorum et prudentium concilio imperium in mundum universum afferatur.

Polytheismus non omnem tollit Pietatem.

IV. Simili plane ratione Virtutes sive Perfectiones Dei esse INFINITAS sive maximas, eumque omni vera et pura perfectione praeditum, concludimus ex eo quod sit omnino primus a nullo ortus. Ubi enim res quaevis certis tantum gaudet virtutibus, non omnibus, aut finito quodam perfectionum modo et mensura; haec causae effectricis voluntate omnino determinata fuisse videntur. Naturam igitur primam, quae nullam agnoscit causam, omnes habere virtutes, omnem praestantiam, eamque infinitam, merito colligimus.

Deus infinitus;

V. DEUM non esse corporeum, eadem

PARS III. ostendunt rationes quibus mentes humanas esse res a corpore diversas, materiamque cogitare non posse, aut sui sensum habere conficitur*. Neque quicquam sensus expers ullam habere potest praestantiam aut perfectionem; quae tamen omnis naturae omnium primae tribuenda est.

Deus est Spiritus.

Simplex.

VI. DEUM esse naturam SIMPLICEM, partium expertem, neque ex rebus diversis concretam aut conflatam, efficitur ex eo quod sit spiritus; quodque natura omnium prima a nullo orta sit perfectissima. Non igitur adventitiae sunt perfectiones Dei: verum omnes a primo cum natura divina necessario connexae. Est igitur IMMUTABILIS: adventitia etenim omnia, ad defectum aliquem supplendum accedunt. Recte igitur definitur Deus ‘ Spiritus independens, cujus virtutes omnes sunt praestantissimae.’

Immutabilis.

Immensus, et Aeternus, quo sensu.

VII. Quum in tempore omnia quae novimus, successive durare videantur; ejusque notionem quandam aut sensum secum trahat omnis mentis actio aut passio, cujus ipsa est conscia: quumque ea omnia corporea, inter quae versamur, spatium quoddam aut locum replere videantur; ardua extitit de natura divina quaestio; ‘ an successive duret, aut cum spatio

* Part. II. Cap. III.

‘diffundatur.’ In contrarias abiere partes viri gravissimi*. Quidam Deum, omnemque rem cogitantem, ita simplicem censent, ut neque eum spatio coextendi, aut locum quemvis occupare possit: haec enim sine partibus vere diversis, utcunque similibus aut cohaerentibus intelligi nequeunt. Quod etiam ex eo confirmant; quod, spirituum affectiones, virtutes, et vitia, eaque omnia quae mentis ipsius naturam attingere videntur, quaeque nos natura duce, mentis nostrae affectiones esse judicamus neque per spatium quodvis diffundi, neque per locum quemvis extensum porrigi posse videantur. Simili item ratione, (quod tamen mentis aciem fugere videtur) censent quidam, naturam divinam simplicem et immutabilem, omnia eadem semper unico intuitu et actu intelligentem et volentem, ne vel successive durare. Alii contra viri etiam gravissimi, hanc non capientes sententiam, statuunt durationem aeternam esse ipsam Dei aeternitatem; ejusque immensitatem esse spatium ipsum infinitum. In difficili hac quaestione quae humani ingenii vires prorsus superat, vix quicquam quasi satis exploratum possumus affirmare; praeter hoc solum, quod ‘quae in omni spatio eveniunt, Deo semper

* Part. I. Cap. III. 4. et Part. II. Cap. III. 4. 5.

PARS III. ' sunt et fuerant percepta et comprehensa:
 ~~~~~ ' quodque per omnia loca semper possit efficere
 ' quae voluerit: verosimilior videtur sententia
 prior, quamvis ita obscura, ut vix in cogitationem
 cadere possit.

Incompre- VIII. Ex his Dei attributis aut virtutibus
hensibilis. naturalibus, quae cum aliis communicari nequeunt, praecipue cernere licet Deum Incomprehensum esse, neque ulli menti finitae satis perceptum. Neque quidem de Deo hoc dicendum eo tantum sensu, quo de alia qualibet Re sive Substantia dici potest, quod scil. intima ipsius natura nos lateat, quodque ejusdem innumerabiles ad res alias habitudines nemo perspectas habeat et cognitatas: verum etiam quod nostrae horum attributorum ideae minime sunt propriae, quae ipsa depingant aut repraesentent, quamvis eadem aliquatenus attingere videantur. De attributis moralibus quae Communicabilia dicuntur, aliud statuendum. Eorum enim Ideae sunt propriae, eademque vere depingunt, quantumvis imperfectae sint et minime adaequatae: omnia enim argumenta quibus conficitur Deum esse, docent etiam eum summa Sapientia, Potentia et Bonitate praeditum, etiam ejusdem modi cujus nos distinctam aptamque informationem animo concipimus.

Ad eas virtutes explicandas jam progredimur, CAP. II.
quarum notitiam, ex ea nostrarum virtutum
intima conscientia, cujus antea mentionem feci-
mus, haurimus.

DE VIRTUTIBUS DIVINIS QUAE AD INTELLECTUM REFERUNTUR.

Deus vivens et omnipotens.

QUUM Deum Viventem dicimus, hoc volumus, quod omnia intelligat, et percipiat, suaeque voluntate efficaci moveat et regat. Neque alio sensu Anima Mundi dicendus est. Non enim ex materiae motibus, grato sensu aut molesto invitus afficitur Deus, prout a corporum suorum motibus saepe hominum animae afficiuntur. Quinetiam cum natura divina sit plane actuosa, et simul omni perfectione absoluta; non dubitandum est, Deum omnia quae voluerit efficere posse: sive omnia ipsi possibilis esse, prout in Ontologia † possibilis definivimus.

Sapiens et omniscius.

II. DEUM esse Sapiientissimum, neque caeco agere impetu, docet mundi universi figura et fabrica solertissima, docet ea ratio et prudentia qua praediti sunt homines; quam in hominum fatore perfectiorem esse necesse est.

Idae divinae.

Idae divinae, re omni externa priores, neque ab exemplari externo, neque a natura superiori excitari poterant: quumque ad earum

† Part. I, Cap. I. 4.

exemplar omnia fuere fabricata, res omnes a- CAP. III.
 daequate repraesentant. Sensationes igitur et
 Imaginationes, ideaeve quaevis inadaequatae,
 Deo haud adscribendae. Rerum omnium cre-
 andarum, aut quae creari poterant, formas aut
 notiones Deum a primo in iis omnipotentiae et
 sapientiae opibus quibus pollebat, quarumque
 planissime sibi conscius fuerat, involutas et im-
 plicatas perspexisse putandum est. Neque cre-
 dibile est primas rerum omnium Ideas, ipsum
 Deum in mente sua, rerum omnium finitarum a
 primo inscia, tanquam obscuras quasdam virtu-
 tum suarum adumbrationes, sponte olim ef-
 finxisse. Si quidem enim a primo ipse Deus,
 omnesque virtutes suae sibi perspectae fuerant,
 res etiam alias omnes, in quibus ipsius sapien-
 tia, potentia et bonitas olim versatura esset, a
 primo perspexerat. Quod uberius ex eo confir-
 matur, quod praeter ipsam Entis notionem ge-
 neralem, omnes aliae aliquam ad alia habitudi-
 nem, in se includant, aut aliquid relativi conti-
 neant: Unde neque ipsae divinarum virtutum
 Ideae, apud Deum plenae distinctaeque esse po-
 terant; nisi et rerum aliarum ideae adfuissent.
 Haec de quaestione hac ardua, vero similia
 videntur.

III. PARUM praestantiae in solis Ideis re- *Scientia in-*
 periretur, nisi adsit etiam scientia, aut cognatio- *fnita.*

PARS III. num et connexionum omnium quae inter easdem intercedunt perspicientia. Unde Deo tribuenda et altera mentis operatio, quae Logicis Judicium dicitur aut Scientia infinita: ab omni dubitatione, errore, ignorantia, oblivione, et laboriosa a notioribus ad ignota eruenda progressionem immunis, atque ad omnia pertinens.

Scientia simplicis intelligentiae. Duplicem Deo scientiam ascribunt scholastici. Scientiam nempe Simplicis Intelligentiae, et Visionis. Illa veritates omnes abstractas, suamque naturam et virtutes necessarias perspicere censetur Deus: Ea nempe omnia, quorum ne vel ipsam Dei Voluntatem causam esse volunt: quum inter ipsas in mente Dei Ideas aeternas necessariae fuerant relationes aut nexus immutabiles, quae in veritatibus hisce aeternis et abstractis enunciantur. Neque quidem sibi fingere potest quisquam, eas veritates aliter se posse habere; aut rerum naturam ita immutari, ut propositiones istiusmodi falsae evaderent.

Scientia visionis. Scientia visionis, a primo praescivisse censetur Deus omnes veritates absolutas, de rerum omnium Existentiis, et mutationibus quibuscunque quae ipsis eveniunt: quae scilicet ab ipsius decreto omnes eventus regente pendere statuuntur. Haec omnia igitur non in effectis, sed in suo proposito efficaci, Deus perspicere censetur.

Quicumque hoc duplex scientiae genus Deo CAP. III.
 ascribentes, utrumque ad omnia pertinere vo-
 lunt, nullum alteri generi, quam Scientiam *Scientiae*
 Mediam vocant, qua ex hypothefi provideat *mediae nul-*
 Deus quid acturi sint homines, relinquet locum. *lus locus.*
 Pro diversis autem de libertate sententiis di-
 versae sunt etiam de scientia divina. De even-
 tis quae a causis naturalibus et necessariis pen-
 dent, nulla controversia: de solis causis libe-
 ris disputatur. Qui Stoicorum de Libertate sen-
 tentiam amplexantur, censent, quod perspec-
 tis omnium Agentium ingeniis, sive naturalibus
 sive adventitiis, cognitisque omnibus invitamen-
 tis et illecebris, quae ad has aut illas actiones
 alliciant, una cum subsidiis omnibus quae a-
 genti suppetunt, certum praescientiae divinae
 jactum sit fundamentum in quod innitatur; id-
 que ab ipso Deo, qui haec omnia suo Decreto
 constituerat. neque Dei summam praestantiam
 pati censent, ut divina scientia, nova eventuum
 observatione indies augeri, Deusve incertas
 de rebus futuris conjecturas facere credatur.

Qui contrariam de Libertate tumentur sen- *Peripateti-*
 tentiam, hanc Stoicorum doctrinam, de Praesci- *corum sen-*
 entia et Decretis, in malis etiam actionibus de- *tentiae va-*
 cernendis et praevidendis, Dei sanctitati et jus- *riac.*
 titiae adversari putant, neque ullum virtuti aut
 vitio locum relinquere. De divina sanctitate

PARS III. cum certa omnium eventuum praescientia et decreto concilianda, alius * erit agendi locus, ubi de operationibus divinis. De virtute et vicio in actionibus certo provisus † jam antea diximus. Hoc tamen ipsa aequitas postulat ut moneamus, Peripateticae de Libertate rationis patronos neutiquam providentiam ad omnia pertinentem Deo denegare; neque omnes quidem, certam omnium rerum praescientiam negant. Quidam enim et homini indifferentem sui quaquaversus flectendi, non obstantibus quibuscunque invitamentis libertatem tribuunt; et simul Deo ascribunt certam omnium actionum ab aeterno praescientiam: quae quidem nobis inconstantissime dici videntur. Alii eam libertatem hominibus afferentes, praefraete negant actiones liberas certo fuisse provisas; hoc enim fieri non posse contendunt: neque inde magis quicquam omniscientiae divinae detrahi, quam omnipotentiae detrahitur, quum negamus Deum efficere posse ea quae fieri nequeunt, quaeque impossibilia dicuntur. Utrique tamen statuunt, Deum ex certis causis plurima praescivisse; semperque praesentem, suaeque omnipotentiae conscium, se omnia, sua vi subinde interposita, optime rectorum et administratorum, a primo se-

* Part. III. Cap. ult. 4.

† Part. II. Cap. II. 3.

cum statuisse; atque semper perspectum habuisse, quousque, et in quas partes, hominum licentiam evagari, quamque facile ipse eandem reprimere posset. CAP. III.

Quum tanta pietate curaque religiosa, ne quid Dei virtutibus derogetur, moveri videantur, contrariarum in hac ardua quaestione sententiarum patroni; a maledictis, contumeliis, iracundis contentionibus, et odiis, abstineant, neque inter se convicia, philosophia indigna, jactent.

R

CAPUT IV.

DE VOLUNTATE DEI.

Voluntas Dei, qualis. I. VOLUNTATEM etiam Deo tribuimus, nostrae, remotis omnibus vitiis, debilitate, et imperfectione, similem: neque perfecta foret natura intelligens quae voluntate careret. Nulli tamen in Deo sunt motus perturbati, humanis similes passionibus; nullus sensus molestus, aut aegritudo: cum natura potentissima et sapientissima nulli obnoxia sit laboris in re expetita consequenda defatigationi, aut timori ne spes sua decidat. 2. Quamvis in eventibus externis, praesertim in optimo et beatissimo mundi statu, delectari censeatur Deus, non tamen inde vitae divinae prosperitas perpetua fit incerta, precaria, aut a rebus pendens externis: quum haec omnes, omnisque earum status, ab ipso potentissimo pendeant. 3. Deo beatissimo vix quicquam ex Philautia videri potest expetendum, quod suam augeat prosperitatem. 4. Ex stabili potius benignitate, et felicitatem cum aliis communicandi voluntate, Deo naturali et immutabili, dimanare videntur omnia ipsius agendi

Ipsius beatitudo non ab externis pendet.

consilia. 5. Quaecunque Deo per se grata sunt CAP. IV. aut expetenda, eorum majora, magis, et maxima quaeque, maxime expetuntur. 6. Deo libertatem omnes ascribunt, aut variam. Eum tamen quicquam suis virtutibus innatis contrarium velle posse vix quisquam dixerit; aut non velle quae iisdem conveniunt. Non igitur ad ea omnia quae a voluntate ipsius pendent indifferens, aut utrique parti a primo aequus censendus est Deus: est enim quaedam etiam Dei voluntas necessaria. 7. Quamvis in ipsis Dei consiliis quaedam finis rationem habeant, quaedam mediorum; quum quaedam viliora aliis praestantioribus inservire videat: progressionem tamen a fine expetito ad media decernenda, nostrae similem, haud admittit divina praestantia: quae unico prospectu omnia quaeque cernens, totam potius rerum omnium consecutionem stabili voluntate simul decernit.

II. Deum esse omnino BONUM et BENIGNUM, colligimus non solum ex naturali illa anticipatione, quod soli boni sint beati; quodque ipsa benevolentia maximam vim habeat ad vitam beatam, illi cui inest, parandam, neque alium quemvis vitae beatae Deo summis opibus pollenti fontem obstrueret; sitque etiam per se laudanda, et summa naturae cujusvis in-

*Argumenta
quae Deum
docent esse
bonum.*

PRAS III. telligentis praestantia et perfectio, cujus etiam
 ~~~~~ in ipsa, sensus erit laetissimus: verum etiam
 quod naturae praestantissimae, nullius rei sui
 causa indigae, nulla occurrere possint in partem
 contrariam invitamenta.

Triplex intelligi potest agendi prorsus ultimum consilium aut propositum; vel enim sibi quis vitam beatam paret, vel aliis eandem efficiat, vel miseriam aliis adsciscat: nam ut sibi quisquam miseriam doloremve adsciscat, quia miseria est, intelligi nequit. Sibi vitam parare beatam, haud in omnibus agendi consiliis spectare potest Deus; neque miseris alios implicare ultimo et per se appetere. Deo talis appetitio naturalis ascribi nequit, cum ne vel miseriae sensum aut notionem, aliter quam observatis iis quae rebus a se creatis et imperfectis accidunt, adipisci possit. Haud igitur miseria, vel sua vel aliena, a primo, Deo a natura sua commendata fuit; neque ulla natura conciliatio est eorum quorum nullus est sensus proximus et naturalis. Restat igitur ut Deo bonitatem sive Benevolentiam gratuitam et naturalem adscribamus.

Huc accedat, quod, si quicquam ex vulgarium hominum nedum ex optimorum ingeniis de natura Dei conjectari liceat, malevolentia

omnis et ira et invidentia eum cui insunt ad alios confestim laedendos, deprimendos aut interimendos stimulat, quo peracto, per se cessant hae animi affectiones molestae, neque amplius foveri solent, quippe gaudio nullo sensuve laeto amplius comitatae: quum contra ingenii bonitas et benefaciendi studia, quo magis in beneficiis tribuendis exercentur, eo magis vigeant et au-geantur, ita ut ex istiusmodi officiis insatiabilis oriri possit naturae potentissimae voluptas.

Tota etiam mundi machinatio, omnia quae arte et consilio fabricata sunt; benigno consilio videntur instituta, atque ad vitam et felicitatem efficiendam aut conservandam destinata: neque quicquam arte solertiaque videtur constitutum in eum finem, ut dolorem efficiat inutilem aut miseriam. Maligni consilii, aut machinationis invidiae aut faevae nullum est vestigium; quod sub numinis maligni imperio saepius omnino in mundo, aut potius semper, cernere licuisset. Spectetur ea mundi figura et conformatio quae Deum esse ostendit; quam pulchra, solers, et benigna sit! quantam earum rerum copiam suppeditavit natura benignissima, quae ad vitam commode, immo jucunde agendam inserviunt! Ita hominum, ita animantium omnium sensus sunt constituti, ut quae fa-

CAP. IV.

Ex ipsa mundi fabrica benigno consilio excogitata.

PARS III. lutaria et utilia, ea fere omnia sanis sint etiam grata; ad pestifera autem declinanda, sensu incitentur molesto. Omnes a natura insiti appetitus, ad sui cujusque aut generum conservationem et felicitatem utiles sunt, immo necessarii. Acri quodam decori et honesti sensu, una cum affectibus benignis et communibus, incitantur homines ut alii aliis prodesse velint, et mutua praestent auxilia: recti et honesti sensu laetissimo remunerantur, qui operam in aliorum felicitatem strenue navarunt; quos etiam gaudio afficiunt honestissimo aliorum omnium comprobatio et laudatio. Qui vero haec deserunt officia, aut contraria agunt, acri conscientiae suae morfu et verberibus caecis puniuntur.

Ex Felicitatis in mundo exsuperantia. Majorem haec omnia vim habent, quod longe longeque plura videamus in vita bona et laeta, quam tristitia et lugubria: ita ut in vita manere, fere omnibus sit expetendum: atque his ipsis, quibus aliquando e vita excedere exoptabile videtur, per plures multo annos vita fuerat laeta et expetenda.

Quum autem in rerum coagmentatione sive mundo vel optime constituto, debeant esse diversa animantium genera, superiora et inferiora, ut locus sit praeclaris animi virtutibus ubi se exercent: excluderentur enim commiseratio,

et beneficentia, liberalitatisque opera praecipua, prudentiorum curae sagaces, fortitudo, aequanimitas, patientia, lenitas, et officia fere omnia gratuita, (quorum sensus est omnium longe laetissimus, et memoria jucundissima;) si nulla esset imbecillitas, nulla indigentia, nulla hominum vitia et errores: quumque nulla officia honesta suscipienda essent, nullus consilio, prudentiae et industriae locus, nisi leges in rerum natura vigerent generales, quibus cognitae, rationes suas possint homines instituere, et ex certis actionibus certos sibi polliceri effectus et consequentia; ex legibus autem vel optime institutis quaedam necessario orientur mala: haud eam habebunt vim quae conspiciuntur in vita mala, ut probent mundum non fuisse a Deo bono constitutum. Enimvero sub Dei vel benignissimi imperio mala istiusmodi evenirent. Atque quidem quae cernimus mala, multa licet et varia, non in ipsa rerum machinatione sive artificio destinata videntur, tanquam ipsius finis proprius: verum ex materiei imbecillitate, inferiorum agentium errore, aut casu, praeter naturale operis propositum sive scopum eveniunt, secundum leges omnino utiles et necessarias.

Ea etenim quibus non pauci premuntur mala, sequi plane videntur ex ea rerum structura

CAP. IV.

Varia Naturarum sententiarum genera exigunt optimum mundi systema.

PARS III. et machinatione, iisque naturae legibus, quae

omnino sunt necessariae et utilissimae. Confer-

Malorum vari nequirent animantium corpora, nisi ea quae
causae vari- corporis fabricam laederent, ejusve compagem
ae, quae et ea dissolverent, declinare et repellere, acri doloris
eum bonis a sensu monerentur et subigerentur: si non sine
Deo benigno multo labore, possint homines necessaria ad vic-
permiscenda, tum et amictum comparare; neque sine majore
suaderent. labore cultior fieri possit vita: labor ipse ad

fanitatem, ad vires, tum animi tum corporis, plurimum confert. In artibus autem excolen-
 dis, usus et meditatio mortalia acuunt corda; et voluptates, non labores, dicenda sunt.

Sensationes
molestae,
saepe utilissi-
mae.

Quis autem contra naturae studia sensusque tam vehementer obduravit, ut eos animi motus vituperet, quibus aliorum infortunia deploramus, quibusque ad opem aerumnosis ferendam incitatur, quamvis molestiam aliquam secum ferant? Aut eum animi morsum aut dolorem, quem ex criminum nostrorum conscientia capimus; quam Deus benignus vitiorum medicinam esse voluit? Immo, quis omnem damnabit iram et indignationem, quibus nempe, ad nos nostrosque et bonos quosque ab injuriis tuendos incitatur; ad malos etiam deprimendos, bonosque ad altiores dignitates promovendos stimulamur?

Quid? quod ipsa mors, a qua tam vehementer abhorremus, etiam necessaria videatur, si mundi totius habeatur ratio: ut scilicet hi quos omnium vitae voluptatum fatietas ceperat, quique bene vivere nesciunt, decedant iis quibus vita erit laetior, quique ea decentius uti possunt. Neque quicquam habet mors immatura adeo triste et luctuosum, iis ipsis qui e vita excedunt, neque iis parum consuluisse censendus est Deus. Aufert mors vitae voluptates quas expectabant: at post mortem, viris bonis aut laetus erit sensus, aut nullus: si prius, quod et recta ratio, et omnium gentium consensus affirmat; multo erunt feliciores: si posterius; certe non erunt miseri. Neque breves morborum dolores id habent momenti, ut cum diuturna sanitate, crebrisque vitae voluptatibus compensari mereantur.

Exiguam denique mundi partem cernimus, pro brevi etiam temporis spatio. In hoc angulo, et in brevi hoc tempore, vitae malis longe plura sunt bona; ita ut fere omnibus in vita manere, potius quam penitus interire praestabilius sit; omnisque rerum machinatio benignum ostendit artificis summi consilium. Mala plurima, etiam in hoc aevo, magnas videmus afferre utilitates: quod hominum scelera saepe cohi-

CAP. IV.

*Mors etiam expetenda.**Mala bonis saepe inferviunt praepollentioribus; aut cum iis conuertuntur.*

PARS III. beant et puniant; proborum virtutes exercent
 et augeant; hominum mentes a rebus externis,
 et voluptatibus vilioribus, ad interna et vera
 bona convertant. Hinc certe fit vero simillimum,
 ea etiam mala, quorum nullum nunc cernimus
 usum, ad seculorum venturorum, mundi-
 ve partium a nobis remotiorum, aut ad universi
 prosperitatem et perfectionem fuisse destinata.
 Ex iis certe neutiquam efficietur, mundi admi-
 nistrationem esse invidiam aut malignam.

*Deus est opti-
 mus.*

Si igitur Deus sit benignus, animantiumque
 omnium felicitatem appetens; major eorum fe-
 licitas, minori anteponetur. Quantumvis igitur
 non pauci haud levibus laborent in malis; cum
 tamen Deus idem sit potentissimus; concludi-
 mus omnia optime in initio fuisse constituta, at-
 que in optimo, qui fieri possit, statu conservari;
 spectato scilicet toto mundo, omnique ejus per
 omnia secula administratione †.

Dei Justitia,

III. Cum ipsa bonitate connexa est Justitia,
 ejusque pars quaedam merito censetur. Justitia
 alia in commerciis viget, alia in civitatis rectio-
 ne: haec autem sola Deo tribuenda: cujus i-

† De tota hac quaes- tione legantur, Leibnitii Theodicea, Comit. de Shaftesbury Rhapsodia,	Sam. et Johan. Clerici, Orationes Boyleanae, a- liorumque, contra Mani- chaeos Disputationes.

dem est officium quod etiam bonitatis: quum CAP. IV.
 in legibus ad mores pertinentibus, omniaque
 honesta, totique mundo profutura jubentibus,
 condendis et promulgandis ipsa Bonitas se exe-
 reret; exigeretque etiam ut validis sanctioni-
 bus hae leges muniantur, quo magis in officio,
 debitoque obsequio contineantur omnes, inde-
 que oritura felicitate fruuntur. Quoque major
 sit harum legum vis in communem felicitatem,
 exigit eadem sive Justitia sive Bonitas, ut sine
 iniqua ulla in malos indulgentia, aut gratia toti
 Dei civitati nocitura, poenae legibus definitae
 irrogentur.

Sanctitatis divinae fere eadem quae Bonitas *et Sanctitas;*
 et Justitiae est natura; quod scil. Deus om-
 nia optima volens et toti mundo consulens, om-
 ni prava aut iniqua cupiditate immunis sit; at-
 que in suis virtutibus, iisque omnibus qui sibi
 similes sunt delectetur, et contraria damnet et
 aversetur.

IV. Quumque nulla sit dubitandi causa, *Deus verax;*
 quin Deus, ultra communem naturae fortem
 homines plurima docere, iisque suam volunta-
 tem declarare possit: Ex eo quod et optimus
 sit et sapientissimus, qui neque ipse falli potest,
 neque homines, ubi ipsorum interest ne decipi-
 antur, fallere velle; colligimus Deum in Dic-
 tis Promissisque servandis esse veracem.

PARS III. V. Ex reliquis omnibus Dei virtutibus,
 colligimus eum esse Beatissimum. Dei autem
et Beatus. vita beata neutiquam a rebus externis pendere
potest: quum hae omnes ab ipso pendeant.
Ex se potius, suarumque virtutum conscientia,
optimoque mundi universi statu, quem sua vir-
tute constituit et conservat, Deo optimo et be-
nignissimo summa oriuntur et immutabilia gau-
dia.

CAP. V.

DE OPERATIONIBUS DEI.

I. **D**E Operationibus Dei licet exigua sit nostra notitia, haec breviter in univ-
 fum dicenda: quod nullis laborent defectibus
 aut vitiis; ipsiusque consilium et voluntatem
 sequantur, atque idcirco liberrimae sint; quam-
 vis nihil velle possit Deus quod ipsi sapientissi-
 mo non optimum videatur. Nunquam de spe
 sua aut proposito decidit Deus, nunquam consi-
 lia mutat: nihil ei volenti obstare potest, aut
 consilia ipsius impedire, ubi quicquam efficere
 secum statuerat: ipsius potentia sine ullo labo-
 re molesto se exerit: nihil eo invito fieri po-
 test, nihil improvisum evenire: neque ab ulla
 causa externa vim suam mutuatur, aut ejusdem
 auxilio indiget, ubi sine aliorum interventu
 quicquam fieri expetit. Quae tamen inter se
 repugnant, ea fieri non posse, antea diximus*.
 An autem praeter ipsam Dei voluntatem, inter-
 veniat actio quaedam diversa; an contra ipsum
 velle per se sit efficax, nihil pro comperto affir-
 mare licet.

* Part. III. Cap. III. 1:

PARS III. II Ex iis quae de bonitate divina antea dicta sunt; haud improbanda videbitur sententia,

Bonitas est *operatum* Deum optimum maximum, mundum hunc universum, ejusque partes quasque effecisse; ut aliis a se rebus vitam, perfectionem, et felicitatem impertiret; neque alia quaecunque admisisset in mundo mala, quam quae huic fini videbantur necessaria; utpote, cum bono praeponderante connexa.

Inter Dei operationes, primum occupat locum, ‘ rerum a se diversarum effectio, quae antea nullae fuerant.’ quae CREATIO appellatur, eaque PRIMA. SECUNDA dicitur CREATIO, quae ‘ materiae primas induxerat formas; ‘ atque ex materia per se haud idonea species ‘ effecerat.’ Creatio prima videtur Dei solius esse opus. Neque cuiquam incredibile videatur Deum sua vi effecisse ut res quae antea non fuerant, esse incipiant; licet nihil simile vi humana fieri possit. Perpendatur enim quantulus sit homo; quamque in ipsis rerum naturis perspicendis caecutiat; ita ut vix magis intelligat quo modo ipse suas revocet ideas, easque varie mutet; quo modo novos motus in animo, aut in corpore suo antea quiescente, suscitet.

An autem natura ab omni aeternitate actiosa a primo etiam quicquam effecisse poterat, ita ut rei creatae duratio, omne tempus finitum antecesserit, nemini forte ex ipsa rerum natura fatis est exploratum: quod sine fine res creatas conservare valeat Deus, nulla est dubitandi causa.

Qualem autem Dei vim exigant res creatae ut permaneant, haud fatis constat: an scilicet, eadem vi continua egeant qua et esse coeperant: an vero, ea naturae stabilitas ipsis a primo tributa fuerat, ut durare per se possint, nisi divina vi rursus intereant. Incertum itidem an vi quadam divina, vel semper continuata, vel certa lege subinde interposita, efficiantur hi corporum attractus, motuumque communicationes quas cernimus; an contra, ipsis corporibus a primo ea vis tributa fuerat, cumque ipsis conservata. Hoc tamen omnino certum est, Deum, qui esse rebus ipsis dederat, posse etiam eas cum velit perdere; earumque durationem et vim omnem Deo acceptam esse referendam.

III. DEUM providentia sua mundum administrare, iisdem fere rationibus colligimus, quae Deum esse ostendunt. Neque credibile est naturam praestantissimam, omni sapientia, bonitate

Conservatio.

Dei providentia omnia reguntur.

PARS III. et potentia ornatum, de mundo ejusque partibus, iis praecipue quae ratione sunt praeditae, tantaeque felicitatis aut miseriae capaces, quasque omnes tanta arte et solertia fabricaverat, securam esse posse: easque caecae fortunae vexandas committere.

Atque insuper, quum omnia quae eveniunt a causa aliqua adaequata sint efficienda; nihil enim effici posse videtur nisi a causa, quae vel per suam naturam et indolem, (una cum rerum specie objecta, ubi de causis liberis est sermo;) vel per vim aliquam externam, ad hoc nunc efficiendum permoveatur: quippe manente indifferentia, nihil efficietur, nisi Fortunae aut Casui tanquam rebus veris efficientia aliqua tribuatur: hinc non immerito colligendum putant viri quidam docti, omnia per certas fieri causas, quae certa lege ab aliis prius movebantur, quaeque nos retro investigantes tandem ducent ad causam omnium primam; quae, prout sibi a primo visum est, totam rerum mutationumque seriem, earumque causas omnes constituerat. Neque pietatis invitamenta tollet haec doctrina, sive omnia legibus certis a primo constitutis evenire dicantur; sive vi divina, secundum aeterna ipsius consilia, subinde interposita: dummodo utrobique hoc tenea-

mus, virtutum vitiorumque, quae in animantibus ratione praeditis exstitura praeviderat Deus, in mundi regendi consiliis habitam fuisse rationem, iisque rerum eventus fuisse accommodatos.

Quumque nihil Deo incio aut invito accidere possit; qui scilicet omnium rerum naturas, vires, mutationes, et nexus inter se omnes, immo omnia quae fieri poterant, unico intuitu perspexerat; non putandum est Deum, more hominum, diversa diversis temporibus appetentem aut decernentem, primo finem proponere, atque deinceps rationes finem consequendi: verum potius simul, unico stabili decreto, eam integram omnium rerum seriem quae sibi optima videbatur, decernere et efficere. unde, omnis de ipsius decretorum ordine quaestio praeciditur. Hoc tamen non obstante, quaedam a Deo, propter se expeti merito dicuntur; quaedam propter alia, tanquam media aut subsidia. Neque ex Physica excludendae sunt causae quae vocantur finales.

Quaestio, de decretorum ordine praeciditur.

IV. De causarum naturalium, quae vocantur, efficientia, aut de mundi corporei motibus et mutationibus, quo modo a Deo regantur, nulla est controversia: quippe quae sequuntur causas quasdam legesque necessarias a Deo con-

De liberis actionibus omnis quaestio.

PARS III. stitutas. Qua tamen ratione, ad causarum liberarum actiones, praecipue vitiosas, pertineat certa providentia, haud facile ita expediri potest, ut non in Deum actionum turpium crimen aliquod conferatur. In actionibus honestis regendis et determinandis, non metus est ne nimium Deo tribuatur: qui scilicet, vel quod naturalem aliquam cuique dederat virtutis indolem, eamque conservet subjectam legibus quibusdam naturalibus, quae eam vim habent in agentia etiam libera, ut ex certis causis, certo modo eorum mutantur affectus et ingenia; vel quod certa invitamenta, certas boni aut mali species ipsis objecerat; aut instinctu demum divino, supra naturae sortem, quosdam ad honesta omnia incitet; ‘omnis honesti et laudabilis fons et origo’ jure censeatur. Malarum vero actionum regimen non adeo facile explicatur. Ad eas quidem simili quadam ratione, ex rebus objectis, ipsaque sua indole, certa lege permoventur homines: atque has omnes actionum causas rato ordine Deus constituisse censeatur. Quum tamen eas tantum permittat, quas perspicit esse toti systemati utiles aut necessarias; neque hominum pravitatem latius evagari sinat, pro sua benignissima in omnes voluntate: quocumque demum pravo affectu

incitentur ipsi homines ad actiones malas, CAP. V.
 sanctissimo tamen consilio et benignissimo eas
 permittit Deus, in totius systematis perfectionem. In Deum igitur nulla turpitudō conferenda.

Neque enim aliquid vitiosi in eo continetur, quod naturales erga bona inferiora appetitus et necessarios, cuique dederat Deus: neque ideo excusabiles sunt homines; quum cuiusvis, qui serio eadem perpenderit, graviora dedit Deus ad honesta omnia invitamenta; sensumque eorum, et appetitum hominibus inferuit, cujus ope, si id ipsis cordi esset, humiliores appetitus regere et reprimere possent. Neque Deo vitio vertendum est, quod pro sua larga bonitate, Naturas etiam inferiores, qui depravari possunt, et ad vitia flecti, creaverat: quum hoc, ut antea diximus, mundi status perfectissimus exigere videatur: atque ex ipsis eorum vitiis, commoda et utilitates longe praeponderantes, toti rerum universitati, Deus solertissimo suo consilio excerpere atque educere statuerit.

Neque in providentia explicanda opus est, De praecursum scholasticis, varias et a se distinctas Dei actiones, cuique hominum actioni conjungere, quas Praecursus sive Praemotiones et Concur-

PARS III. *fus* appellant: quae cum sanctitate divina haud facile conciliari posse videntur. Quicquid enim de motibus externis dicatur; in ipsis animi motibus vix, ac ne vix quidem, actionis natura physica, a morali ita separari potest, ut illius Deus causa sit efficiens, hujus autem, homines. Quicquid item in datis quibusvis adjunctis, ad exercitium actionis permovet, etiam ad speciem, ut loquuntur, impellit.

Neque dixerint qui sententiae Stoicae adversantur, plurima adeo parva et vilia esse, ut Dei cura plane indigna videantur. Ex minimis enim saepe maxima pendere videmus; neque parvis tantum juvantur magna, sed in iis omnis eorum spes saepe vertitur. Salem igitur in contraria sententia deridenda ne consumant.

Haec autem quam diximus providentiae ratio, ut naturae simplicitatem redolet, ita Deo dignior videtur illa, quae Deum a primo plurimorum eventuum inscium statuit, semper praesentem vero, nova subinde capere consilia, prout ipsae res et eventus novi ipsi exigere videntur.

Jus divini Domini et Majestatis. V. Deum jure sibi adrogare in res omnes IMPERIUM aut MAJESTATEM, ex ipsis Dei perfectionibus, sapientiae nempe, et bonitate

summa conficitur: quae ostendunt hoc imperium omnibus profuturum, atque idcirco omnium suffragiis esse comprobandum. Utilitatis autem invitamenta validissima, quibus homines ad obsequium moveri possunt, ex Dei omnipotentia petuntur, quae omnem contumaciam poenis gravissimis coercere potest. Quae vero rationes ostendunt decorum esse omnino et pulchrum, ut Deo in omnibus morem geramus, et omnem contumaciam esse detestandam; petuntur a beneficiis innumeris in nos collatis a Deo, qui nobis vitam dederat, et spiritum et omnia.

VI. QUUM denique doceat ipsa ratio, posse Deum, si modo voluerit, viros suo numine afflatos plurima docere, quae alioquin homines latuissent; et cum iis sua communicare consilia et proposita; eorumque ministerio, leges et vitae institutionem humano generi promulgare: *Deus, supra naturae sortem communem, suam indicare potest voluntatem.*

quod et revera evenisse, narrant historici fide dignissimi: non a philosophia alienum erit inquirere, qua demum ratione possint hi viri afflati, apud alios ejus rei facere fidem. Ipsos enim praesentiae numinisque sui proxime pariter conscios certosque Deus efficere potest, ac sui cogitantis quisque conscius est.

Nos quidem vix alia hoc fieri ratione intel-

PARS III. ligere possumus, quam si Deus ipsis futuros istiusmodi eventus praedixerit, qui nulla hominum prudentia aut solertia praesciri poterant: aut ipsis det vim miracula edendi, vires humanas longe superantia. Dei attributa, quae scire nostra praecipue interest, sunt Sapientia, Potentia, et Bonitas. Sapientiae divinae indicia dabant vaticinia, et potentiae miracula. **MIRACULUM** frustra dixeris, “opus sola Dei omnipotentia efficiendum:” quia nemo eousque exploratas habet omnium rerum creatarum vires, ut hoc aut illud a solo Deo esse effectum affirmare possit. Hac igitur descriptione sumus contenti, ‘quod **MIRACULUM** sit opus praeter communem rerum tenorem, vires humanas longe superans; hominis tamen jussu, aut ejus voluntate editum; aut in ejus salutem, et apertam utilitatem.’ Hujusmodi enim ubi eduntur ab homine miracula, ut se numine esse afflatum fidem faciat, plane ostendunt, naturam aliquam superiorem huic rei se immiscere. Qualis vero sit ea natura potentior, an bona et benigna, Deus scilicet ipse, vel jussu Dei angelorum aliquis bonorum; an contra Daemon aliquis invidus et malitiosus; ex ipsis legibus et morum institutionibus promulgatis constiterit; quae si sancta sint, et hominum

Quibus rationibus fides hujus fieri possit.

felicitati consulentia; eorum nuncium aut promulgatorem miracula patrantem, merito credimus divino numine fuisse afflatum. unde et **THEOLOGIA NATURALIS** nos ducet ad **REVELATAM**, quae dicitur, amplectendam.

F I N I S.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHILOSOPHY DEPARTMENT
 550 UNIVERSITY DRIVE
 CHICAGO, ILLINOIS 60607
 TEL: 773-936-5000

PHILOSOPHY 101

LECTURE NOTES
 LECTURE 1: THE FOUNDATIONS OF PHILOSOPHY
 I. THE NATURE OF PHILOSOPHY
 II. THE HISTORY OF PHILOSOPHY
 III. THE SCOPE OF PHILOSOPHY
 IV. THE METHODS OF PHILOSOPHY
 V. THE VALUE OF PHILOSOPHY

